

Forum Nauczycieli

Październik – Grudzień

KWARTALNIK

3 (82) 2021

ISSN 1641-9073

W TYM WYDANIU:

- O NADZORZE PEDAGOGICZNYM
- O NAUCE JĘZYKÓW OBCYCH – OKE
- O INFORMACJI ZWROTNEJ
- O EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ
- PROPOZYCJE

REGIONALNY OŚRODEK DOSKONALENIA NAUCZYCIELI „WOM” W KATOWICACH
jest jednostką oświatową Samorządu Województwa Śląskiego

FORUM NAUCZYCIELI

Nr 3 (82) 2021

Kwartalnik

Regionalnego Ośrodka Doskonalenia
Nauczycieli „WOM”

Redaktor naczelny:

Iwona Kruszevska-Stoły

Sekretarz redakcji:

dr Mirella Zajęga

Współpraca merytoryczna:

Nauczyciele konsultanci RODN „WOM”
w Katowicach

Skład komputerowy:

Wydawnictwo Nowiny Sp. z o.o.
ul. Zborowa 4 47-400 Racibórz
www.nowiny.pl

Druk:

Drukarnia Nowiny
ul. Azotowa 21
41-503 Chorzów
www.drukarnia.nowiny.pl

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli „WOM” w Katowicach
(Akredytacja Śląskiego Kuratora
Oświaty WE-DN.5470.1.3.2020
17 czerwca 2020)

Adres Redakcji:

Regionalny Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli „WOM”
40-132 Katowice
ul. kard. Wyszyńskiego 7
tel. 32 203 59 67 w. 201
fax 32 258 18 52
e-mail: forumnauczycieli@gmail.com

© Copyright by Regionalny Ośrodek
Doskonalenia Nauczycieli „WOM”
w Katowicach

Nakład: 500 egzemplarzy

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania oraz
redagowania tekstów. Materiałów niezamówio-
nych nie zwracamy. Za nadesłane materiały re-
dakcja nie wypłaca honorariów.

Spis treści:

- I. O nadzorze pedagogicznym
Cezary Lempa
Zmiany w nadzorze pedagogicznym
– wybrane problemy s. 3
- II. O nauce języków obcych – OKE
AGNIESZKA ADAMIN
Nauka jednego języka
a poznawanie kolejnych języków s. 11
- III. O informacji zwrotnej
KRZYSZTOF BEDNAREK
Informacja zwrotna jako narzędzie budowania
dobrych relacji w szkole s. 16
- IV. O edukacji wczesnoszkolnej
DR KARINA STĘPKOWSKA
EMILIA KACZUCH
AGNIESZKA SZYMAŃSKA
BARBARA SZYMAŃSKA
O wychowaniu w duchu wartości w młodszych
klasach szkoły podstawowej s. 21

DARIUSZ PIETRZAK
Czas na wakacje... rozwiązujemy zadania
tekstowe s. 28
- V. Propozycje
AURELIA MALICKA,
DOROTA KOZIOŁ-ŻURAWSKA
Zabawy logopedyczne wspierające rozwój
dziecka w wieku przedszkolnym s. 31

EDYTA KOWAL-WENCEL
Bajka terapeutyczna – jak rozmawiać
o akceptacji i tolerancji? s. 32

IWONA ĆWIKIEL
Dbam o Ziemię – potrafię segregować
odpady s. 33

URSZULA WYKURZ
Szukaj słów szeleszczących sianem
– ósmoklasista czyta O. Tokarczuk s. 36

NATALIA RUSIN
Jak Treny to tylko Kochanowski? s. 40

Szanowni Państwo –
Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych,
Nauczyciele i Sprzymierzeńcy oświaty

Szanowni Państwo, kilka refleksji na temat nauczania na odległość w czasie pandemii¹

Według NIK 2% nauczycieli nie przeprowadziło zdalnie żadnej lekcji (NIK o organizacji pracy nauczycieli w szkołach publicznych – część II, nauczanie zdalne).

Jak to możliwe?

Nie wiem, czy chodzi o to, że zajęcia się w ogóle nie odbywały, czy może odbywały się, ale niezgodnie z definicją nauczania na odległość. Na stronie ORE w Warszawie znalazłem taką definicję: *Kształcenie na odległość – metoda nauczania, która zamiast bezpośredniego kontaktu ucznia i nauczyciela wykorzystuje kontakt pośredni, umożliwiający przesłanie w czasie rzeczywistym drogą elektroniczną głosu, obrazu, danych oraz dowolnych materiałów wizualnych* (za: M.J. Kubiak: *Wirtualna edukacja*. Warszawa 2000, s. 11). Zatem ograniczanie się do wysyłania maili, SMSów, odsyłanie do literatury to za mało. **Nauczanie na odległość to bezpośredni kontakt umożliwiający pracę w czasie rzeczywistym.**

Przeżyliśmy trzy fale pandemii, i mimo różnych opinii, często dla nas bardzo krzywdzących, uważam, że jako oświata, zdaliśmy egzamin. Z dnia na dzień rzucono nas na głęboką wodę, bez sprzętu do pracy zdalnej (wg NIK 50% nauczycieli korzystało wyłącznie z prywatnego sprzętu i internetu), nieprzygotowanych do tego typu zajęć (z badania kwestionariuszowego przeprowadzonego przez NIK w ponad pięciu tysiącach placówek wynika, że 31 marca 2020 r. liczba nauczycieli, którzy ukończyli różnego rodzaju formy kształcenia i doskonalenia zawodowego w związku z nauczaniem zdalnym wyniosła 47%, pół roku później sięgnęła 81%). Dopiero 24 czerwca 2021 r. dokonano zmiany w Ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Wprowadzono poprawkę, która zobowiązywała pracodawcę do podjęcia określonych działań w tym zakresie: Art.3.3. *Wykonywanie pracy zdalnej może zostać polecone, jeżeli pracownik ma umiejętności i możliwości techniczne oraz lokalowe do wykonywania takiej pracy i pozwala na to rodzaj pracy.*

Do tego często w mediach pojawiały się błędne lub mało precyzyjne informacje, które potęgowały zamieszanie. Do dzisiaj wielu nauczycieli utożsamia swoją kwarantannę (izolację) z obowiązkową pracą zdalną oraz nauczaniem na odległość i ma pretensje, gdy dyrektor jest innego zdania. Bo tak naprawdę nikt nie wytłumaczył nauczycielom, chociaż wynika to wprost z Rozporządzenia MEiN z dnia 28 maja 2021 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, które obowiązuje do dnia 31 sierpnia 2022 r., a w nim z zapisu: § 2. 1. *W jednostce systemu oświaty, której funkcjonowanie zostało w całości lub w części ograniczone, zawieszone zajęcia są realizowane z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, że kształcenie na odległość jest możliwe wyłącznie wówczas, gdy uczniowie są w domu.* Kwarantanna lub izolacja nauczyciela nie oznacza zatem automatycznie pracy zdalnej.

A czy w ogóle można pracować będąc na kwarantannie (izolacji)?

Tak, praca zdalna podczas kwarantanny i izolacji jest możliwa, jeżeli pracownik o ten rodzaj pracy zawnioskuje!!! Brak takiego wniosku sprawia, że pracownik nabywa prawo do świadczeń chorobowych: wynagrodzenia chorobowego, a po jego wyczerpaniu prawa do zasiłku chorobowego. Pracodawca nie ma możliwości samodzielnego decydowania o wykonywaniu pracy przez pracownika w czasie okresu odosobnienia (Ustawa z dnia 28 października 2020 r. o zmianie ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19), ale też nie ma obowiązku wyrażenia zgody na pracę zdalną. **Polecenie pracy zdalnej to wyłączna kompetencja dyrektora.**

Obawiam się, że mimo problemów, na jakie natrafialiśmy do tej pory, było łatwiej zarządzać szkołą, bo to minister decydował i ogłaszał zawieszenie zajęć w szkołach. Teraz decyduje dyrektor (w porozumieniu z organem prowadzącym i sanepidem) i już dzisiaj mamy bardzo dużo przypadków zawieszania zajęć pojedynczych oddziałów klasowych (uczniów lub nauczycieli na kwarantannie), czyli dominuje nauczanie hybrydowe. Jest i będzie to bardzo trudne zdanie dla dyrektorów, by w takich warunkach zorganizować proces nauczania. A wszystkie stare problemy pozostają aktualne, czyli kwestie związane z weryfikacją obecności uczniów na zajęciach, ocenianiem na odległość czy niewyjaśniona do dzisiaj zasada odpowiedzialności za bezpieczeństwo uczniów na zajęciach (zwłaszcza WF-u), było nie było, organizowanych przez szkołę ale realizowanych w domu ucznia.

Mimo to wierzę, że damy radę.

dr Jerzy Grad

Dyrektor RODN „WOM” w Katowicach

¹. Artykuł aktualny w dniu 29.11.2021 r.

RODN „WOM” w Katowicach zaprasza!

PROGRAM KOMPLEKSOWEGO WSPOMAGANIA SZKÓŁ

Przez wspomaganie należy przez to rozumieć działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki mające na celu inspirowanie i intensyfikowanie w szkole lub placówce procesów służących poprawie i doskonaleniu ich pracy, ukierunkowane na rozwój uczniów i wychowanków.

Podstawy prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki dnia 1 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego:

§ 22. 1. Dyrektor szkoły lub placówki we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego: (...) 3) wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez: a) diagnozę pracy szkoły lub placówki, b) planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego, c) prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i narad.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek oraz z dnia 6 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań wobec szkół i placówek: charakterystyka wymagania 9 – *Podjęcie się działań zapewniające szkole lub placówce wspomaganie zewnętrzne odpowiednie do potrzeb i służące rozwojowi szkoły lub placówki.*

Struktura programu:

- Zgłoszenie się szkoły do programu.
- Podpisanie porozumienia pomiędzy dyrektorem szkoły i dyrektorem RODN „WOM” w Katowicach.
- Diagnoza wstępna – analiza czynników kontekstowych szkoły i określenie obszarów do rozwoju.
- Opracowanie ogólnych założeń programu działań (RPW – Roczny Plan Wspomagania), dostosowanych do potrzeb szkoły.
- Pomoc ośrodka w realizacji procesu kompleksowego wsparcia poprzez koordynację szkoleń, konsultacji i spotkań z ekspertami. Monitorowanie procesu.
- Podsumowanie, wspólnie z nauczycielami, programu wsparcia poprzez określenie stopnia realizacji założonych celów.

Przykłady obszarów wymagających wsparcia:

- agresja w szkole,
- konflikty w obrębie rady pedagogicznej,
- współpraca z rodzicami i otoczeniem,
- wdrażanie kompetencji kluczowych,
- niższe od oczekiwanych wyniki na egzaminach zewnętrznych,
- niedostosowanie metod pracy nauczycieli do potrzeb szkoły.

Korzyści dla szkoły: wymierne efekty pracy, całościowe spojrzenie ekspertów na szkołę, wsparcie wysokiej klasy specjalistów.

Zgłoszenia: Dział Szkoleń: kursy@womkat.edu.pl; szkolenia@womkat.edu.pl

Zapraszamy do współpracy!

ZMIANY W NADZORZE PEDAGOGICZNYM

– wybrane problemy

CEZARY LEMPA

Po wielokrotnych zapowiedziach 1 września 2021 r. Minister Edukacji i Nauki podpisał *Rozporządzenie zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego*¹. Rozporządzenie zostało opublikowane 3 września, a zaczęło obowiązywać od 4 września 2021 r.

Zmiany w nadzorze pedagogicznym zapisane w tym rozporządzeniu są bardzo znaczące. Dotyczą przede wszystkim zmiany form prowadzonego nadzoru. Zlikwidowane zostały ewaluacja oraz monitorowanie. Pozostała kontrola oraz wspomaganie.

Kontrola

W związku z tymi zmianami zmieniła się definicja kontroli. Jej znaczenie oraz zakresy tematyczne zostały rozszerzone. W paragrafie 2 ustępie 9 rozporządzenia kontrola została zdefiniowana w następujący sposób: [...] należy przez to rozumieć działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny:

a) stanu przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki,

b) przebiegu procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce,

c) efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki; [...]

Wynika z tego, że kontrola będzie dotyczyła przestrzegania prawa w zakresie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz

innej działalności statutowej szkoły, przedszkola lub placówki. Przestrzeganie prawa obejmuje tak prawo zewnętrzne, jak i wewnętrzne (szkoły, przedszkola, placówki). Punktem odniesienia do konstruowania narzędzi kontroli będą więc przepisy aktów prawnych. Pytania zadawane w arkuszach kontroli, kwestionariuszach wywiadu czy analizy dokumentacji, powinny skupiać się na poszukiwaniu odpowiedzi dotyczących stosowania poszczególnych, kontrolowanych zapisów prawa.

Zdziwienie może budzić propozycja zastosowania różnych narzędzi kontroli oraz, co za tym idzie, różnorodność stosowanych metod kontroli, ale przecież zgodnie z paragrafem czwartym: *Nadzór pedagogiczny jest sprawowany z uwzględnieniem pozyskiwania informacji zapewniających obiektywną i pełną ocenę działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki* (ustęp 3). Tylko taka formuła kontroli pozwoli na zachowanie jej obiektywizmu.

Kontroli powinien podlegać przebieg procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce. I tu rodzi się pytanie: w jaki sposób scharakteryzować procesy kształcenia i wychowania? Gdzie szukać odpowiedzi na to pytanie? Może warto sięgnąć do rozporządzeń w sprawie wymagań wobec szkół i placówek². Wymagania pozwalają na wskazanie cech procesów kształcenia i wychowania charakterystycznych dla szkoły, przedszkola, placówki. Może warto poświęcić nieco czasu na analizę charakterystyk wymagań pod kątem uwspólnienia rozumienia procesów?

Podobnie może wyglądać praca nauczycieli nad określeniem charakterystyk związanych z efektami działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki. W cytowanych już rozporządzeniach³ można odnaleźć propozycje opisu efektów. Dodatkowym dokumentem, z którego można skorzystać, jest statut szkoły, przedszkola, placówki.

Nowym zapisem jest określenie czasu prowadzenia kontroli. Ta przewidziana w planie nadzoru pedagogicznego i prowadzona w celu oceny stanu przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki – nie powinna trwać dłużej niż **2 dni**. Natomiast kontrola przebiegu procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce oraz efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki – nie powinna trwać dłużej niż **5 dni** w ciągu kolejnych dwóch tygodni.

Opisane terminy wynikają z tematyki oraz zakresu prowadzonych kontroli. Konsekwencją zmian są również inne terminy przekazywania dyrektorowi szkoły (placówki) protokołu kontroli, które sporządza się w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach. Jeden egzemplarz kontrolujący przekazuje, za poświadczeniem odbioru, dyrektorowi szkoły lub placówki, a drugi egzemplarz protokołu kontroli włącza do akt kontroli. Przekazanie protokołów kontroli powinno nastąpić do **7 dni roboczych** od dnia zakończenia czynności kontroli w szkole lub placówce (w przypadku kontroli przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki) oraz **14 dni roboczych** od dnia zakończenia czynności kontroli w szkole lub placówce (w przypadku kontroli przebiegu procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce oraz efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej

¹ Rozporządzenie MEiN z dnia 1 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. 2021 r. poz. 1618).

² Rozporządzenie MEN w sprawie wymagań wobec szkół i placówek z dnia 11 sierpnia 2017 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 1611) oraz z dnia 6 sierpnia 2019 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 1575).

³ Tamże.

działalności statutowej szkoły lub placówki). **Dyrektor szkoły lub placówki może odmówić podpisania protokołu kontroli**, składając w terminie **7 dni** od dnia jego otrzymania wyjaśnienia dotyczące przyczyn odmowy. Może również w terminie 7 dni roboczych od dnia otrzymania protokołu kontroli zgłosić do organu sprawującego nadzór pedagogiczny pisemne, umotywowane zastrzeżenia do ustaleń zawartych w protokole kontroli. W przypadku otrzymania zaleceń dyrektor szkoły (placówki) powinien postępować zgodnie z zapisami artykułu 55 (ustęp 4,5,6) i artykułu 56 *Ustawy Prawo oświatowe*⁴.

Nadzór pedagogiczny dyrektora szkoły, przedszkola, placówki

Zasady sprawowania nadzoru pedagogicznego przez dyrektora szkoły zostały opisane w paragrafach od 22 do 24 rozporządzenia. Dyrektor może sprawować nadzór pedagogiczny we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze. W ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego podejmuje działania w zakresie kontroli i wspomagania. W celu realizacji tych zadań, dyrektor szkoły lub placówki we współpracy z nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze analizuje dokumentację przebiegu nauczania oraz obserwuje prowadzone przez nauczycieli zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze oraz inne zajęcia i czynności wynikające z działalności statutowej szkoły lub placówki.

Kontrola sprawowana przez dyrektora będzie dotyczyła następującej tematyki:

- a) przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki,
- b) przebiegu procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce oraz efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki.

Zadaniem dyrektora szkoły lub placówki jest opracowanie na każdy rok szkolny **planu nadzoru pedagogicznego**. Plan ten powinien być przedstawiony na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły lub placówki, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem nauczycieli i osób niebędących nauczycielami, w terminie **do dnia 15 września** roku szkolnego, którego dotyczy plan (§ 23. 1).

Plan nadzoru pedagogicznego jest opracowywany z uwzględnieniem:

- a) podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa,
- b) wniosków z nadzoru pedagogicznego sprawowanego w szkole lub placówce w poprzednim roku szkolnym (§ 23. 2).

Wnioski z prowadzonego nadzoru pedagogicznego dyrektor szkoły lub placówki przedstawia **do 31 sierpnia** na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły lub placówki, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem nauczycieli. Plan nadzoru pedagogicznego, zawiera w szczególności:

- a) tematykę i terminy przeprowadzania kontroli,
- b) zakres wspomagania nauczycieli w realizacji ich zadań,
- c) plan obserwacji (§ 23. 2).

Opracowując plan nadzoru, dyrektor może rozpocząć od przedstawienia podstaw prawnych:

1. Art. 55 *Ustawy* z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo Oświatowe* (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082.)
2. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej* z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2017 r. poz. 1658).
3. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej* z dnia 23 sierpnia 2019 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego* (Dz.U. 2019 poz. 1627).
4. *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki* z dnia 1 września 2021 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego* (Dz.U. z 2021 r., poz. 1618).

5. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej* z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. z 2017 r., poz. 1611).

6. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej* z dnia 6 sierpnia 2019 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. z 2019 r., poz. 1575).

Następnie może przedstawić źródła zadań ujętych w planie:

1. Kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2021/2022.
2. Wnioski wynikające z analizy nadzoru pedagogicznego w roku 2020/2021.

Kolejny etap to spis treści planu nadzoru pedagogicznego – czyli:

1. *Zadania wynikające z kontroli – tematykę i terminy przeprowadzania kontroli* (§ 22. 1.2)⁵:
 - a) przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki;
 - b) przebieg procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce oraz efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki;
2. *Zadania wynikające ze wspomagania – zakres wspomagania nauczycieli w realizacji ich zadań* (§22. 1.3)⁵.
3. *Zadania wynikające z obserwacji – obserwacja prowadzonych przez nauczycieli zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz innych zajęć i czynności wynikające z działalności statutowej szkoły* (§22. 3.2)⁵.

I. Zadania wynikające z kontroli (§ 22.1.2 rozporządzenia)

Zadania wynikające z kontroli można podzielić na trzy grupy działań, uwzględniając definicję opisaną w rozporządzeniu⁶:

⁴ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082).

⁵ *Rozporządzenie MEN* z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2017 r., poz. 1658).

⁶ *Rozporządzenie MEiN* z dnia 1 września 2021 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego* (Dz. U. 2021 r. poz. 1618).

I.1. Działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny stanu przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki.

Przedmiotem kontroli jest przestrzeganie prawa. Przykładowa tematyka kontroli prezentowana jest poniżej.

Przedmiot kontroli	Cele kontroli	Kiedy?	Jak?	Kto?
Kontrola bazy dydaktycznej	Sprawdzenie, czy baza dydaktyczna szkoły odpowiada przepisom bhp zgodnie z <i>Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu</i> z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, tekst jednolity z dnia 17 września 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1604) i <i>Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Socjalnej</i> z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy z dnia 26 września 1997 r., tekst jednolity z dnia 29 września 2003 r. (Dz.U. z 2003 r., nr 169, poz. 1650)	II 2022 30 VIII 2022	Przegląd bazy dydaktycznej. Obserwacja pomieszczeń szkoły	Dyrektor, społeczny inspektor pracy, inspektor bhp
Realizacja regulaminu dyżurów nauczycielskich	Sprawdzenie, czy dyżury nauczycieli pełnione są zgodnie z regulaminem dyżurów obowiązującym w szkole oraz czy nauczyciele pełnią dyżury zgodnie z harmonogramem <i>Regulamin i harmonogram dyżurów</i> .	Co najmniej raz w miesiącu	Obserwacja nauczycieli podczas dyżurów	Dyrektor wicedyrektor
Ocena prawidłowości zapewnienia dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej	Sprawdzenie, czy pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest realizowana zgodnie z przyjętymi zasadami (procedurami) <i>Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej</i> z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. poz. 1280) oraz <i>Procedura organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole</i>	X 2021 I, V 2022	Analiza dokumentacji, wywiad swobodny z uczniami i nauczycielami	Wicedyrektor

Przedmiotem kontroli mogą być inne obszary wynikające z wniosków sformułowanych z nadzoru pedagogicznego w poprzednim roku szkolnym.

I.2. Działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny przebiegu procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce.

Przedmiot kontroli	Cele kontroli	Działania	Odpowiedzialny	Termin
Realizacja podstawy programowej Art. 55. 2.2) i 3) <i>Ustawy Prawo oświatowe</i>	Sprawdzenie: a) czy i w jaki sposób nauczyciele zaplanowali realizację celów zapisanych w podstawie programowej, b) w jaki sposób nauczyciele dokumentują realizację podstawy programowej, c) w jaki sposób nauczyciele analizują efekty kształcenia (nauczania i uczenia się uczniów), czyli stopień opanowania przez uczniów celów ogólnych i szczegółowych z podstawy programowej, d) na jakim etapie realizacji podstawy programowej są nauczyciele poszczególnych przedmiotów (uwzględniając czas pandemii – zdalnego nauczania),	Wywiad z nauczycielami (etap realizacji podstawy programowej, stopień opanowania przez uczniów czynności (wiedzy i umiejętności) z podstawy programowej). Analiza dokumentacji: a) prowadzonej przez nauczycieli w zakresie planowania dydaktycznego (kierunkowy i wynikowy plan nauczania) w kontekście zgodności z podstawą programową, b) potwierdzającej realizację podstawy programowej, c) potwierdzającej realizację form opisanych w systemie kontroli – oceny postępów uczniów. Analiza efektów kształcenia – stopnia opanowania przez uczniów celów szczegółowych z podstawy programowej – system kontroli – oceny postępów uczniów – analiza efektywności kształcenia.	Dyrektor wicedyrektor	IX – X 2021 I, III, V 2022

Przedmiot kontroli	Cele kontroli	Działania	Odpowiedzialny	Termin
Ocenianie wewnętrzne, klasyfikowanie i promowanie uczniów. Art. 55. 2.3) i 4) <i>Ustawa Prawo oświatowe</i>	Sprawdzenie: a) rytmiczności i różnorodności oceniania z uwzględnieniem różnych dziedzin aktywności ucznia, b) funkcji wspomagającej (kształtującej) oceniania, c) przestrzegania przez nauczycieli ustalonych w szkole zasad oceniania uczniów, opisanych w statucie szkoły, d) dokumentowania oceniania, e) dokumentowanie spełniania przez uczniów kryteriów oceniania zachowania <i>Statut szkoły</i>	Analiza dzienników, dokumentacji egzaminacyjnej, zapisów w protokolarzu rady pedagogicznej. Wywiad z uczniami i nauczycielami, obserwacja lekcji. Analiza dokumentacji dotyczącej sprawdzania i oceniania uczniów.	Wicedyrektor	X, XII 2021 I, III, V 2022
Przestrzeganie praw dziecka i praw ucznia oraz upowszechnianie wiedzy o tych prawach	Pozyskanie informacji o zagrożeniach nieprzestrzegania praw dziecka i ucznia oraz sposobach upowszechniania wiedzy o tych prawach.	Wywiad z uczniami, nauczycielami, pedagogiem szkolnym, rodzicami. Analiza dokumentacji i obserwacja pozwalające na pozyskanie informacji (dowodów) dotyczących kontrolowanego obszaru.	Wicedyrektor	IX 2021
Realizacja przepisów dotyczących obowiązku szkolnego, w tym frekwencja uczniów	Sprawdzenie: a) realizacji obowiązku szkolnego przez uczniów, b) przestrzegania szkolnej procedury realizacji obowiązku szkolnego przez uczniów.	Analiza dokumentacji pedagoga szkolnego i wychowawców, kontrola dzienników, analiza realizacji procedur, wywiady z uczniami, nauczycielami i rodzicami.	Wicedyrektor	IX 2021 – VI 2022 co najmniej raz w miesiącu
Rozwijanie postawy odpowiedzialności za środowisko naturalne	Sprawdzenie, w jaki sposób nauczyciele kształtują postawy odpowiedzialności za środowisko naturalne: a) w treściach programowych (planowanie i realizacja), b) w działaniach wychowawczych.	Wywiad z nauczycielami przedmiotów oraz wychowawcami. Obserwacja.	Dyrektor wicedyrektor	IX 2021 I, VI 2022
Kształcenie u uczniów kompetencji kluczowych	Sprawdzenie, czy i w jaki sposób nauczyciele zaplanowali oraz realizują kształcenie u uczniów kompetencji kluczowych.	Analiza dokumentacji w zakresie planowania dydaktycznego (plan kierunkowy i wynikowy plan nauczania) w kontekście realizacji kompetencji kluczowych Wywiad z nauczycielami (realizacja zaplanowanych kompetencji kluczowych). Analiza efektów kształcenia – stopnia opanowania przez uczniów kompetencji kluczowych.	Dyrektor wicedyrektor	X 2021 I, III, VI 2022
Program wychowawczo-profilaktyczny	Kontrolowanie realizacji zadań zapisanych w programie wychowawczo-profilaktycznym, szczególnie w zakresie następujących działań: a) Wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny. b) Wychowanie do wrażliwości na prawdę i dobro. c) Kształtowanie właściwych postaw szlachetności, zaangażowania społecznego i dbałości o zdrowie.	Wywiad z nauczycielami, analiza dokumentacji, obserwacja	Dyrektor wicedyrektor	X 2021 I, V 2022

Przedmiot kontroli	Cele kontroli	Działania	Odpowiedzialny	Termin
Kontrolowanie programu poprawy efektów kształcenia opracowanego na podstawie analizy wyników egzaminu ósmoklasisty	Analiza stopnia realizacji zaplanowanych działań.	Analiza dokumentacji, wywiad z nauczycielami, obserwacja	Dyrektor wicedyrektor	Co najmniej trzy razy w roku szkolnym
Kontrolowanie realizacji wniosków z nadzoru pedagogicznego w roku szkolnym 2020 / 2021	Analiza stopnia realizacji przyjętych wniosków z nadzoru pedagogicznego w roku szkolnym 2020 / 2021.	Analiza dokumentacji, wywiad z nauczycielami, rodzicami, uczniami, obserwacja	Dyrektor i wicedyrektor przy współpracy z zespołem ds. monitoringu realizacji wniosków	Co najmniej dwa razy w roku szkolnym

I.3. Działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki.

System kontroli – oceny postępów uczniów – analiza efektywności kształcenia

Element kontroli efektów kształcenia (postępów uczniów)	Sposób prowadzenia kontroli efektów kształcenia (postępów uczniów)	Klasa	Termin
Diagnoza na wejściu	Badanie stopnia opanowania czynności umożliwiających podjęcie nauki szkolnej (stopień adaptacji).	I	Do 30 IX pierwsza dekada listopada
	Powtórzenie lub analiza testu z klasy III	IV	Do 30 IX
	Badanie stopnia adaptacji.	IV	Do 30 IX pierwsza dekada listopada
Ocenianie wewnątrzszkolne: a) bieżące, b) analiza wyników	Ad.a. Analiza uzyskanych przez uczniów ocen – rytmiczność, różnorodność, rola wspierająca (kształtująca), formy oceny wspierającej-kształtującej – zgodność z zapisami statutu.	I – VIII	cały rok
	Ad.b. Dyskusja na zebraniu rady pedagogicznej.	I – VIII	Na koniec okresu i roku szkolnego
Wewnątrzszkolne badanie osiągnięć uczniów: a) stopień opanowania wymagań b) obserwacja wybranych czynności (wiedzy i umiejętności w zakresie poszczególnych przedmiotów oraz stopnia opanowania wybranych kompetencji kluczowych) uczniów.	Ad.a. Test kompetencji badający stopień opanowania wymagań – wybranych czynności (wiedzy i umiejętności) uczniów zgodnie z planem dydaktycznym nauczycieli (realizacja podstawy programowej).	I – VI	II i VI 2022
	Ad.b. Obserwacja diagnozująca.	I – VI	Według harmonogramu z planu nadzoru
	Budowanie programu poprawy efektywności kształcenia metodą APS (Analizy Pola Sił) – zebranie rady pedagogicznej	I – VIII	II i VI 2022
Analiza postępów (osiągnięć) uczniów	a) Analiza egzaminu ósmoklasisty – opracowanie programu poprawy efektów kształcenia b) Analiza osiągnięć uczniów w kontekście przyrostu kompetencji za dany okres podlegający analizie – zebranie rady pedagogicznej.	I – VIII	VI, VIII 2021

II. Zadania wynikające z działalności wspomagającej (§ 22.1.3 rozporządzenia)

Dyrektor wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań w szczególności przez:

- diagnozę pracy szkoły lub placówki,
- planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego,
- prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i porad⁷.

Poniżej zaprezentowano przykładowe formy wspomagania.

Formy działalności wspomagającej	Działanie
Prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i porad (§ 22.1.3.c)	Szkolenia według planu szkoleń (w tym WDN) i narady (Plan wspomagania szkoły – zgodnie z RPW / PWS).
Przekazywanie informacji o aktualnych problemach oświatowych i przepisach prawa dotyczących działalności szkół i placówek (§ 22.1.3.b)	Przekazywanie informacji podczas organizowanych spotkań i szkoleń rady pedagogicznej, tablica ogłoszeń, przekazywanie informacji za pośrednictwem tzw. szufladek, poczty elektronicznej, działania w <i>chmurze</i> , dziennika elektronicznego.
Planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego, rozwiązywanie bieżących problemów dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych szkoły, inspirowanie nauczycieli do samodzielnej, innowacyjnej i twórczej działalności oraz wskazywanie właściwego trybu postępowania w konkretnych sprawach (§ 22.1.3.b)	Planowanie doskonalenia, rozwiązywanie problemów według zasad WDN.
Przedstawianie nauczycielom wniosków wynikających z nadzoru pedagogicznego, w tym diagnozy pracy szkoły (prowadzonej w ramach kontroli) (§ 22.1.3.a)	Prezentacja wniosków na zebraniach rady pedagogicznej.
Wspomaganie nauczycieli, którzy są w trakcie stażu na wyższy stopień awansu zawodowego (§ 22.1.3.b)	Współpraca z opiekunem stażu i nauczycielem (również z wykorzystaniem form prowadzonego nadzoru pedagogicznego).
System oceny pracy nauczycieli (§ 22.1.3.b)	Wykorzystanie informacji z prowadzonego nadzoru: - samoocena nauczyciela, - analiza pracy własnej nauczycieli, - dokumentacja gromadzona w ramach kontroli, obserwacji tradycyjnej i diagnozującej, - ocena pracy zawodowej nauczyciela zgodnie z procedurą oceny pracy zawodowej nauczycieli obowiązującej w szkole podstawowej nr ...

II.1. Plan szkoleń (przykład).

Temat szkolenia	Cel szkolenia (po co?)	Prowadzący szkolenie	Termin
Szkolenia według Planu wspomagania Szkoły Podstawowej nr ...	Zgodnie z celem planu wspomagania (<i>Doskonalenie jakości pracy szkoły z wykorzystaniem działań zapisanych w programie poprawy efektów kształcenia</i>)	Animatorzy i eksperci realizujący plan wspomagania	Zgodnie z terminami opisanymi w planie wspomagania
Kształcenie u uczniów kompetencji kluczowych	W jaki sposób kształcić u uczniów kompetencje kluczowe? Określenie sposobów organizacji kształcenia uczniów rozwijającego samodzielność, kreatywność i innowacyjność uczniów.	Eksperci zewnętrzni	IX 2021

II.2. Plan porad (przykład).

Temat narady	Cel narady (po co?)	Prowadzący naradę	Planowany termin
Analiza ogólnych wyników egzaminu zewnętrznego – ósmoklasisty oraz planowanie działań wynikających z wniosków z nadzoru pedagogicznego	Analiza ogólna wyników – porównanie surowych wyników egzaminów z dwóch lat. Zaplanowanie działań realizujących wnioski z nadzoru pedagogicznego w roku szkolnym 2019/2020.	Dyrektor, wicedyrektor	IX 2021

⁷ a) Rozporządzenie MEN z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego.

b) Rozporządzenie MEiN z dnia 1 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego...

Temat narady	Cel narady (po co?)	Prowadzący naradę	Planowany termin
Analiza wyników egzaminu zewnętrznego – ósmoklasisty	Analiza wyników, określenie mocnych stron i problemów, zbudowanie programu poprawy efektywności kształcenia.	Dyrektor, wicedyrektor, przewodniczący zespołów przedmiotowych	X 2021
Klasyfikacja za I półrocze	Analiza wyników nauczania i zachowania.	Dyrektor, wicedyrektor	I 2022
Podsumowanie pracy w I półroczu 2021/2022	Przedstawienie wniosków z działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej szkoły. Opracowanie przez radę pedagogiczną rekomendacji i planu działań do zaprezentowanych przez dyrektora wniosków.	Dyrektor, wicedyrektor	I – II 2022
Procedury egzaminów zewnętrznych (CKE, OKE)	Omówienie procedur przeprowadzania egzaminów zewnętrznych CKE – OKE.	Dyrektor, wicedyrektor	III 2022
Analiza egzaminów próbnych	Opracowanie wniosków, rekomendacji i planu działań do dalszej pracy.	Dyrektor, wicedyrektor, przewodniczący zespołów przedmiotowych	wg harmonogramu
Klasyfikacja za II półrocze	Analiza wyników nauczania i zachowania.	Dyrektor, wicedyrektor	VI 2022
Podsumowanie pracy w II półroczu	Przedstawienie wniosków z działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej szkoły.	Dyrektor, wicedyrektor	VI – VIII 2022

II.3. Zadania wynikające z obserwacji (§ 22.3.2 rozporządzenia) (przykład).

Działania podejmowane w zakresie obserwacji	Przedmiot obserwacji
Obserwacja – hospitacja	1. Obserwacja tradycyjna (warsztat nauczyciela): a) oceniająca – tematyka wynika z planu dokonywania oceny pracy zawodowej nauczycieli, b) kontrolna – skargi, c) doradczo-doskonaląca. 2. Obserwacja diagnozująca a) analiza stopnia opanowania wybranych czynności (wiedzy i umiejętności) przez uczniów.

II.4. Plan i harmonogram obserwacji (hospitacji) (przykłady)

A. Obserwacja – hospitacja tradycyjna

Cel obserwacji - hospitacji	Nauczyciel	Termin	Klasa (grupa)	Uwagi
1) oceniająca – tematyka wynika z planu dokonywania oceny pracy zawodowej nauczycieli				
Analiza warsztatu pracy nauczyciela. Uwzględnianie przez nauczycieli w organizacji lekcji: a) zalecanych w podstawie programowej warunków i sposobów realizacji wymagań, b) zasad formułowania oceny wspierającej-kształtującej i oceniania kształtującego, c) dostosowanie metod aktywizujących stosowanych na lekcji (zajęciach) do potrzeb i możliwości uczniów, d) stosowanie na lekcji (zajęciach) narzędzi multimedialnych i informacyjnych, dostosowanych do specyfiki prowadzonych zajęć, e) indywidualizacja pracy z uczniami.				
2) kontrolna – tematyka wynika z bieżącej sytuacji, zgłoszonych skarg ...				
3) doradczo-doskonaląca – tematyka wynika z analizy wniosków i realizacji podstawy programowej ...				

Cel obserwacji - hospitacji	Nauczyciel	Termin	Klasa (grupa)	Uwagi
Wdrażanie kompetencji kluczowych na lekcji, w tym – organizacja kształcenia uczniów rozwijającego samodzielność, kreatywność i innowacyjność.				
Wykorzystanie czasowników operacyjnych zawartych w informatorach podczas formułowania treści zadań pisemnych i ustnych.				
Realizacja zadań opisanych w programie wychowawczo-profilaktycznym na lekcjach wychowawczych.				

B. Obserwacja – hospitacja diagnozująca

Cel ogólnej obserwacji – hospitacji	Klasa / grupa	Nauczyciel	Termin
Adaptacja ucznia w szkole.	Klasa I SP Klasa IV SP	Wychowawca na lekcji swojego przedmiotu lub godzinie wychowawczej. Pedagog, psycholog	IX i X 2021 r. Na bieżąco uczniowie nowo przyjęci
Analiza efektów kształcenia w zakresie stopnia opanowania wybranych kompetencji kluczowych z wykorzystaniem elementów oceny wspierającej-kształtującej.	Zgodnie z harmonogramem obserwacji	Nauczyciele przedmiotów	Od XI 2021 r.

Cezary Lempa jest kierownikiem Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w RODN „WOM” w Katowicach.

Warto wiedzieć!

MYŚLENIE KRYTYCZNE W EDUKACJI Część I

dr Ewa Chorąży: *Myślenie krytyczne jako kluczowa kompetencja XXI wieku i jego miejsce w edukacji szkolnej*

Myślenie krytyczne jest kluczową kompetencją, która w myśl zapisów podstawy programowej kształcenia ogólnego dla wszystkich etapów edukacyjnych – jest celem i zadaniem współczesnej edukacji szkolnej. Jest to zbiór umiejętności będących gwarantem odnalezienia się młodego człowieka w życiu, szkole, na studiach i na rynku pracy, sprawdzanych zadaniami egzaminów zewnętrznych ze wszystkich przedmiotów

W edukacji hybrydowej (szkolnej i zdalnej) szczególnie istotnym jest kształcenie kompetencji (umiejętności), które pomogą uczniowi w poruszaniu się w dzisiejszym świecie.

Celem myślenia krytycznego jest rzetelna i realistyczna ocena istotnych aspektów aktywności intelektualnej człowieka – definiuje w „Psychologii poznawczej” prof. Edward Nęcka.

Robert DiYanni, profesor nauk humanistycznych na New York University, w książce *Pomyśl, zanim pomyślisz* podaje dwie podstawowe kompetencje, które składają się na myślenie krytyczne: **ewaluację i samosteroowność**. *Ewaluacja poprzez przemyślane i logiczne osądy oraz uwzględnianie wartości ma podstawowe znaczenie dla procesu myślenia krytycznego. Na samosteroowność składają się samoświadomość i samoregulacja – zarządzanie własnym myśleniem i motywacją do myślenia* – podkreśla prof. DiYanni.

Myślenie krytyczne to w uproszczeniu umiejętność analizowania i oceniania informacji. Krytyczni myśliciele podnoszą ważne pytania i problemy, formułują je jasno, gromadzą i oceniają istotne informacje, wykorzystując abstrakcyjne pomysły, myślą z otwartym umysłem i skutecznie komunikują się z innymi.

Myślenie krytyczne w głównej mierze opiera się na ciągłym zadawaniu właściwych pytań, w tym: *Skąd wiem to, co wiem? Jakie mam dowody na to, co sądzę, że wiem?*

Dr Ewa Chorąży jest konsultantem w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

¹ R. DiYanni: *Pomyśl zanim pomyślisz*. Warszawa 2016, s.19 – 21.

NAUKA JEDNEGO JĘZYKA a poznawanie kolejnych języków

AGNIESZKA ADAMIN

**Kim jest współczesny
nastolatek uczący się
języka obcego?**

Czy warto uczyć się różnych języków obcych?

Prymat języka angielskiego we współczesnym świecie jest niepodważalnym faktem. Jeśli zapytamy, czy język angielski jest narzędziem wystarczającym do komunikacji międzynarodowej, uczciwa odpowiedź będzie brzmiała: w dużym stopniu tak. Język angielski ma niespotykaną wielość użytkowników. To, że jest językiem państw nadających ton innym w każdej dziedzinie i jego stosunkowa łatwość zapewniły mu pozycję światowego lidera wśród języków i to się nie zmieni. Jest źródłem słownictwa związanego z nowoczesnymi dziedzinami życia, które przenika do innych języków pod postacią zapożyczeń, wypełniając często obszerną lukę leksykalną, gdyż pojęcia te nie istniały wcześniej lub nie oddawały precyzyjnie istoty zjawisk, do których się odnoszą.

Czy warto więc poznawać inne języki? Dla obserwatora wrażliwego na bogactwo kultury jest oczywiste, że globalizacja współczesnego życia nas ogranicza poprzez narzucanie wszystkim tych samych norm i trendów w języku, modzie, muzyce, życiu codziennym i wielu innych sferach. Według Goethego *człowiek żyje tyle razy, ile zna języków*, bo język wyraża wprost kulturę danego obszaru i ukazuje niepowtarzalny sposób pojmowania świata przez jego mieszkańców. Możemy spojrzeć przez te okulary i wzbogacić naszą wiedzę o ludzkim doświadczeniu. Może się to stać pasjonującą przygodą, dzięki której odkrywamy perspektywy, których istnienia nie podejrzewaliśmy, i która będzie źródłem naszego synergicznego rozwoju intelektualnego i osobowego. Docenimy różnorodność i złożoność egzystencji, rozumiejąc, że obszar naszego funkcjonowania językowego i kulturowego jest jednym z elementów składających się na wielką wartość wspólnego dziedzictwa.

Znajomość różnych języków może też stanowić wymierną i praktyczną korzyść, bo bycie ekspertem w dziedzinie danej kultury i języka może przełożyć się na szanse zatrudnienia, także za granicą, lub unikatową karierę i styl życia. Chęć uczenia się danego języka może też wypływać z zainteresowania historią, literaturą czy sztuką danego kraju, albo z czystego zainteresowania językiem jako systemem, swoistym, odrębnym i niezwykle złożonym. Każdy rodzaj motywacji jest cenny.

Myśląc o Europie, dostrzegamy wielość języków i kultur. Zapominamy jednak często, że te kręgi mają ogromną część wspólną, dziedzictwo świata łacińskiego, który ukształtował w dużej mierze jednorodny sposób myślenia, jak i wspólne schematy językowe. Języki w innych częściach globu często bywają oparte na innych zasadach, np. przymiotniki mogą odmieniać się w czasach, kamień należy do kategorii rzeczowników ożywionych, a nazwy kolorów nie zawsze oznaczają te same barwy w oczach mówiącego, co w naszych. Mając to na uwadze, zyskujemy świadomość, że języki *zachodnie* mają ze sobą jednak tak wiele wspólnego, że stosunkowo łatwo jest opanować drugi i kolejny z nich, kiedy już jeden znamy, co może być szczególnie przydatne w praktyce szkolnej.

Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (ESOKJ, ang. CEFR) jest dokumentem stworzonym przez Radę Europy w 2000 r. Określa on sześć poziomów kompetencji językowych (A1, A2, B1, B2, C1 i C2), służących ujednoliceniu systemów kształcenia językowego w Europie, tworzeniu programów, podręczników i egzaminów opartych na wspólnych, ściśle określonych normach. Dążenie to ma także na celu promowanie postawy otwartości, nabywania świadomości międzykulturowej, w tym umiejętności językowych, w dziedzinie różnych języków.

Opanowanie języka obcego to przedsięwzięcie zakrojone na kilka lat i wiąże się z wytężoną, żmudną pracą. Dzisiejszy uczeń, ze względu na specyfikę funkcjonowania w nowoczesnej rzeczywistości cyfrowej, nie ma ułatwionego zadania. Społeczność *połączonych konsumentów* charakteryzuje niecierpliwość, żądanie natychmiastowej satysfakcji i nagrody za wysiłek, potrzeba bycia chwalonym i dostępności wszystkiego na *klik*. Młodzi ludzie nie tolerują nudy, chcą nowych treści i wrażeń, oczekują przyjemności, w tym atrakcyjnych zajęć, pełnych krótkich, zmiennych aktywności, oraz częstych przerw, by móc utrzymać poziom koncentracji. Są przyzwyczajeni do wielości jednoczesnych bodźców, głównie wizualnych. Czytanie coraz częściej sprawia im trudność, co pociąga za sobą zubożenie zasobu słownictwa w języku ojczystym, a przekaz elektroniczny, z którym mają na co dzień do czynienia, opiera się głównie na dosłowności, upośledzając zrozumienie implikowanego sensu tekstu. Skądinąd pokolenie to odznacza się elastycznością w podejściu do zadań, innowacyjnością, potrzebą tworzenia i prezentowania treści we współpracy z innymi, nastawieniem na efektywność przy użyciu nowoczesnych technologii.

Działania nauczyciela powinny być planowane z myślą o zaspokajaniu naturalnej ciekawości uczniów i promowaniu kompetencji kluczowych XXI wieku, a wśród nich kreatywności, komunikacji, myślenia krytycznego, umiejętności społecznych, podejmowania inicjatywy, umiejętności poszukiwania i interpretowania informacji oraz świadomości międzykulturowej. Trzeba dostosować proces nauczania do profilu współczesnego ucznia. Oczywiście tematyka zajęć musi wynikać z celów i treści kształcenia, ale w ujęciu bliskim doświadczeniu młodego człowieka i jego zainteresowaniom. Należy angażować uczniów w projekty, pracę w parach i grupach, kręcenie filmików, tworzenie plakatów, memów, grafów, map myśli, prezentacji, organizować debaty, mediacje, przedstawienia teatralne, stosować nauczanie oparte na rozwiązy-

waniu problemów, metodę odwróconej klasy, WebQuest, gry i zabawy językowe, a także aranżować inne wzmacniające poczucie sprawczości zadania, na każdym kroku zapewniając uczniom przewodnictwo i wsparcie. Współczesne nauczanie i uczenie się musi też robić użytek z odpowiednich narzędzi TiK i wynikających z ich zastosowania możliwości komunikacyjnych. Co ważne, musimy przekonywać uczniów, że są w stanie nauczyć się języka, motywować ich pozytywnie, wzmacniać ich pewność siebie i chwalić wysiłek bardziej niż obiektywne osiągnięcia.

Współczesna szkoła zorientowana jest na przygotowanie uczniów do egzaminów zewnętrznych, a to nie zawsze idzie w parze z najlepszym wykorzystaniem ich potencjału językowego. Zrównoważona kombinacja tych dwóch rodzajów podejścia może przynieść najlepszy efekt.

Kto odnosi sukces w nauce języków obcych?

Aby skutecznie uczyć się języków, niezbędna jest ciekawość i gotowość na nowe doświadczenia i interakcje, które pozwolą na ćwiczenie nabywanej wiedzy w praktyce. Uczeń aktywnie dążący do poznawania języka w każdym możliwym aspekcie i w każdy dostępny sposób zwiększa swoją szansę na odniesienie sukcesu. Czyni przy tym użytek zarówno ze świadomego procesu uczenia się, jak i maksymalnej ekspozycji na język, by zintensyfikować proces jego akwizycji, czyli naturalnego przyswajania. Nowoczesne technologie i wielość dostępnych narzędzi komputerowych i internetowych oraz możliwość nawiązania zdalnego kontaktu z rodzimymi i nierodzimi użytkownikami danego języka mogą przyspieszyć proces nauki w sposób do niedawna trudny do wyobrażenia. Najważniejsze jest jednak przejście inicjatywy i odpowiedzialności za własny rozwój językowy. Uczeń autonomiczny, znający swoje mocne i słabe strony, a także swój styl uczenia się, sam najlepiej oceni, jakie rodzaje zadań przyniosą mu największą korzyść. Pełne pasji podejście do nauki i niepoddawanie się w obliczu trudności, odwaga, podejmowanie ryzyka, zaakceptowanie nieuchronności popełniania błędów także zwiększają

szansę na sukces. Wyznaczenie sobie jasnych celów oraz właściwa organizacja procesu uczenia się dopełniają dzieła. A osiągnięcia w uczeniu się języka stają się same w sobie czynnikiem motywującym do dalszej nauki. Rozwijanie u siebie przymiotów inteligencji emocjonalnej jest tu nieodzowne. Uczenie się języka to wciąż proces wymagający wytrwałości i gotowości do ponoszenia długotrwałego wysiłku, w równej mierze dotyczący indywidualnej pracy, jak i interakcji z innymi.

Jak wykorzystać doświadczenie językowe w poznawaniu nowego języka?

Nastolatek, który od pierwszych lat szkoły podstawowej uczy się jednego języka obcego, jest osobą wystarczająco dojrzałą do świadomego analizowania cech języka. Opanował także wiedzę z zakresu terminów gramatycznych i struktur językowych nabytą na lekcjach języka ojczystego. Dysponuje repertuarem strategii stosowanych w osiąganiu poszczególnych sprawności językowych. Rzeczowa refleksja i wyciąganie wniosków z dotychczasowych doświadczeń stanowią dobry punkt startowy do przygody z nową rzeczywistością językową. Jeżeli przygotowuje się do egzaminu zewnętrznego, powinien zapoznać się z arkuszami egzaminacyjnymi z poprzednich lat i zwrócić uwagę na typy zadań dotyczące poszczególnych sprawności językowych.

Podstawowymi aspektami nauki nowego języka są wymowa i ortografia. Trzeba poznać unikatowe dźwięki mowy, z których część nie istnieje w językach dotychczas znanych. Zapoznać się z zasadami wymowy, jeśli istnieją, i tym, w jaki sposób wiążą się one z pisownią. Opanowanie znaków transkrypcji fonetycznej może być pomocne, a profesjonalny instruktaż jest na tym etapie niezbędny. Oczywiście konieczna jest maksymalna ekspozycja na dźwięk – wymowę słów można odśłuchiwać w słownikach internetowych. Można powtarzać na głos słowa i całe zdania, nagrywać się, a także oglądać filmy i inne materiały audiowizualne, zwracając uwagę na intonację i akcent oraz to, jak słowa zlewają się ze sobą, często w charakterystyczny sposób.

Kształcenie umiejętności rozumie-

nia ze słuchu wspomaga rozpoznawanie powtarzających się źródłosłów, słów podobnych do ich odpowiedników w innych językach, rozpoznawanie zapożyczeń i typowych dla danego języka sformułowań. Wśród strategii ułatwiających słuchanie wyróżnić można słuchanie pod kątem ogólnego zrozumienia tekstu czy wyszukiwania konkretnych informacji, wykorzystanie wiedzy ogólnej o danym obszarze językowym, dedukowanie, co spodziewamy się usłyszeć w danej sytuacji komunikacyjnej. Samodzielne działania mogą obejmować słuchanie z towarzyszeniem materiału wizualnego, oglądanie filmików, wideoblogów, filmów z napisami w języku docelowym, filmów w oryginalnej wersji językowej bez napisów, słuchanie piosenek w wykonaniu zespołów aktualnie modnych w danym kraju, audiobooków. Nieocenione są interakcje z rodzimymi i nierodzimi użytkownikami języka. Uczeń może też samodzielnie wykonywać ćwiczenia na rozumienie ze słuchu z różnych podręczników, porównując wersję audio z zapisem transkrypcyjnym, korzystać ze stron internetowych z interaktywnymi materiałami do nauki, słuchać uproszczonych wersji audycji emitowanych przez stacje nadawcze.

Rozumienie tekstów czytanych wymaga stosowania podobnych strategii jak rozumienie ze słuchu oraz znajomości technik pracy z tekstem. Oprócz sposobności korzystania z wielu dostępnych tekstów w podręcznikach, uczniowie mają nieograniczone możliwości kontaktu z różnorodnymi rodzajami tekstów poprzez publikacje internetowe, prasę, uproszczone wersje utworów literackich, komiksy, korespondencję z rodzimymi i nierodzimi użytkownikami języka. Zgodnie z indywidualnymi zainteresowaniami młodzi ludzie mogą znajdować artykuły związane z wybranym obszarem językowym, m.in. na temat mody, sportu, popularnych autorów, muzyków. Mogą dowiedzieć się, czym aktualnie fascynują się w danym kraju rówieśnicy i poznać styl młodzieżowych wypowiedzi. Dobrym pomysłem jest przeczytanie znanego utworu literatury światowej w danym języku, np. *Harrego Pottera* po niemiecku. Proces odgadywania znaczeń słów z kontekstu jest wtedy znacznie uproszczony, a znane dotąd słowa

są automatycznie przypominane. Schemat budowy zdań i charakterystyczne sformułowania są przyswajane w naturalny sposób. Praktyka regularnego czytania ułatwia także zrozumienie nacechowania emocjonalnego tekstu oraz wydobywanie przekazu wyrażonego pośrednio.

Mówienie w języku obcym kształtuje się przede wszystkim poprzez interakcje z kompetentnymi jego użytkownikami, idealnie więc z nauczycielem, który dostarczy uczniowi potrzebnych wyrażań i zwrotów w wypowiedzi danego rodzaju oraz skoryguje błędy. Konwersacje z rodzimymi użytkownikami języka są także dostępne w szkołach językowych lub w kontaktach nieformalnych, także zdalnych. Ćwiczenie w parach lub grupach również ma wielką wartość, ze względu na niski poziom stresu. Mówienie wymaga przezwyciężenia naturalnej bariery psychologicznej, która u poszczególnych osób występuje w różnym nasileniu, stąd też indywidualna tendencja do koncentrowania się albo na przekazie informacji, albo na poprawności językowej. Kluczowe jest zrozumienie, że progres w mówieniu zależy wprost od praktyki i że komunikatywność jest obecnie jedną z najważniejszych umiejętności społecznych. Wynika z tego konieczność pokonywania braku asertywności i korzystania z każdej sposobności do mówienia, co pozytywnie stymuluje rozwój osobisty. Ćwiczymy wówczas też strategie komunikacyjne, zastępowanie nieznanymi słowami innymi, zadawanie pytań, proszenie o wyja-

śnienie lub powtórzenie, komunikaty niewerbalne, takie jak gest czy mimika. Uczymy się rozpoznawać intencje rozmówcy, wyczuwać atmosferę rozmowy, ironię, żart czy styl wypowiedzi. Indywidualnie możemy trenować mówienie, przygotowując wystąpienia publiczne lub prezentacje. Można też praktykować monologi i gromadzić słownictwo potrzebne w danych sytuacjach komunikacyjnych. Podręczniki proponują wiele aktywności konwersacyjnych, które mają za zadanie doskonalić konkretne funkcje językowe.

W zakresie pisania egzaminy zewnętrzne obejmują takie same typy zadań z każdego języka. Uczeń posiadający doświadczenie w pisaniu określonych tekstów użytkowych w jednym języku powinien porównać zasady konstruowania tych tekstów w drugim języku. Można zgromadzić *banki słownictwa* obejmującego przydatne wyrażenia i zwroty w pisaniu, w zakresie każdego działu tematycznego. Może też znaleźć się wśród nich kilka ciekawych, bardziej skomplikowanych wyrażań, których można użyć podczas egzaminu, by podnieść bogactwo językowe wypowiedzi. Dobrze jest w ramach praktyki zrealizować przykładowe polecenia do zadań odnoszących się do każdego typu tekstu użytkowego.

Doświadczony adept języka obcego dysponuje sprawdzonymi technikami uczenia się słownictwa, które może zastosować w nauce drugiego języka. Oprócz metod mnemotechnicznych pomocne jest wspomniane już obser-

wowanie źródłosłów, zapożyczeń, a także typowych przedrostków i przyrostków, czy typowych morfemów zmieniających kategorię gramatyczną słów. Korzystne jest wnioskowanie o znaczeniu słów z kontekstu, obserwowanie relacji leksykalnych, znajdowanie synonimów, antonimów, homonimów i homofonów oraz poznawanie idiomów. Można grupować słowa według kategorii i wykonywać ćwiczenia na słowotwórstwo. Istnieje wiele aplikacji i programów do nauki słownictwa, często mających sekcje dostosowane do konkretnych podręczników. Ogromnie ważną umiejętnością jest efektywne korzystanie ze słowników dwu- i jednojęzycznych.

W dziedzinie gramatyki przydatne jest obserwowanie analogii i różnic pomiędzy językami. Reguły gramatyczne mogą być identyfikowane indukcyjnie lub dedukcyjnie. Można porównywać zjawiska, takie jak szyk słów w zdaniu, mowa zależna, strona bierna, czasy gramatyczne czy modalność. Jak zwykle warto zapoznać się z typami zadań egzaminacyjnych w zakresie środków językowych i wykonywać podobne ćwiczenia, korzystając z bogatego wyboru kompendiów gramatycznych.

Na ostateczny sukces składa się zintegrowanie wszystkich sprawności językowych oraz wiedzy o kulturze wybranego obszaru językowego, które prowadzi do płynności, adekwatności i elastyczności w używaniu języka i może przełożyć się na wysokie osiągnięcia egzaminacyjne.

Egzamin ósmoklasisty

Rodzice i uczniowie pytają, OKE odpowiada

Gdzie można znaleźć informację o aktach prawnych regulujących zasady zdawania języka obcego na egzaminie ósmoklasisty w roku szkolnym 2021/2022?	W <i>Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty obowiązującej w roku szkolnym 2021/2022</i> na stronach internetowych CKE i OKE. Zamieszczono tam także podstawę programową kształcenia ogólnego oraz informator o egzaminie ósmoklasisty z języków obcych nowożytnych od roku szkolnego 2018/2019 wraz z aneksami obowiązującymi w roku szkolnym 2021/2022. Są tam też komunikaty dyrektora CKE dotyczące harmonogramu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty, materiałów przyborów pomocniczych, z których można korzystać na poszczególnych egzaminach, wykazu olimpiad przedmiotowych, których laureaci i finaliści mogą być zwolnieni z egzaminu, oraz szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu dla uczniów z niepełnosprawnościami.
Jaki język obcy nowożytny można wybrać na egzaminie ósmoklasisty?	Angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, rosyjski, ukraiński lub włoski. Nie ma możliwości wybrania innego języka.
Czy można wybrać język, który nie jest obowiązkowym przedmiotem szkolnym? Na przykład język kraju, w którym mieszkało się przez wiele lat?	Nie. Uczeń może wybrać tylko ten język, którego uczy się w szkole, w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych.

Czy egzamin z języka realizowanego w szkole jako drugi (od siódmej klasy) jest łatwiejszy od egzaminu z języka realizowanego jako pierwszy?	Nie. Poziom trudności egzaminów ze wszystkich języków jest jednakowy, oparty na wymaganiach określonych w wariancie II.1 podstawy programowej kształcenia ogólnego dla języka obcego nowożytnego, nauczanego od klasy IV, stanowiącego kontynuację nauczania tego języka w kl. I – III. Poziom ten określony jest w nawiązaniu do Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego jako A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi). W roku szkolnym 2020/2021, ze względu na sytuację związaną z epidemią COVID-19, obniżono wymagania egzaminacyjne do poziomu A2. Uczeń, który wybiera język realizowany jako drugi, czyni to na własną odpowiedzialność.
Do kiedy należy podjąć decyzję o wyborze języka na egzaminie?	Do 30 września 2021 r. rodzice ucznia składają dyrektorowi szkoły pisemną deklarację wskazującą język obcy nowożytny, z którego uczeń przystąpi do egzaminu.
Czy można zmienić decyzję w zakresie wyboru języka zdawanego na egzaminie?	Tak. Do 24 lutego 2022 r. rodzice ucznia mogą złożyć dyrektorowi szkoły pisemną informację o zmianie języka obcego nowożytnego wskazanego w deklaracji na inny język obcy.
Czy uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się obowiązują inne zasady oceniania?	Tak. Między innymi u uczniów z dysleksją, dysgrafią lub dysortografią nie bierze się pod uwagę błędów ortograficznych.
Czy arkusze egzaminacyjne przewidują dostosowania dla uczniów z niepełnosprawnościami?	Tak, istnieją specjalne rodzaje arkuszy egzaminacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami, które są dostępne na stronie CKE. Rodzaje dostosowań są wyszczególnione w odnośnym komunikacie dyrektora CKE.
Jakiego typu zadania znajdują się w arkuszu?	W arkuszach egzaminacyjnych znajdują się zadania zamknięte i otwarte, sprawdzające znajomość środków językowych, rozumienie wypowiedzi, tworzenie wypowiedzi, reagowanie na wypowiedzi i przetwarzanie wypowiedzi. Informatory zawierają szczegółowy opis egzaminu, przykładowe zadania i zasady ich oceniania. Arkusze egzaminacyjne z różnych języków obejmują zadania tego samego typu.
Jak długo trwa egzamin ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego?	90 minut.
Czy można zobaczyć arkusze z lat poprzednich?	Tak. Są zamieszczone na stronach internetowych CKE i OKE.
Czy mając osiągnięcia w konkursach językowych o wysokiej randze można być zwolnionym z egzaminu z języka obcego?	Tak. Uczeń, który jest laureatem lub finalistą olimpiady przedmiotowej lub laureatem konkursu przedmiotowego o zasięgu wojewódzkim i ponadwojewódzkim, organizowanych z zakresu jednego z przedmiotów objętych egzaminem ósmoklasisty, jest zwolniony z egzaminu z danego przedmiotu. Zwolnienie jest równoznaczne z uzyskaniem z przedmiotu najwyższego wyniku. Wykaz olimpiad jest dostępny pod adresem: https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-narodowej-w-sprawie-wyказu-olimpiad-przedmiotowych-przeprowadzanych-z-przedmiotu-lub-przedmiotow-objetych-egzaminem-osmoklasisty-lub-egzaminem-maturalnym-oraz-konkursow-dla-uczniow-szkol-i-placowek-artystycznych-w-roku-szkolnym-20212022 .

**Co może zrobić szkoła,
by pomóc uczniowi
w przygotowaniu się
do egzaminu z języka
realizowanego jedynie w
dwóch ostatnich latach nauki?**

Uczeń, który podejmuje decyzję o zdawaniu na egzaminie ósmoklasisty języka obcego, który jest realizowany tylko w ostatnich dwóch latach nauki, może odczuwać dyskomfort związany z brakiem odpowiedniego przygotowania w szkole. Powinien mieć pełną świadomość sytuacji, w której się znajduje i konieczności przygotowania się do egzaminu zasadniczo we wła-

snym zakresie. Postawa autonomiczna ucznia jest tu nieodzownym warunkiem powodzenia. Oczywiście nauczyciel może znacznie ułatwić to zadanie i odegrać rolę przewodnika na drodze do tego celu. Idealnie byłoby dysponować dodatkowymi godzinami lekcyjnymi, ale najczęściej jest to niemożliwe. Nauczyciel powinien wraz z uczniem omówić wymagania egzaminacyjne i zakres obowiązującego materiału, i biorąc pod uwagę znajomość ucznia oraz jego możliwości wyrazić opinię, czy przygotowanie się do tego egzaminu jest dla niego osiągalne. Nauczyciel powinien rozplanować naukę poszczególnych treści i umiejętności w cza-

sie, zasugerować użycie konkretnych materiałów, pomocy lub narzędzi TiK oraz zastosowanie przydatnych strategii, metod i technik uczenia się. Może także udostępnić uczniowi własne zasoby materiałów, testów i pomocy dydaktycznych. Powinien także wskazać obszary materiału, które uczeń może opanować sam, oraz sprecyzować, które aspekty wymagają instruktażu. Podjęte przez ucznia działania powinny być cyklicznie omawiane. Zadaniem opiekuna jest też wzmacnianie pozytywnego obrazu siebie i pozytywnej, zrównoważonej samooceny ucznia.

Bibliografia:

1. Council of Europe: Coste, D., North, B., Sheils, J., Trim, J.: *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. CODN, Warszawa 2003.
2. Dooley J.: *Teaching the Generation C Brain* (webinarium). www.teachers-corner.co.uk/epsummit2021 [dostęp: 16.04.2021 r.]
3. *English for 21st Century Skills*. Red. S. Mavridi, D. Xerri. Berkshire, Express Publishing 2020.
4. Komorowska, H.: *Metodyka nauczania języków obcych*. Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2011.
5. Yule G.: *The Study of Language*. Cambridge, Cambridge University Press 2006.

Dokumenty wydane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną dostępne pod adresem: <https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/harmonogram-komunikaty-i-informacje/>

1. Informacja o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty obowiązująca w roku szkolnym 2021/2022
2. Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 20 sierpnia 2021 r. w sprawie materiałów i przyborów pomocniczych, z których mogą korzystać zdający na egzaminie ósmoklasisty i egzaminie maturalnym w 2022 roku
3. Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 20 sierpnia 2021 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2021/2022
4. Komunikat Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wykazu olimpiad przedmiotowych przeprowadzanych z przedmiotu lub przedmiotów objętych egzaminem ósmoklasisty lub egzaminem maturalnym oraz konkursów dla uczniów szkół i placówek artystycznych w roku szkolnym 2021/2022

Agnieszka Adamin jest egzaminatorem, pracownikiem Wydziału Egzaminów z Zakresu Kształcenia Ogólnego OKE w Jaworznie.

Warto wiedzieć!

MYŚLENIE KRYTYCZNE W EDUKACJI Część II

dr Ewa Chorąży: *Myślenie krytyczne w nadzorze pedagogicznym*

Myślenie krytyczne jest kluczową kompetencją, która w myśl zapisów podstawy programowej kształcenia ogólnego – dla wszystkich etapów edukacyjnych – jest celem i zadaniem współczesnej edukacji szkolnej.

W podstawie programowej wśród najważniejszych umiejętności rozwijanych w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej istnieje zapis: poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł. Realizacja podstawy programowej jest, jak wiemy, obowiązkiem każdego nauczyciela i z każdego jej zapisu nauczyciel jest rozliczany.

Powstaje pytanie: czy nauczyciel wie, kiedy realizuje dany punkt z podstawy? Czy jest w stanie wskazać, które konkretnie aktywności ucznia rozwijają myślenie krytyczne? To ważne pytania i zagadnienia, które powinny być częścią nadzoru pedagogicznego dyrektora szkoły.

Zadania dyrektora publicznej jednostki systemu oświaty w zakresie nadzoru pedagogicznego są ujęte w § 22 – 24 rozporządzenia. Przede wszystkim dyrektor obowiązany jest zgodnie z § 22 ust. 1 rozporządzenia, we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze:

1) kontrolować:

- a) przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej jednostki systemu oświaty,
- b) **przebieg procesów kształcenia i wychowania** w jednostce systemu oświaty oraz
- c) **efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej jednostki systemu oświaty;**

2) wspomagać nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez:

- a) **diagnozę pracy** jednostki systemu oświaty,
- b) **planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli** do doskonalenia zawodowego,
- c) **prowadzenie działań rozwojowych**, w tym organizowanie szkoleń i narad.

W celu realizacji wspomnianych zadań dyrektor (we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze) w szczególności **analizuje dokumentację przebiegu nauczania** oraz **obserwuje prowadzone przez nauczycieli zajęcia** dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, a także inne zajęcia i czynności wynikające z działalności statutowej jednostki systemu oświaty. W punkty: proces kształcenia i wychowania oraz efekty działalności nauczyciela wpisuje się kształcenie myślenia krytycznego u uczniów (realizacja podstawy programowej).

Wykorzystywanie narzędzi myślowych w pracy nauczyciela jest na pewno wsparciem procesu przygotowania uczniów do samodzielnego uczenia się i podejmowania decyzji. Uczenie krytycyzmu wymaga od nauczyciela koncentrowania się na indywidualnych postawach, zdolnościach i osiągnięciach każdego ucznia. Dostosowanie zajęć do możliwości poszczególnych uczniów powinno być powiązane z położeniem szczególnego nacisku na tworzenie atmosfery współpracy i rozwijanie umiejętności społecznych oraz bardziej na rozwój intelektualny niż na przyswajanie i odtwarzanie konkretnych treści.

INFORMACJA ZWROTNA

jako narzędzie budowania dobrych relacji w szkole

KRZYSZTOF BEDNAREK

Tekst jest skierowany do wszystkich zainteresowanych tworzeniem i umacnianiem dobrych relacji w swojej szkole, przedszkolu, placówce. Szczególnie zaś do oświatowej kadry kierowniczej oraz wszystkich tych, którzy pełnią szerszą pojmowaną funkcję przełożonego (szefowie różnych zespołów, opiekunowie stażu itp.). Jeszcze szerzej do wszystkich z nas, którzy jesteśmy odpowiedzialni za realizację zadań wykonywanych z innymi. Tu szczególnym przypadkiem jest praca wykonywana z uczniami! Powinien okazać się także przydatny w rozlicznych kontaktach pomiędzy samymi nauczycielami oraz z rodzicami uczniów. Z uczniami w szkołach ponadpodstawowych jesteśmy już bardzo blisko świata dorosłych, a zatem treści tekstu także okażą się przydatne w pracy z nimi. Proszę jednak pamiętać, że dla młodszych uczniów udzielanie informacji zwrotnej (feedbacku) powinno być zdecydowanie jeszcze bardziej przemyślane i mocniej zindywidualizowane.

Po co udzielać informacji zwrotnych?

1. Dla utrzymania i poprawy wyników – informacja zwrotna uświadamia, które zachowania są efektywne i które warto kontynuować w przyszłości. Daje też możliwość eliminacji zachowań, które negatywnie wpływają na osiągane wyniki w wykonywanych zadaniach.
2. Dla prowadzenia efektywnego coachingu i doradztwa – feedback pokazuje mocne strony i braki w wiedzy, umiejętnościach czy zachowaniu. Odgrywa kluczową rolę w rozwoju poszczególnych osób i całych zespołów oraz w znalezieniu własnych sposobów rozwiązania problemów.

3. Przy zdobywaniu nowych kompetencji – informacja zwrotna jest nieodłączną częścią każdego procesu uczenia się. Dzięki niemu uczący dowiaduje się, jakie poczynił postępy oraz nad czym jeszcze powinien pracować.
4. Dla rozwijania i uwalniania potencjału – konstruktywny feedback w istotnych momentach czyjegoś rozwoju może zapewnić odpowiednie wykorzystanie go dla realizacji konkretnych celów.
5. Dla rozwoju pracy zespołowej – umiejętność udzielania feedbacku przez członków zespołu jest podstawowym składnikiem ich efektywnej współpracy.
6. Dla podnoszenia morale, motywacji i zaangażowania (aktualnie jest to niezwykle ważne!) – uznanie dla dobrze wykonanego zadania, poczucie osiągnięcia celu, uruchomienie potencjału wzrostu i rozwoju stanowią kluczowe czynniki motywacyjne.
7. Dla wykorzystania wyników badań edukacyjnych – zdaniem Johna Hattie przekazywanie uczniom informacji zwrotnej jest jedną z najbardziej skutecznych interwencji w proces edukacyjny. Ten profesor Auckland University w Nowej Zelandii przez piętnaście lat analizował ze swoim zespołem wyniki prowadzonych na całym świecie badań naukowych z zakresu edukacji. Przystudiował ponad 800 metaanaliz dotyczących ok. 50 000 badań tendencji w edukacji obejmujących łącznie ponad dwieście milionów uczniów w wieku od 4 do 20 lat. Zespół Hattiego próbował ustalić, co tak naprawdę ma wpływ na osiągnięcia uczniów. W tym celu porównał efekty różnych interwencji na jednej skali. Udzielanie infor-

macji zwrotnej znalazło się tam na bardzo wysokim, bo trzecim miejscu!

Informacja zwrotna jest jednym z najważniejszych, o ile nie najważniejszym narzędziem naszej pracy, a już szczególnie w warunkach tworzenia i umacniania dobrych relacji, których aktualnie tak bardzo potrzebujemy. Warto pamiętać, że może być zarówno negatywna, jak i pozytywna! Tu i teraz zdecydowanie będziemy preferować feedback o profilu **prorozwojowym**. Niestety, wydaje się, że aktualnie najczęściej dotyczy on sytuacji trudnych, problemowych. Warto zatem uważnie prześledzić **co zrobić, by nie stał się katorgą dla obu jego stron** (udzielającej i przyjmującej), **ale wartościowym źródłem wskazówek w działaniu**. Pamiętając o tym, warto przed przekazaniem informacji zwrotnej przemyśleć dwie kwestie.

Po pierwsze: **komu** udzielamy informacji zwrotnej? W jakim miejscu swojego rozwoju jest osoba, której przekazujemy nasz feedback. W niemal wszystkich procesach uczenia się należy mieć na uwadze cztery kluczowe poziomy rozwoju, wzrostu kompetencji, przez które przechodząc stajemy się – etap po etapie – coraz bardziej sprawnymi specjalistami w określonym przedmiocie, w swojej dziedzinie, w swojej aktywności. Te cztery poziomy są efektem krzyżowania się dwu wymiarów: świadomości i kompetencji.

- ▶ Poziom 1 – nieświadoma niekompetencja. Jesteśmy nieświadomi tego, czego nie potrafimy robić. Potrzebujemy kogoś, by nas o tym poinformował.
- ▶ Poziom 2 – świadoma niekompetencja. Już wiemy, czego nie potrafimy robić. Chcemy się tego nauczyć.
- ▶ Poziom 3 – świadoma kompetencja. Jesteśmy w stanie dobrze wykonywać określone działania. Wiemy, co robić i wiemy też, że możemy wykonywać to lepiej.
- ▶ Poziom 4 – nieświadoma kompetencja. Określone działania wykonujemy bardzo dobrze, wręcz bez namysłu. Jest to najwyższy poziom rozwoju uczonej kompetencji.

Informacja zwrotna odgrywa kluczową rolę w rozwoju, szczególnie na

pierwszych trzech z wymienionych wcześniej czterech poziomów. Kiedy jest właściwie sformułowana i zaadresowana do osoby z określonego poziomu, to trafia do niej w poniższy sposób:

- ▶ Poziom 1 – uświadamia możliwości, dostarcza podstawowej wiedzy oraz kreuje wizję tego, co można osiągnąć. W ten sposób staje się przeciwwagą dla niewiedzy i ewentualnego samozadowolenia.
- ▶ Poziom 2 – przedstawia, jak nowe sposoby działania mogą być wdrażane. Dostarcza wzorców do naśladowania oraz wskazuje, co jeszcze można udoskonalić.
- ▶ Poziom 3 – utwierdza w przekonaniu, że działamy dobrze. Wzmacnia zaufanie do własnych, już wyuczonych kompetencji, ale jednocześnie wskazuje kierunki dalszych działań prorozwojowych.
- ▶ Także na poziomie 4 jest również miejsce dla rozwoju, doskonalenia kompetencji. Można odnosić liczne korzyści np. z uwag krytycznych, jeśli ich odbiorca zaakceptuje fakt, że być może nie osiągnął jeszcze perfekcji. Wymaga to jednak tak pozytywnego wyobrażenia sobie samego siebie, że pozwoli to uznać taki sposób postępowania za sytuację sprzyjającą nieustannemu uczeniu się.

Po drugie: **kto** udziela informacji zwrotnej? W jakim stylu, w jakiej *szacie* pedagogicznej, będzie najkorzystniej nam się pokazać w konkretnej sytuacji i przed konkretną osobą. W tym miejscu proponuję rozważyć poniższe (nowe?) role współczesnego nauczyciela jako mentora, tutora i coacha.

- ▶ **Mentoring** to partnerska relacja między mistrzem a uczniem (studentem, pracownikiem itp.), zorientowana na odkrywanie i rozwijanie potencjału ucznia. Opiera się na inspiracji, stymulowaniu i przywództwie. Polega głównie na tym, by uczeń, dzięki odpowiednim zabiegom mistrza, poznawał siebie, rozwijając w ten sposób samoświadomość i nie lękał się iść wybraną przez siebie drogą samorealizacji. Obejmuje on także doradztwo, ewaluację oraz pomoc w programowaniu sukcesu ucznia.
- ▶ **Tutoring** jest jedną z metod edukacji zindywidualizowanej, któ-

ra opiera się na bezpośrednim spotkaniu tutora z uczniem (studentem). Tutor to osoba mająca wiedzę, doświadczenie i odpowiednią formację oraz potrafiąca pracować w relacji jeden na jeden. Tutoring jest najczęściej długofalowym (obejmującym co najmniej semestr) procesem współpracy, nakierowanym na integralny – obejmujący wiedzę, umiejętności i postawy – rozwój podopiecznego. Istotą tutoringów są indywidualne spotkania (tzw. tutoriale), na których w atmosferze dialogu, szacunku i wzajemnej uwagi tutor pracuje z podopiecznym, pozwalając mu dogłębnie poznać określony obszar wiedzy, rozwinąć umiejętność samodzielnego jej zdobywania oraz rozwinąć sztukę maksymalnego korzystania z własnych talentów.

- ▶ **Coaching** – proces doskonalenia kwalifikacji pod kierunkiem swego rodzaju trenera przez nabywanie nowych umiejętności, korygowanie nieskutecznych zachowań. Polega na obserwacji osoby szkolonej w trakcie wykonywanej pracy, samoocenie, informacji zwrotnej i planowaniu nowych strategii postępowania. Jego istotnym elementem jest partnerska relacja i wzajemne zaufanie między coachem (osobistym trenerem), a jego uczniem (klientem, sportowcem, pracownikiem). Zasadniczym zadaniem coachingu jest wsparcie osoby w osiągnięciu przez nią uzgodnionych z coachem celów. Istotą jest wykorzystanie zasobów: wiedzy i umiejętności już posiadanych i odpowiednie zmotywowanie i towarzyszenie podopiecznemu w celowym usprawnianiu jego funkcjonowania.

Mentor to rola najbliższa tradycji nie pojmovanemu nauczycielowi. On na ogół wie i najczęściej mówi swojemu uczniowi (pracownikowi itp.), który mu ufa, co ma robić dalej. Tutor stawia na indywidualizm ucznia (pracownika itp.) i jego mocne strony, udzielając mu wskazówek w trakcie prowadzonych tutoriali. Coach jest niemal wyłącznie towarzyszem w rozwoju ucznia (pracownika itp.), udzielając mu feedbacku w formie

pytań, na które jego klient (uczeń, pracownik itp.) udziela sam sobie odpowiedzi stającymi się swego rodzaju kierunkowskazami jego dalszego rozwoju.

Modele informacji zwrotnej

Trzeba zwrócić uwagę na to, co dokładnie oznacza zlepek słów w wyrażeniu **feedback** po jego rozbiciu na **feed** (karmić, zasilać, wprowadzać informację, zaopatrywać) i **back** (z powrotem). Wydaje się, że na takim metaforycznym poziomie dawanie informacji zwrotnej ma jakby związek z karmieniem. A to karmienie informacjami zwrotnymi jest po to, by ktoś się rozwijał, rósł, dojrzewał, a i inni mieli z tego też pożytek.

Stosowanie poszczególnych modeli (schematów) przekazywania informacji zwrotnej może ułatwić komunikowanie się, które w bezpieczny sposób sprzyja tworzeniu i utrwalaniu dobrych relacji. Jednak z drugiej strony nie powinno zwalniać nas to z myślenia o tym, który z nich zastosować adekwatnie do sytuacji. **Właśnie taki odpowiedni dobór modelu feedbacku wobec konkretnej sytuacji i osoby (osób!) stanowi o istocie problemu.** Trzeba tu po prostu solidnej diagnozy sposobu przekazywania informacji zwrotnej. Jeśli sprawa dotyczy pojedynczych uczniów, to właściwie każdy przypadek będzie bardzo indywidualny, **bo trudno tu o uniwersalne zasady postępowania.**

- ▶ **Model 1: OK (oceniającego kształtującego)**

Celem oceniającego kształtującego jest poprawa jakości uczenia się uczniów. **Podstawowym narzędziem OK jest trafna i skuteczna informacja zwrotna**, którą nauczyciel daje uczniowi. Ma ona na celu przekazanie uczniowi, gdzie w swojej nauce jest w obecnej chwili, gdzie powinien być i w jaki sposób może pokonać lukę między stanem obecnym a pożądanym. Informacja zwrotna jest dla oceniającego kształtującego kluczowa. Nie można powiedzieć, że nauczyciel stosuje OK, jeśli zaniedbuje informację zwrotną. Jednocześnie jej konstruowanie sprawia nauczycielom wciąż wiele trudności.

Z czego składa się taka efektywna informacja zwrotna? Modelowo ma zawierać wymienione poniżej cztery składniki:

1. Wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia.
2. Wskazanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia.
3. Wskazówki pierwszego rodzaju – w jaki sposób uczeń powinien poprawić pracę?
4. Wskazówki drugiego rodzaju – w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej?

A to kilka sposobów przekazywania informacji zwrotnej uczniom:

- klasyczny komentarz do pracy ucznia,
 - różne kolory długopisu stosowane do każdego elementu informacji zwrotnej, co pozwala uniknąć powtarzania instrukcji, czego dotyczą poszczególne części komentarza,
 - ustalenie z uczniami, aby pozostawiali określone miejsce w pracy na komentarz nauczyciela,
 - forma tabeli zawierająca kryteria i miejsce do wpisania wskazówek,
 - umowne znaki i komentarz obok kryteriów do pracy,
 - ustna, czteroelementowa informacja zwrotna nauczyciela dla ucznia.
- W ocenianiu kształtującym (OK) wykorzystuje się także dwa dość specyficzne sposoby udzielania feedbacku:
- informację zwrotną koleżeńską otrzymaną od innego ucznia i zawierającą co najmniej dwa elementy (wskazanie tego, co jest dobre w pracy oraz błędów i braków),
 - informację zwrotną ucznia dla samego siebie, czyli samoocenę – uświadomienie sobie mocnych stron pracy i niedociągnięć.

➤ Model 2: asertywny

Komunikowanie feedbacku w języku *Ja* jest kojarzone z asertywnością, czyli takim wyrażaniem swojego zdania, które jest uczciwe i nie narusza godności drugiej strony. Komunikat *Ja* składa się zwykle z następujących elementów (słów): Czuję ... kiedy ty ... ponieważ ... chcę...

Przykład: Jestem zdenerwowany, kiedy czekam na twoją pracę po terminie, ponieważ bez niej nie mogę zamknąć swojej części i chciałbym, żebyś następnym razem oddał mi ją na czas.

Tak sformułowany komunikat pozwala na wyrażenie własnych reakcji

bez naruszania godności drugiej strony. Daje także nadawcy możliwość przedstawienia swoich oczekiwań. Komunikat jest prawdziwy, ponieważ opisuje fakty. Nie zawiera także elementów oceny osoby, ale jej konkretnych zachowań.

Zdarzają się sytuacje, w których informacja zwrotna powinna być udzielana w sposób zdecydowanie stanowczy i wymagający. Sprzyja temu przyjęcie wtedy asertywnej postawy, ale w pracy z uczniami (szczególnie tymi młodszymi!) warto jednak jej nie nadużywać. To kwestia dziecięcej wrażliwości i braku pełnej dojrzałości do relacji panujących w świecie ludzi dorosłych.

➤ Model 3: technika AID

Technika AID służy do sprawnego przekazywania informacji zwrotnej i składa się z trzech prostych kroków. Po nawiązaniu odpowiedniego kontaktu z drugą osobą można przejść do przekazania jej informacji zwrotnej. Poniżej jej zasady.

1. **A (action)** – Przedstaw drugiej osobie opis jej zachowań, które chcesz docenić lub które chcesz, aby druga osoba zmodyfikowała. Powołaj się przy tym na konkretne sytuacje, w których zaobserwowałeś te zachowania u danej osoby.
2. **I (impact)** – Opisz konkretne rezultaty tych zachowań. Powołaj się na konkretne przykłady wpływu, jakie te zachowania miały na rozwój sytuacji, a w tym zachowania innych osób obecnych w tej sytuacji.
3. **D (desired outcome)** – Określ pożądaný rezultat. W tym miejscu należy zarysować kierunek zmian w zachowaniu danej osoby w określonej sytuacji lub po prostu powiedzieć jej np.: Tak trzymaj. Chcę, abyś dalej działał w ten sposób.

Warto pamiętać, że przekazanie informacji zwrotnej wymaga dialogu. Z jednej strony dostarczamy drugiej osobie pomocnych informacji, z drugiej strony powinna ona mieć możliwość ustosunkowania się do naszych spostrzeżeń oraz ich przedyskutowania.

➤ Model 4: FUO

Model FUO to nic innego jak zestawienie informacji zwrotnej w następującej kolejności: **Fakty** + **Ustosunkowanie** + **Oczekiwanie**.

Fakty to konkretny opis tego, co budzi negatywne ustosunkowanie. Ustosunkowanie oznacza opis reakcji mówiącego na zaistniałe wydarzenie. Oczekiwanie z kolei może mieć charakter prośby, polecenia bądź innych działań nakierowanych na ustalenie zmiany w zachowaniu będącym przedmiotem krytyki.

Przykład: Wczoraj nie skończyłeś zadania, mimo iż byliśmy umówieni (*opis wydarzenia*). Dokończyłem twoją robotę, ale z pracy wyszedłem dopiero późnym wieczorem. Zdenerwowała mnie ta sytuacja (*ustosunkowanie*). Oczekuję, że następnym razem wykonamy zadanie wspólnie, tak jak się umówiliśmy (*oczekiwanie*).

Jeszcze jeden przykład: Przyszedłeś pół godziny po czasie (*fakt*). Jestem bardzo niezadowolony. Z tego powodu musiałem pracować za nas oboje do momentu twojego przyścia (*negatywne ustosunkowanie*). Co zamierzasz z tą sytuacją zrobić? (*oczekiwania w formie pytania motywującego, coachingowego*).

➤ Model 5: formuła 2+2

Zgodnie z założeniami formuły, wypowiedzi skierowane do odbiorcy powinny być wyważone i opisywać jego mocne strony oraz te, które należy poprawić. Sednem wzoru jest równowaga między pochwałą a krytyką. Stąd cyfry 2+2, których należy bezwarunkowo przestrzegać. Zdaniem propagatorów formuły, nie należy prezentować większej liczby uwag krytycznych bądź pozytywnych, ponieważ uczeń, rodzic, pracownik (współpracownik) najczęściej nie będzie w stanie ich przyjąć w większej liczbie. Istotne jest także przestrzeganie pięciu podstawowych zasad: równowagi, systematyczności, precyzji, konkretności i konsekwencji.

➤ Model 6: kanapka

Model polega na podawaniu informacji w określonej kolejności. Najpierw podaje się informację pozytywną, dotyczącą zachowań danej osoby. Następnie informację dotyczącą tego, co należy poprawić. Na końcu zamyka się *kanapkę* stwierdzeniem pozytywnym. Ten model wydaje się być bardzo bezpiecznym formatem udzielania feedbacku i w wielu sytuacjach

pracy (szczególnie z uczniami!) warto z niego korzystać. Model ten składa się więc z trzech etapów:

Etap 1: informacja pozytywna

Na początku udzielania informacji zwrotnej przekazywana jest dobra wiadomość. Na tym etapie podkreślamy dobre strony zachowania rozmówcy. Zauważając pozytywne aspekty działań drugiej osoby, wzbudzamy w niej pozytywne emocje. Takie nastawienie sprzyja przyjęciu informacji dotyczących sfer poprawy. Należy pamiętać o tym, aby komentarz odnosił się do głównego tematu oraz do niedawnych działań danej osoby.

Etap 2: informacja negatywna

Strefa poprawy i rozwoju. Na tym etapie wskazujemy obszary do korekty. Przedstawiamy, co można ulepszyć. Ważne jest, aby mimo wskazania rzeczy, które dana osoba zrobiła źle, przekazać informację w taki sposób, aby nie wzbudzała negatywnych emocji. Dać osobie wybór i podkreślić jej autonomię, wskazać na konkretną zmianę i pokazać korzyści, jakie wynikają z wprowadzenia jej w życie, w pracę.

Etap 3: informacja pozytywna

Końcowym etapem jest wskazanie możliwości poprawy. W tej części należy wyrazić swoją wiarę w możliwość poprawy danej osoby, odwołując się do jej właściwego stosunku do pracy czy jej doświadczenia. Zakończenie wypowiedzi pozytywnym komentarzem, komplementem, docenieniem wysiłków, czy przypomnieniem o silnych stronach osoby jest dużą motywacją do zrobienia czegoś jeszcze. Konieczne jest także wskazanie własnej gotowości pomocy, udzielania rad.

Przykład: Widzę, że bardzo dbasz o porządek w papierach (+). Zauważyłem, że na teczkę działań X brakuje opisu zawartości (-). Jestem pewien, że kiedy naniesiesz te informacje wszystko będzie funkcjonowało jak w zegarku (+).

Cechy konstruktywnego feedbacku

Dbając o prorozwojowy charakter przekazywanej informacji zwrotnej warto przemyśleć ją tak, aby była do zaakceptowania przez obie strony takiej rozmowy. Przysłużą się temu niewątpliwie:

- odpowiedni czas i miejsce jej przeprowadzenia,
- relacja między stronami (prawdopodobnie każdy z nas miałby problem z akceptacją opinii od pierwszej lepszej osoby na ulicy),
- unikanie emocji w szczególności w sytuacjach spornych,
- zachowanie prywatności, tak aby rozmowa miała w miarę swobodny charakter,
- brak strachu przed reakcją ze strony otrzymującej feedback,
- odpowiedni poziom pewności siebie po stronie otrzymującej (tak aby nie była ona zbyt duża lub zbyt mała),
- pewność co do użyteczności przekazanej informacji zwrotnej.

Ważne reguły dawania feedbacku

1. Dostarczaj takich informacji, z których twój rozmówca skorzysta.
2. Używaj języka *Ja* – mów o swoich obserwacjach i percepcjach.
3. Staraj się mówić zwięźle, treściwie i konkretnie.
4. Opisuj zachowania – unikaj używania etykietek.
5. Opisz wpływ danego zachowania na otrzymane rezultaty.
6. Postaraj się podać sposób (sposoby?) na zmianę danego zachowania.
7. Poproś o feedback dla siebie, bo ważne jest przekazywanie informacji zwrotnej, ale ważne jest również jej otrzymywanie!

W planowaniu i prowadzeniu procesu nauczania oraz uczenia się uczniów znaczenie ma nie tylko informacja zwrotna od nauczyciela. Nie mniej ważne jest pozyskiwanie przez nauczyciela informacji zwrotnej od uczniów na temat tego, co już umieją, a czego nie, co jest dla nich łatwe, a co sprawia im trudności. Uczniowie mogą znacząco przyczynić się do dobrego rozpoznania przez nauczyciela ich potrzeb edukacyjnych i umożliwić szybkie reagowanie, gdy klasa nie osiąga zakładanych celów lekcji. Prowadzący ją nauczyciel może kilkakrotnie poprosić uczniów, aby zasygnalizowali zrozumienie materiału, nad którym aktualnie pracują. **Najważniejsze jest jednak wyko-**

rzystywanie przez nauczyciela tych informacji do planowania i zmian w procesie nauczania. Warto poinformować uczniów, jak ich informacja została przez nauczyciela wykorzystana. Taka informacja zwrotna jest też istotna dla rodziców naszych uczniów!

Ważne reguły przyjmowania feedbacku

1. Spraw, by bezpieczne dla innych ludzi było bycie szczerymi z tobą (przyjmowanie informacji, nawet gdy są krytyczne; słuchanie, a nie bronienie, czy usprawiedliwianie się; zadawanie pytań, definiowanie informacji, która będzie użyteczna dla ciebie).
2. Zaoferuj podsumowanie tego, co usłyszałeś.
3. Docen' te miejsca, z którymi się zgadzasz. Zanotuj te, które prowokują twój sprzeciw lub pytania (po to, by później nad nimi pomyśleć).
4. Poświęć trochę czasu na to, czego właśnie się dowiedziałeś, a dopiero potem zdecyduj, jak zareagujesz.
5. Zaoferuj inny pogląd na sprawę, o ile jest on konstruktywny!

Podsumowanie

Poniższe wskazówki pochodzą z ciekawego artykułu Danuty Sterny [11] i zapewne przydadzą się nauczycielowi przekazującemu informację zwrotną uczniowi, ale również mogą być wzięte pod uwagę przez szefów, liderów udzielających informacji zwrotnej współpracownikom, a także rodzicom uczniów.

1. **Decyzja** – to nauczyciel decyduje o formie informacji zwrotnej. Dlatego możesz ją dostosować do ucznia, do klasy, do sytuacji. **Nie każdy uczeń musi otrzymywać tak samo skonstruowaną informację zwrotną.**
2. **Wyjaśnienie** – to nauczyciel wie, jak powinna wyglądać dobrze wykonana przez ucznia praca. Jeśli uczeń nie wykonał jej właściwie, to zapewne dlatego, że nie wiedział, jak ma osiągnąć sukces. Może nawet nie wiedział, co jest zakładanym sukcesem. Podawanie uczniom przed wykonaniem pracy kryteriów sukcesu (*nacobezu!*),

może pomóc uniknąć takiej sytuacji. Warto podczas przekazywania informacji zwrotnej zostawić też miejsce na wyjaśnienie uczniowi, jakie cechy powinna mieć dobrze wykonana przez niego praca.

- 3. Pozwól szukać rozwiązań** – można powiedzieć uczniowi co zrobił dobrze, a co źle i jak ma to poprawić. Jednak korzystniejsze będzie, gdy uczeń sam znajdzie swoje

uchybiecia i drogę do ich poprawy. Wymaga to wysłuchania ucznia i dania mu czasu na analizę jego pracy.

- 4. Bez wyroku** – celem informacji zwrotnej nie jest ani krytyka, ani ostateczna ocena pracy. Bardzo ważne jest, aby uczeń odbierał przekazywaną informację jako opartą na dobrych intencjach nauczyciela, jako wskazówkę poma-

gającą w dalszym rozwoju i aby nie stanowiła dla niego oceny pracy. **Informacja zwrotna ma pomagać.** Dlatego należy zadbać o to, aby dominowały w niej jak najbardziej konkretne wskazówki i warto nie nastawiać się na natychmiastową zmianę. Potrzebna jest cierpliwość w oczekiwaniu na efekty pracy ucznia.

▣ Bibliografia:

1. Bednarek K.: *Feedback (informacja zwrotna) narzędziem skutecznego dyrektora*. „Biuletyn Edukacyjny”, styczeń 2021.
2. Bee R., Bee F.: *Feedback*. Petit, Warszawa 1998.
3. Hattie J.: *Widoczne uczenie się dla nauczycieli*. CEO, Warszawa 2015.
4. Król-Fijewska M.: *Muszę cię skrytykować, ale jak to zrobić?* „Charaktery”, kwiecień 1998.
5. Ochrya I.: *Informacja zwrotna – jak udzielić pozytywnego i negatywnego feedbacku*. Wiedza i Praktyka, Sulejówek 2010.
6. OK – Zeszyt trzeci: *Informacja zwrotna*. Pr. zbiorowa pod red. M. Gregorczyk. CEO, Warszawa 2006.
7. OK – Zeszyt piąty: *Rozwód oceny kształtującej z sumującą*. Pr. zbiorowa pod red. A. Dojer. CEO, Warszawa 2006.
8. Oldroyd D., Beryl H.: *Informacja zwrotna w procesie doskonalenia zawodowego*. „Dyrektor Szkoły”, nr 2, 1996.
9. Rzycka O.: *Udzielanie informacji zwrotnej: przyjemność nie koszmar*. Magazyn THINKTANK, wiosna 2010.
10. Sarnat-Ciastko A.: *Tutoring, coaching i mentoring w polskiej szkole? Między chaosem a autentyczną potrzebą*. „Podstawy edukacji”. T. 8. Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2015.
11. Sterna D.: *Informacja zwrotna jako coachingowe wsparcie*. „Wiadomości Edunews.pl”, nr 19, 2021.
12. Stone D., Heen S.: *Dziękuję za informację zwrotną*. Logos, Warszawa 2017.

Krzysztof Bednarek jest konsultantem w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

Warto wiedzieć!

MYŚLENIE KRYTYCZNE W EDUKACJI Część III

dr Ewa Chorąży: *Myślenie krytyczne w systemie egzaminów zewnętrznych*

Myślenie krytyczne jest zbiorem umiejętności sprawdzanych zadaniami egzaminów zewnętrznych ze wszystkich przedmiotów. Nowa forma egzaminów w szczególności nastawiona jest na badanie tej kompetencji.

Informatory o egzaminach ósmoklasisty i egzaminie maturalnym od 2023 r. prezentują przykładowe zadania z wykorzystaniem tzw. wiedzy funkcjonalnej i wielu umiejętności składających się na myślenie krytyczne (np. analizowanie, interpretowanie i porównywanie materiałów źródłowych, wyciąganie sensownych wniosków, argumentowanie, przedstawianie opinii z odpowiednią argumentacją, odróżnianie faktów od opinii, tworzenie narracji wraz z stawianiem tezy i jej uzasadnianiem).

Do podstawowych umiejętności składających się na myślenie krytyczne, a sprawdzonych na egzaminach, zaliczamy (U – uczeń):

wnioskowanie – U. rozpoznaje i bada dostępne informacje, aby wskazać, co może być prawdą,

poszukiwanie podobieństw – U. znajduje podobieństwa między obiektami,

porównywanie i przeciwstawianie – U. znajduje podobieństwa i różnice między obiektami,

analizowanie – U. dokonuje podziału zagadnienia na części składowe i bada każdą z nich,

argumentowanie – U. przytacza odpowiednie argumenty, szczegóły, przykłady, aby wesprzeć twierdzenie, wnioski,

podejmowanie decyzji – U. sprawdza alternatywne rozwiązania, decyduje o wyborze sposobu działania,

rozwiązywanie problemów – U. projektuje i sprawdza możliwe rozwiązania sytuacji problemowej,

porządkowanie informacji – U. według podanego kryterium organizuje informacje (porządkuje zdarzenia, pomysły, opisywane obiekty itp.),

ocenianie – U. dokonuje oceny z uwzględnieniem zestawu kryteriów,

grupowanie – U. dzieli elementy na grupy, rozpoznając cechy każdego z elementów identyczne z cechami przypisanymi do konkretnej grupy,

kategoryzowanie – U. określa odpowiednie kategorie, definiuje ich cechy i przypisuje elementy do każdej z kategorii,

badanie, poszukiwanie informacji – U. odnajduje informacje, aby odpowiedzieć na pytania,

eksperymentowanie – U. eksperymentuje, aby znaleźć odpowiedź na pytanie.

Wymienione powyżej umiejętności – jako cele kształcenia podstawy programowej – stały się sednem zadań egzaminacyjnych w najnowszej formule egzaminów zewnętrznych. Polecenia operacyjne w arkuszach (ze wszystkich przedmiotów) zawierają czasowniki określające czynność, którą należy wykonać. Przykładowe czasowniki operacyjne: wyjaśnij, udowodnij, scharakteryzuj, rozważ, rozstrzygnij, porównaj, oceń.

Wymienione czynności powinny być poparte odpowiednią argumentacją.

O WYCHOWANIU W DUCHU WARTOŚCI w młodszych klasach szkoły podstawowej

DR KARINA STĘPKOWSKA

Dokonujące się przekształcenia we współczesnym świecie – cywilizacyjne, gospodarcze, społeczne, a także przybierający na sile głęboki kryzys moralny – wymusiły zmiany w podejściu do wychowania w szkole jako procesu nie mniej istotnego od dydaktycznego. Obserwowany deficyt wartości powoduje, że dzieciom coraz trudniej orientować się, co jest w życiu dobre, a co złe. Skutkiem takiego stanu rzeczy jest chaos, brak poczucia bezpieczeństwa i bezradność – dzieci, rodziców oraz pedagogów.

Mając to na uwadze, nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej z katowickich szkół podstawowych przygotowali publikację, która powstawała podczas całorocznej pracy w ramach sieci współpracy i samokształcenia *Nauczyciel-wychowawca w młodszych klasach szkoły podstawowej*. Zaprezentowane poniżej teksty są namiastką ich wielogodzinnej pracy.

Wartości: SZACUNEK

Emilia Kaczoch

System wartości dziecka budowany jest przez różne grupy społeczne, w których funkcjonuje, np. rodzina, szkoła, koledzy, najbliższe środowisko ucznia, grupy rówieśnicze w których przebywa (często związane z dodatkowymi aktywnościami realizowanymi w szkole, czy poza nią np. treningi sportowe, zajęcia taneczne, teatralne, muzyczne). Zachowanie ucznia jest zatem odzwierciedleniem

środowiska, w którym się wychowuje i które to kształtuje w nim umiejętność odróżniania zachowań dobrych i pożądaných od złych nawyków i błędnych interpretacji. Nauczyciel wie, że hierarchię wartości dziecka w szczególności tworzą rodzice, dlatego powinien dążyć do tego, żeby jego działania wychowawcze były spójne z tymi, które preferują rodzice.

Jak zatem wprowadzać dziecko w świat wartości? Na przykład wpajając odpowiednie wzorce nie tylko podczas celowo zaplanowanych działań, ale również w codziennym życiu, pokazując na własnym przykładzie, jak należy postępować. Do realizacji tychże zadań można wykorzystać odpowiednią literaturę (baśnie, bajki, opowiadania), zabawy rozwijające współpracę w grupie, wyobraźnię, fantazję, gry edukacyjne, dramę, inscenizacje, tańce integracyjne, bajki terapeutyczne.

Od jakiej wartości zacząć? Istnieją całe katalogi wartości, które znajdują się w podstawowych klasyfikacjach, wymienianych przez różnych autorów książek pedagogicznych. W każdej z nich swoje miejsce zajmuje wartość, którą można uznać za fundamentalną, bez której człowiek nie jest w stanie prawidłowo funkcjonować. Wydaje się, że to właśnie ona nadaje rytm naszemu postępowaniu i moralnej odpowiedzialności. Bardzo trafnie opisują ją Irena Koźmińska i Elżbieta Olszewska w książce *Z dzieckiem w świat wartości*, podając jej definicję dla dzieci jako wstęp do dyskusji. Myślę natomiast, że powinna być adresowana również do osób dorosłych:

Szacunek jest to grzeczność połączona z troską o uczucia i dobro drugiej osoby¹.

Wszyscy chcemy być lubiani i szanowani. Zależy nam na godnym traktowaniu i respektowaniu tego, kim jesteśmy, niezależnie od naszego pochodzenia, poglądów, wieku, wykształcenia czy dóbr materialnych². Tak samo jest w przypadku dzieci, które szczególnie w klasach młodszych szukają akceptacji wśród rówieśników. Autorki wspomnianej książki przedstawiają niezbędne składniki zachowania, które budują szacunek. Są to m.in. *grzeczność, troska o uczucia innych i poszanowanie ich godności, poszanowanie odmienności i własnej godności, dotrzymywanie słowa, podziw, uznanie, docenianie*³.

Punktem wyjścia do rozmów o szacunku powinna być pogadanka na temat tego, jak dzieci rozumieją to pojęcie. Jako wstęp, możemy zaproponować analizę emocji dzieci, które towarzyszyły im w różnych sytuacjach. Porozmawiamy o uczuciach najmłodszych, podzielmy się doświadczeniami z własnego życia i zachęćmy uczniów do tego samego. W naszych grupach szkolnych zawsze znajdą się osoby chętne do opowiadania o swoich przeżyciach. Warto wykorzystać ich śmiałość. Pamiętajmy, że to od nas zależy, jak potoczy się rozmowa, dajmy dzieciom swobodę wypowiedzi, ale naprowadzamy przebieg dyskusji na właściwe tory, stawiając odpowiednie pytania, m.in.: *Kiedy jesteśmy grzeczni? Kiedy jesteśmy niegrzeczni? Jakie zachowania innych sprawiają nam radość? Jakie zachowania innych sprawiają, że jest nam przykro? Jakie emocje towarzyszą nam, kiedy jesteśmy grzeczni? Jakie emocje towarzyszą nam, kiedy robimy coś niedobrego?*

Wartościowe byłoby także zorganizowanie klasycznej burzy mózgów, podczas której uczniowie podają propozycje tego, jak rozumieją szacunek. Nauczyciel spisuje wszystkie pomysły uczniów w widocznym miejscu w sali. Pamiętajmy o tym, że w tej metodzie istotne jest zapisywanie pomysłów uczestników w takiej formie, jaką po-

¹ I. Koźmińska, E. Olszewska: *Z dzieckiem w świat wartości*. Świat Książki, Warszawa 2007, s. 55.

² Tamże, s. 53.

³ Tamże, s. 56.

dają, bez krytyki i zmiany treści. Zapisujemy wszystko, najważniejsza jest liczba pomysłów. Po skończonej pracy, analizujemy to, co spisaliśmy i próbujemy uściślić wiedzę uczniów oraz stworzyć własną definicję, zgodną z omawianym zagadnieniem⁴. Starszym uczniom możemy zaproponować metodę promyczkowego uszeregowania, polegającą na napisaniu na osobnych karteczkach kilku cech (dwóch lub trzech) kojarzących się z danym pojęciem, np.: *uczeń szanujący innych*. Zapraszamy wybraną osobę do odczytania swoich pomysłów i ułożenia ich w różnych miejscach wokół głównego hasła. Następnie inne dzieci, które mają te same lub bliskie przemyślenia, układają je w promyczek. Na koniec odczytujemy, które rozwiązanie jest naszej grupie najbliższe – według najdłuższych promyczków⁵.

Podczas zajęć rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne uczniów warto poświęcić czas i wygospodarować miejsce w klasie, które umożliwi pracę dzieciom w różnych formach. Ciekawą propozycję podają Teresa Lewandowska-Kidoń i Danuta Wosik-Kawala, autorki książki *Rozwijanie poczucia własnej wartości u dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Autorki podkreślają walory stosowania rozmaitych strategii pracy, np. możliwość obserwowania rówieśników, co ułatwia komunikowanie się między uczniami a prowadzącym zajęcia. Wyróżniają:

- krąg – dzieci siedzą w kręgu lub stoją w kole,
- półkole – prowadzący stoi na wprost grupy,
- kiść – uczniowie siedzą w grupach przy dwóchłączonych stolikach, ustawionych wokół sali,
- podkowa – uczniowie siedzą przy stolikach ustawionych w kształcie przypominającym podkowę,
- koszyki – uczniowie siedzący blisko siebie łączą się w małe grupy⁶.

Wracając do omawianej wartości, przypomnijmy sobie jej elementy składowe, takie jak: grzeczność, troska o uczucia rówieśników, po-

zytywne wypowiadanie się o sobie, szanowanie własnej godności. Poniżej zaprezentowane zostały wybrane składniki szacunku wraz z propozycjami zabaw, które mogą posłużyć jako inspiracja dla nauczycieli.

➤ Grzeczność

Grzeczność rozumiana jako kultura wypowiadania się w różnych sytuacjach jest dla dorosłych czymś oczywistym. Może natomiast okazać się trudna dla dzieci, które należy uświadamiać, jak ważne jest dbanie o przestrzeganie podstawowych zasad kultury. Zwróćmy uwagę dzieciom na to, że z naszego sposobu mówienia można wiele wyczytać – pochodzenie, wiek, narodowość, zawód, grupę społeczną, do której przynależymy⁷. Grzeczność to również sposób naszego zachowania w różnych sytuacjach, przestrzeganie zasad *savoir-vivre*: posprzątanie po zjedzonym posiłku, przepuszczanie w drzwiach starszej osoby lub ustąpienie jej miejsca w autobusie czy tramwaju. Zaproponujmy dzieciom zabawę, polegającą na uzupełnieniu niedokończonych zdań własnym pomysłem. W tym celu przygotujmy losy, na których zapiszemy zwroty grzecznościowe, np.: *Czy mógłbym...?, Przepraszam za..., Dziękuję, że..., Chciałbym, żebyś..., Czy nie masz nic przeciwko, jeśli..., Czy mogłabym prosić Cię o...?*.

Kolejną zabawą mogą być ćwiczenia pantomimiczne – zadaniem uczniów jest przedstawienie ciałem, gestem i mimiką wylosowanego tematu. Uczniowie mogą przedstawiać historię w grupach, natomiast reszta klasy zgadywać, o jaką sytuację chodzi i czy poruszany problem dotyczy zachowań grzecznych, czy niegrzecznych, np. *Tomek dostał najniższą ocenę z pracy domowej, jest bardzo smutny i płacze. Paweł stojąc obok, wyśmiewa Tomka*. Po zgadnięciu przez grupę treści omawianej sytuacji, możemy zadać pytania dodatkowe nawiązujące do emocji. Uczniowie mogą wymyślać pozytywne zakończenie historii, z wy-

korzystaniem poznanych zwrotów grzecznościowych.

➤ Troska o uczucia innych i poszanowanie ich godności, poszanowanie odmienności

Bardzo ważnym zadaniem w budowaniu szacunku jest pokazanie uczniom, jak należy traktować drugiego człowieka, szczególnie jeśli ma odmienne poglądy, jest innego pochodzenia, wyznaje inną wiarę lub wyróżnia się z powodu niepełnosprawności. Wstępem do rozmów może być przeczytanie uczniom opowiadań, których celem jest zrozumienie, czym jest poszanowanie odmienności. Bardzo interesującą pozycją jest *12 ważnych opowieści: Polscy autorzy o wartościach* Centrum Edukacji Dziecięcej.

W podanym zbiorze opowiadanie *Szacunek* to wstęp do wielowątkowej dyskusji, dotyczącej również problemów współczesnego świata⁸. Nie bójmy się rozmawiać, pozwólmy dzieciom zadawać pytania (czasami bardzo trudne) i podejmijmy wyzwanie. Zaprośmy gości do naszych szkół, np. przedstawicieli odmiennych narodowości, którzy przybliżą nam swoje pochodzenie, opowiedzą o tradycjach i obyczajach. Warto również porozmawiać z osobami niepełnosprawnymi, które mogłyby uświadomić dzieciom, jak ważne jest szanowanie własnego zdrowia oraz pokazać, jak radzą sobie w codziennym życiu – mogłaby to być np. osoba niewidoma czytająca bajkę napisaną alfabetem Braille'a⁹.

Ciekawą metodą służącą do rozwijania właściwych postaw jest wykorzystanie narzędzi krytycznego myślenia TOC podczas zajęć społecznych. Szczególnie, jeśli chodzi o kształcenie myślenia przyczynowo-skutkowego oraz uświadamianie konsekwencji swoich wyborów. Jednym z narzędzi TOC jest gałąź logiczna. Używając konstrukcji: *jeśli – to* uczeń tworzy tzw. gałąź, gdzie porządkuje w sposób chronologiczny przebieg wydarzeń. Możemy wykorzystać dowolną bajkę

⁴ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 48.

⁵ J. Krzyżewska: *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*. AU OMEGA, Suwałki 1998, s. 63.

⁶ T. Lewandowska-Kidoń, D. Wosik-Kawala: *Rozwijanie poczucia własnej wartości u dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Impuls, Kraków 2009, s. 43 – 44.

⁷ I. Koźmińska, E. Olszewska: *Z dzieckiem w świat wartości*. Świat Książki, Warszawa 2007, s. 57.

⁸ *12 ważnych opowieści: Polscy autorzy o wartościach*. Publicat, Poznań 2017, s. 107 – 116.

⁹ I. Koźmińska, E. Olszewska: *Z dzieckiem w świat wartości*. Świat Książki, Warszawa 2007, s. 65 – 66.

terapeutyczną lub wymyślić własną historię, dostosowaną do potrzeb grupy, np.: *Zosia to dziewczynka chora na zespół Downa. Bardzo zabiega o uwagę rówieśników, często niewłaściwie to okazując, np. zaczepiając. Pewnego dnia Zosia bawi się z koleżanką z klasy, Marcelką, jej bączkiem. Zabawka tak bardzo podoba się Zosi, że nie chce jej oddać. Marcelka próbuje wyrwać zabawkę, krzyczy na Zosię. Dziewczynki klócą się. Całą sytuację dostrzega Michał, klasowy lider. Michał zaczyna wyzwać Zosię, wytykając w słowach jej niepełnosprawność. Zosia kopie Michała. Dzieci wdają się w bójkę, na co reaguje wychowawca.*

Analizujemy historię z uczniami i staramy się utworzyć gałąź logiczną zachowania każdego uczestnika opowiadania. Jak zachował się Michał, a jak Zosia? Czy inaczej mogłaby postąpić Marcelka? Próbujemy używać słów *jeśli* – to, wskazując na konsekwencję naszego zachowania, np.: *Jeśli Michał przeżywa Zosię, to Zosia kopie Michała, Jeśli Zosia kopie Michała to Michał oddaje Zosi, Jeśli Zosia słyszy wyzwiska, to czuje złość i smutek.* Możemy również odnieść się do zachowania Marcelki, ustalić, czy mogłaby inaczej zareagować i w ten sposób uniknąć bójki. Wspólnie dochodzimy do wniosku, że nasze złe zachowania niosą za sobą negatywne emocje, a w gruncie rzeczy wszyscy ponosimy ich nie mile konsekwencje.

Podsumowaniem zajęć może być wykonanie znanego eksperymentu *Jajko w szklance*. Nauczyciel wkłada jajko do szklanki z wodą, a cała grupa obserwuje, jak jajko się zanurza. Jajko symbolizuje osobę, która pogrąża się w smutku, bo czuje się nikomu niepotrzebna i samotna. Wychowawca pyta, jak moglibyśmy pomóc takiej osobie? Następnie wyjmujemy jajko, a wybrane dziecko wysypuje do wody łyżkę soli, podając swój pomysł: np. jesteśmy dla siebie mili, pomagamy sobie, wypowiadamy się o innych kulturalnie. Każda łyżka oznacza osobę, która okazuje szacunek i dobroć. Teraz jajko nie utonie, lecz utrzyma się na powierzchni wody¹⁰.

► Podziw, uznanie, docenianie

Okazywanie podziwu oraz umiejętność docenienia innych to przejaw zachowania nie tylko empatycznego, ale również zapewniającego dobre samopoczucie i pewność siebie. Osoba w ten sposób wyróżniona wzmacnia wiarę we własne możliwości oraz buduje pewność siebie. Zbudowane na tym gruncie kontakty sprzyjają powstawaniu trwałych i prawdziwych relacji przyjacielskich¹¹.

Na początku roku szkolnego pracujemy nad integracją uczniów w zespole klasowym. Poprzez zajęcia grupowe uczymy pozytywnego opowiadania o sobie i swoich mocnych stronach. Zwróćmy uwagę na sposób wypowiadania się uczniów, a w razie potrzeby pomóżmy zbudować pozytywny wizerunek siebie. Sprawmy, żeby dzieci poczuły się pewne, zdolne, szczęśliwe, jedne i ważne. Uświadamiamy dzieciom, że różnice czynią nas kimś wyjątkowym.

Zaproponujemy grę polegającą na przypisaniu sobie ról, np. Hania nigdy się nie spóźnia, przez co może być *strażnikiem czasu*, Patrycja jest zawsze uśmiechnięta, dlatego pełni funkcję *strażnika dobrej atmosfery*, Michał potrafi szybko i wyraźnie pisać, więc nazywamy go *strażnikiem notatek*, zawsze możemy liczyć na jego pomoc w odpisaniu zaległości. Dzieci mogą same przypisywać sobie role i zaprezentować je na forum klasy. Innym sposobem może być odczytywanie losów z pozytywnymi cechami przygotowanych wcześniej przez nauczyciela. Zadaniem klasy jest oddanie swojego głosu na kolegę lub koleżankę. Na jedną osobę zagłosować możemy tylko raz. Pamiętajmy, żeby zabawę zakończyć miłymi słowami, np. przez podanie zabawki w kole do wybranej osoby i dokończenie zdania *Lubię Cię za..., Cenię w Tobie....* Zabawa trwa, dopóki każdy uczestnik usłyszy coś miłego na swój temat.

Wprowadzanie dzieci w świat wartości powinno się odbywać naturalnie i systematycznie dzięki przykładowi dawanemu przez dorosłych. Nie moż-

na zatem zapominać o obdarzaniu dzieci szacunkiem, o odnoszeniu się do nich z cierpliwością, o docenieniu ich wysiłku i trudu oraz udzieleniu im wsparcia w trudnej sztuce poznawania samego siebie.

Emilia Kaczoch jest nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej nr 58 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Dąbrowskiej w Katowicach. Prowadzi zajęcia rewalidacyjne z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Wartości: POKÓJ (ZGODA)

Agnieszka Szymańska

Od zarania dziejów społeczeństwa formułowały – i w dalszym ciągu formułują – pewne pouczenia moralne, które wskazują człowiekowi, co powinien wybierać, czego unikać, jaką postawę przyjmować, a jaka uchodzi za naganną¹². Bycie nauczycielem to niezwykle odpowiedzialna rola, bowiem wiąże się nierozdzielnie z odpowiedzialnością za kierowanie życiem młodego człowieka. Nauczyciel – szczególnie w edukacji wczesnoszkolnej – stanowi wyznacznik postępowania dla dziecka, ponieważ uczy się ono przez naśladowictwo. Wobec powyższego, niezwykle ważne jest, aby najbardziej wszechstronne działania w zakresie nauczania i promowania społecznie aprobowanych wartości nauczyciel podejmował na pierwszym etapie edukacji i był do tego odpowiednio przygotowany.

Jedną z istotnych wartości w życiu każdego człowieka jest **pokój (zgoda)**.

Pojęcie pokoju jest różnie pojmowane. W podstawowym znaczeniu to przede wszystkim unikanie wojny. Szerzej rozumiany oznacza obowiązek każdego człowieka do stwarzania odpowiednich warunków dla zgodnej egzystencji. Pokoju nie można mieć na zawsze. Należy go budować systematycznie i traktować jako jedną

¹⁰ Tamże, s. 182.

¹¹ Tamże, s. 70.

¹² A.M. Kaniowski: *Etyka i pedagogika. Etyczne aspekty pracy nauczyciela, wyzwania dla profesjonalizmu nauczycielskiego*. W: *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*. Red. J.M. Michalak. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 38.

¹³ M. Podgórska: *Promocja wartości moralnych we współczesnym świecie*. W: *Rola wartości etycznych we współczesnym świecie, wartości etyczne współczesnego człowieka*. Cz. I. Red. I. Dudzik, B. Czuba, K. Rejman. PWST-E, Jarosław 2017, s. 68.

z norm społeczno-moralnych¹³. Pokój jako wartość społeczno-moralna rozprowadzana jest w kontekście ojczyzny, narodu, patriotyzmu, Kościoła, niepodległości, praworządności, tradycji narodowej, praw człowieka, jego godności, wolności, tolerancji, sprawiedliwości czy równości społecznej¹⁴. Na pokój składają się: **powstrzymanie od przemocy, spokój, równowaga, radzenie sobie ze złością, zgoda, kompromis**¹⁵.

Na gruncie pedagogiki, wartość tę zawarła w koncepcji wychowania dla pokoju Maria Montessori. Rozumie go tu jako rekonstrukcję społeczności ludzkiej, obejmującą uwrażliwianie na cele ludzkości i obecne warunki życia społecznego¹⁶. Montessori uważa, że wychowanie dla pokoju powinno rozpoczynać się już w pierwszym etapie życia i bazować na kształtowaniu osobowości dziecka zgodnie z zasadami wolności, pokoju i miłości, w tak zwanym przygotowanym otoczeniu¹⁷. Pojmowane w taki sposób wychowanie sprzyja rozwojowi wartości ludzkich, tj.: inteligencji, kultury, wrażliwości, miłości, instynktu społecznego, współpracy czy współzależności. Co więcej, wychowanie powinno ukierunkować człowieka na jego wielkość, kształtować poczucie godności niezależnie od rasy, kultury, przynależności do warstwy społecznej czy przekonań¹⁸.

W rzeczywistości szkolnej wychowanie do pokoju przekłada się na: umiejętność zgodnej współpracy z rówieśnikami, podejmowanie działań z drugim człowiekiem i dla niego, odpowiedzialne granie ról społecznych związanych z byciem dzieckiem w rodzinie, uczniem, kolegą, przyjacielem. Przygotowuje także do przyszłego dorosłego życia¹⁹.

W obliczu powyższych definicji i koncepcji, zapoznanie uczniów z wartością jaką jest pokój (zgoda) wydaje się fundamentalne dla budowania dobrych relacji rówieśniczych, kształtowania umiejętności współpracy i roz-

wiązywania konfliktów. Uczeń ma do czynienia z pokojem lub jego brakiem w sytuacji konieczności oceny swojego i innych postępowania, przestrzegania obowiązujących zasad, poszanowania zwyczajów i tradycji różnych grup społecznych, a także podczas określania tego, co jest dobre, a co jest złe²⁰. Tematyka pokoju (zgody) stanowi także doskonałą okazję do pracy nad radzeniem sobie przez dzieci z emocjami, do uczenia asertywności, kształtowania empatii, umiejętności współpracy i budowania zgranego zespołu klasowego.

Wprowadzając dzieci w problematykę pokoju (zgody), proponuję zabawę integracyjną *Powiedz to spokojnie*. Uczniowie powtarzają określone zdania ze stoickim spokojem.

Następnie można przeprowadzić ćwiczenie doskonalące pamięć dziecka: *Pakowanie walizki* lub *Pakowanie walizki według alfabetu* (dla starszych dzieci). Uczniowie wybierają spośród podanych wyrazów te, które są związane z pokojem, spokojem, zgodą, wybaczeniem, wybaczeniem itp.

Po tym ćwiczeniu warto uporządkować wiedzę dziecka i zdefiniować pojęcie z zastosowaniem np. techniki *Lista atrybutów*: *Pokój (zgoda) jest...; Pokój to...*

Urozmaicheniem zajęć będzie z pewnością odniesienie się do przysłów, powiedzeń czy metafor, np.: *Człowiek człowiekowi wilkiem, Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta, Nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe, Wilk syty i owca cała, Zgoda buduje, niezgoda rujnuje, Żyj jak pies z kotem*.

Można również proponować dzieciom zabawę symulacyjną *Kłótnia chłopców*. Uczniowie analizują dowolną – opisaną przez nauczyciela – sytuację. Dyskusja jest ukierunkowana pytaniem: *Jak pogodzić chłopców*. Wymyślają np. rytuały zgody i jej symbole.

Naturalnie nieodzownym elementem zajęć z aksjologii powinna być literatura, która pozwala wniknąć w los i psychikę drugiego człowieka, a siłą

jej oddziaływania angażuje nie tylko refleksję, lecz również uczucia, intuicję oraz wyobraźnię²¹. Jako że o każdej wartości należy rozmawiać z dziećmi w określonym kontekście, wprowadzanie dzieci w problematykę pokoju (zgody) warto zaplanować przy okazji omawiania takich tematów, jak: Narodowe Święto Niepodległości, Konstytucja 3 Maja, Dzień Flagi Narodowej i inne.

Przydatną literaturą z tego zakresu będą propozycje: W. Bełza: *Katechizm polskiego dziecka, Ziemia rodzinna*, W. Chotomska: *Legendy polskie*³⁰, B. Dagan: *Czika, piesek w getcie*, cykl wychowawczy *Listy od Hani i Henia: Consuela, Majowe święta, Mój kawałek ojczyzny* (materiały dostępne na portalu www.ucze.pl), A. Lindgren: *Rojna, córka zbójnika*, F. Molnar: *Chłopcy z Placu Broni*, E. Piotrowska *Żółte kółka. Mam na imię Inna*.

Po zapoznaniu dzieci z tekstami np. W. Bełzy – warto zaproponować ćwiczenie pt. *Komentarz do ilustracji*. Nauczyciel przywiesza na tablicy zdjęcia związane z Polską, a zadaniem dzieci jest dopasowanie do fotografii fragmentów wysłuchanego wiersza.

Po omówieniu wartości pokoju w kontekście historycznym, można przenieść ją na grunt rzeczywistości szkolnej, lokalnej i omówić w odniesieniu do relacji międzyludzkich. Na początek warto znaleźć synonim pokoju, który pozwoli uczniom odnieść tę wartość do sytuacji z życia codziennego. Pomocne mogą być pytania typu: Jak inaczej możemy nazwać pokój/pokojowość? Do czego możemy go porównać? Kiedy powiemy, że między rówieśnikami, członkami rodziny panuje pokój? (Nauczyciel w taki sposób prowadzi dyskusję, aby nakierować uczniów na użycie sformułowań: zgoda, porozumienie, kompromis, wzajemny szacunek). Co jest przeciwieństwem tych wartości? Co może zniszczyć (zaburzyć) zgodę? (Rozmowa powinna zmierzać do pojęć: niezgoda, konflikt, kłótnia). Co to jest

¹⁴ K. Chałas: *Moc wychowawcza przypadkowych zdarzeń w świetle intropekcji wartości*. Jedność, Kielce–Lublin 2011, s. 72.

¹⁵ I. Koźmińska, E. Olszewska: *Z dzieckiem w świat wartości*. Świat Książki, Warszawa 2007, s. 131.

¹⁶ B. Surma: *Edukacja międzykulturowa a wychowanie dla pokoju w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, nr 1 – 2, 2010, s. 29.

¹⁷ Tamże, s. 112.

¹⁸ Tamże, s. 25 – 26.

¹⁹ M. Buk-Cegiełka: *Szanse wychowania ku wartościom w aktualnej podstawie programowej w świetle integralnego rozwoju dziecka w młodszym wieku szkolnym*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, t. XXXVII, z. 1, 2018, s. 134.

²⁰ M. Buk-Cegiełka: *Szanse wychowania ku wartościom...*, s. 137.

²¹ A. Pielka: *Kształtowanie kultury pokoju w ludziach – perspektywa globalna*. „Pedagogika Społeczna”, nr 155, 2015, s. 125.

konflikt? Kiedy dochodzi do konfliktu? Czy wojna też jest konfliktem? W jaki sposób można rozwiązać konflikt? Jak powinno się rozwiązywać konflikty? Czy można mu zapobiec? itp.

Przydatną literaturą odnoszącą się do relacji z innymi mogą być np. pozycje: P. Bourgeois, B. Clark: *Franklin mówi „przepraszam”*, F. Hodgson Burnet: *Tajemniczy ogród*, cykl wychowawczy *Listy od Hani i Henia: Raz wygrana, raz przegrana* (materiały dostępne na portalu www.ucze.pl), A. Lindgren: *Bracia Lwie serce*, Lotta z ulicy Awanturników, E. Pons, A. Fruitós: *Wielka księga wartości (Na piasku i na skale)*, M. Wnukowski: *Kłótnia na tablicy* (wiersz <http://wierszykidladzieci.pl/wnukowski/klotnia.php>), Z. Rogoszcówna: *Dzieci pana majstra*, R. Portmann: *Gry i zabawy przeciwko agresji*.

W kolejnym etapie uczniowie mogą szukać analogii w sytuacjach z życia codziennego, np.: *Podczas długiej przerwy uczniowie klasy 2A grali w berka. Podczas zabawy Kasia „dając berka” Pawłowi, popchnęła go. Chłopiec prawie się przewrócił. Zdenerwowany i zły na koleżankę, oddał Kasi berka, uderzając ją w plecy. Kasia zaczęła na niego krzyczeć, że ją to zabolalo. Dzieci zaczęły się kłócić. Inni uczniowie z zaciekawieniem przyglądali się i przysłuchiwali kłótni.* (Dlaczego doszło do konfliktu? Jak oceniacie zachowanie Kasi i Pawła? Czy można było tej kłótni zapobiec? Jak Wy postąpilibyście w takiej sytuacji? Czy byliście kiedyś w podobnej sytuacji? Co czujecie, kiedy jesteście z kimś w konflikcie? itd.).

Dobrze byłoby, gdyby uczniowie mogli również opowiedzieć o osobistych historiach, o sytuacjach, w których doszło do konfliktów, zarówno w szkole, jak i poza nią oraz przeanalizować swoje i innych postępowanie, by znaleźć odpowiedź na pytanie: Jak można było rozwiązać ten konflikt? Co mogłam (em) zrobić inaczej?

Można również poprosić uczniów o podjęcie dowolnej aktywności twór-

czej: wykonanie pracy plastycznej lub stworzenie historyjki obrazkowej przedstawiającej daną wartość, np. narysowanie swoich uczuć w sytuacji, gdy się z kimś pokłóć i gdy się pogodzić oraz porównanie tych ilustracji. Natomiast starszym uczniom można zaproponować ułożenie rymowanki do melodii znanego utworu muzyki popularnej.

Wprowadzając uczniów w świat wartości, dobrze jest zaplanować cykl lekcji, by po ich realizacji wypracować np. kodeks klasowy oparty na poznanych wartościach. Może on mieć formę plakatu, który będzie przypominał dzieciom, czym powinny się kierować w codziennych poczynaniach – a przy okazji stanowił doskonały element dekoracyjny sali lekcyjnej.

Nauczanie kierowania się wartościami to proces wymagający czasu, dojrzałości dziecka, zaangażowania szkoły, rodziny oraz całego społeczeństwa. Wychowanie moralne to dawanie dobrego przykładu swoją postawą i pokazywanie własnym zachowaniem, jak należy żyć. Nauczyciel, który naucza zasad, których sam nie przestrzega, nie jest dla dzieci wiarygodny, dlatego powinien dawać przykład, prowadzić ucznia, równocześnie pokazując, że każdy może popełniać błędy²².

Agnieszka Szymańska jest nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej w I Zespole Ogólnokształcących Szkół Społecznych im. Stanisława Konarskiego Społecznego Towarzystwa Oświatowego w Katowicach, pedagogiem, nauczycielem języka angielskiego w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Wartości: MĄDROŚĆ

Barbara Szymańska

Mądrość jest terminem wieloznacznym i wieloaspektowym. W sta-

rożytności pojmowano ją przede wszystkim jako sprawność techniczną i umiejętność postępowania. Często całą refleksję nad światem opierano na tym pojęciu²³. Wiązano je z umiejętnością właściwego rozeznawania tego, co jest dobre, a co złe²⁴. Współcześnie mądrość jest rozumiana jako zdrowy rozsądek, opierający się usługach dobrej woli oraz jako dobre wykorzystanie wiedzy. W tym sensie jest celowym przyczynianiem się do dobra dzięki podejmowaniu właściwych wyborów²⁵.

W ujęciu pedagogicznym mądrość jest cechą osobowości człowieka, która polega na ukierunkowaniu jego rozumie zgodnie z systemem uniwersalnych wartości ogólnoludzkich. Oznaką mądrości jest zarówno sam wybór wartości, jak i posługiwanie się rozumem w realizowaniu tychże wartości²⁶. Natomiast w ujęciu psychologicznym mądrość to sposób zintegrowanego myślenia i działania, a także właściwość człowieka, otwierająca szansę skutecznego poznania oraz rozwiązywania problemów nowych, nietypowych, o szczególnym stopniu trudności²⁷.

Podsumowując, mądrość jest wartością, cnotą, umiejętnością posługiwania się wiedzą, sposobem myślenia oraz zdolnością do rozpoznawania dobra i zła, zdobywaną na podstawie doświadczeń nie tylko własnych, ale i innych. Mądrość można pogłębiać dzięki uczeniu się, zdobywaniu nowej wiedzy, rozwiązywaniu problemów, praktycznemu działaniu i nabywaniu życiowego doświadczenia.

Dziecko rodzi się z nieograniczonym pragnieniem uczenia się. Poznając otaczający świat i zdobywając informacje o nim, mimowolnie pogłębia zasób wiedzy, rozwijając równocześnie umiejętności jej strukturalizowania, wyprowadzania wniosków i tworzenia uogólnień²⁸. Dziecko posiada zatem intuicyjną mądrość, której należy zaufać i w nim rozwijać, stąd niezmiennie ważna jest postawa nauczyciela, jego

²² A. Kurowska: *Szczególnie ważne wartości moralne...*, s. 54.

²³ B. Dąbkowski: *Filozofia jako mądrość*. FLOS CARMELI, Poznań 2008, s. 20.

²⁴ Z. J. Kijas: *Siła mądrości. Ośiem dróg do mądrości*. Wydawnictwo WAM – Księża Jezuici, Kraków 2016, s. 19 – 20.

²⁵ I. Koźmińska, E. Olszewska: *Z dzieckiem w świat wartości, rozdział Mądrość*. https://calapolskacytadzieciom.pl/wp-content/uploads/2020/03/MC_Wykklad_Madrosoc.pdf [Dostęp: 28.12.2020].

²⁶ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny*. Płaton, Warszawa 2017, s. 241.

²⁷ S. Chrobak: *Mądrość jako wartość wciąż potrzebna wychowaniu*. „Podstawy Edukacji”, t. 6, 2013, s. 174.

²⁸ L. Marszałek: *Intuicyjna mądrość dziecka*. <https://dziecisawazne.pl/intuicyjna-madrosoc-dziecka-warto-jej-zaufac-i-ja-rozwijac/> [Dostęp 30.12.2020].

²⁹ J. Tischner: *Miłość nas rozumie. Rok liturgiczny z księdzem Tischnerem*. Kraków 2011, s. 197 – 198.

życiowa mądrość i przewodnictwo duchowe²⁹.

W rzeczywistości szkolnej pojawia się wiele okazji do rozmów z uczniami o mądrości, podczas których nauczyciel ma możliwość skłonienia ich do refleksji nad tą wartością. Kiedy np. uczeń nie wykazuje aktywności podczas lekcji (bawi się przyborami szkolnymi, rysuje, zaczepia innych) lub podejmuje zachowania ryzykowne (łamię regulamin, biega po klasie (korytarzu), przeskakuje przez ławki, używa przemocy słownej lub fizycznej) należy stanowczo, ale zarazem łagodnie zwrócić mu uwagę na niewłaściwe zachowanie. Następnie porozmawiać i zapytać, dlaczego tak się zachował, czy takie zachowanie było mądre, czy dokonał właściwego wyboru, czy mógł zachować się inaczej i co powinien zrobić, aby taka sytuacja się już więcej nie powtórzyła.

Rozmawiając z dziećmi o mądrości, warto wykorzystać inspirujące teksty, w których wartość ta została połączona z nauką i rozumem lub przedstawiona jako mądrość płynąca z serca i duszy.

Klasyką pozycją w tej materii są *Baśnie i legendy polskie*³⁰. Nauka z nich płynąca przetrwała stulecia, nadal jest żywa i aktualna. Legendy pokazują mądrość przodków, ich umiłowanie polskiej ziemi, szacunek dla codziennego trudu, odwagę w przekraczaniu własnych ograniczeń i osiąganiu niemożliwego. Wartość, jaką jest mądrość, znaleźć można między innymi w: *Legendzie o Bazyliuszku*, *Legendzie o smoku Wawelskim*, *Legendzie o Szewczyku Dratewce*, *Legendzie o Liczyrzepie*, *Legendzie o Złotej kaczce*.

Przydatne tu mogą też być baśnie H. Ch. Andersena. W utworze pod tytułem *Len*³¹ np. znajdują się bardzo mądre słowa: *Mogę przynajmniej pomyśleć o sobie, zastanowić się nad tym, co zawieram. Teraz dopiero zaczynam rozumieć i coraz lepiej pojmować to wszyst-*

ko, co napisano na mnie. A znać samego siebie — to pierwszy krok do mądrości. Na podstawie tej baśni można skłonić uczniów do lepszego poznania samych siebie. *Brzydkie kaczątko* zawiera pouczenie, by nie osądzać nikogo po wyglądzie, zaś z baśni *Słowik* dzieci dowiadują się, że nie należy sądzić innych po pozorach, i że czasami ktoś nierzucający się w oczy okazuje się wspaniałym, mądrym i dobrym człowiekiem.

Należy przy tej okazji wspomnieć również o baśniach braci Grimm, wyróżniając szczególnie baśnie: *Pastuszek*, *Chłopiec-roztropiek*, *Rzepa*, *Czerwony kapturek*, oraz o książce pt. *Baśniowe ścieżki*³², bajce *O diabelskim młynie*. Warto także skorzystać z tomiku bajek pt. *Bajki pełne mądrości. Opowieści La Fontaine'a* lub zaczerpnąć z dobrodziejstw bajek I. Krasickiego³³: *Derwisz i uczeń*, *Filozof i orator*, *Król i pisarze*, *Mądry i głupi II*, *Mysz i kot*.

Wielka księga wartości autorstwa P. Esteve³⁴ to kolejna, bogato ilustrowana książka dla najmłodszych czytelników, poruszająca tematy prawdy i wartości. Znajduje się w niej 26 opowieści o poszczególnych wartościach, a opowiadanie *Skąd wieloryb ma taką paszczę* pomoże zgłębić dzieciom właśnie znaczenie mądrości.

Bohaterami powyższych utworów są ludzie i zwierzęta, których przygody zachęcają do wielu ciekawych rozmów o życiu, przyjaźni, rozróżniania dobra od zła, czyli wspólnych poszukiwań mądrości. Tematyka jest różnorodna, promuje pozytywne wzorce postępowania lub wskazuje i potępia niewłaściwe postawy, takie jak: zło moralne, pycha, zazdrość, chciwość, skąpstwo. Bardzo często postaci dobierane są na zasadzie kontrastu (głupi–mądry, stary–młody), dzięki czemu dzieciom łatwiej jest odkryć właściwe wartości (mądrość).

Rozmawiając z uczniami o mądrości, warto także sięgnąć do poezji: *Ille lat ma mądrość?* A. Kaleńskie-Klimczak³⁵,

Skrzata mądrości P. Gołucha³⁶, wierszy J. Tuwima i J. Brzechwy. W wierszach J. Tuwima ważne jest to, że zamiast morału występuje humorystyczna puenta, która z perspektywy dziecka może okazać się o wiele cenniejsza w pracy nad sobą. W wierszach J. Brzechwy natomiast znajduje się mądrość przysłów ludowych. Nauki i przestrogi zawarte w przysłowiach, kiedy są przekazywane wprost, nie dają większego rezultatu, ponieważ zatraciły dawne walory dydaktyczne, interpretowane jednak dzięki atrakcyjnym bohaterom (np. żaba, sójka) nabierają szczególnego znaczenia w samodzielnym dochodzeniu do wiedzy przez ucznia.

Wprowadzając uczniów w tematykę wartości, można rozpocząć od rozgrzewki umysłowej, np.: *Walizka wartości*. Uczniowie siedzą w kręgu, pośrodku którego jest pudełko z kartonikami, na których są zapisane słowa, np. wiedza, pomysł, głowa. Na tablicy jest umieszczona ilustracja walizki. Zadaniem dzieci jest przyklejenie na walizce tych kartoników z nazwami, które ich zdaniem są związane z pojęciem mądrości.

Po rozgrzewce umysłowej warto przeprowadzić klasyczną burzę mózgów na temat: *Z czym kojarzy wam się osoba mądra?* Dzieci podają określenia związane z omawianym zagadnieniem, natomiast nauczyciel uzupełnia je, zadając pytania: *Dlaczego ludzie chcą być mądrzy? Jakie cechy posiada osoba mądra? Jak się zachowuje? Co musi zostać spełnione, by być mądrym?*

Następnie można z dziećmi porozmawiać o mądrości, np. opierając się na sytuacjach z życia codziennego, przytaczając anegdoty, cytaty³⁷ lub wartościowe przysłowia, m.in.: *Co głupi straci, tym się mądry wzbogaci*, *Kto pyta nie błądzi*, *Mądry Polak po szkodzi, Jak sobie pościelesz...*, *Nie czyń drugiemu...*³⁸

Po uporządkowaniu podstawo-

³⁰ M. Tokarczyk: *Baśnie i legendy polskie*. Nasza Księgarnia, Warszawa 2016.

³¹ H. Ch. Andersen: *Len*. <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/len.html#m1255338052195> [Dostęp: 7.01.2021].

³² S. Pelc: *Baśniowe ścieżki*. Novae Res, Gdynia 2016.

³³ <https://lektury.gov.pl/czytaj/bajki-i-przypowiesci> [Dostęp: 8.01.2021].

³⁴ P. Esteve: *Wielka księga wartości*. Jedność, Kielce 2020.

³⁵ <http://wierszykidladzieci.pl/kalenska/madroscl.php> [Dostęp: 8.01.2021].

³⁶ <http://wierszykidladzieci.pl/goluch/skrzacie-madroscl.php> [Dostęp: 8.01.2021].

³⁷ Cytaty o mądrości. <https://rosnijwsile.pl/madry-czy-glupi-lista-top-cytaty-aforyzmy-madroscl-wiedza-glupota-rozum-mozg-madry-glupi-najlepsze-cytaty-o-madroscl-i-glupocie/> [Dostęp: 7.01.2021].

³⁸ <https://www.polskatradycja.pl/folklor/przyslowia> [Dostęp: 7.01.2021].

wych informacji, warto porozmawiać z dziećmi, opierając się na wybranych utworach literackich. Można rozmawiać o mądrych i niemądrych wyborach podejmowanych przez głównych bohaterów lub zastanowić się nad istotą mądrości z zastosowaniem techniki zdań niedokończonych: *Należy postępować tak, by..., Pracuj nad..., Nie zabieraj czegokolwiek..., Staraj się pomagać innym, ponieważ...*

W kolejnym etapie proponuję przeprowadzenie zabawy pt. *Zwierciadło mądrości*. Uczniowie spoglądają na swoją twarz w lustrze i ozdabiają jego ramkę zdaniami: *Pomyśl o konsekwencjach! Czy moje działanie jest dobre dla wszystkich? Dzieci zabierają lusterko do domu, stawiają w widocznym miejscu, tak by codziennie mogły w nie*

spojrzeć i zastanowić się nad swoim postępowaniem.

Podsumowaniem zajęć (lub cyklu zajęć) może być wykonanie przez dzieci dowolnej pracy twórczej. W młodszych klasach może to być np. narysowanie obrazka związane z mądrością lub zaprojektowanie znaków nakazu, zakazu, ostrzegawczych i informacyjnych dotyczących mądrości. W starszych zaś napisanie kilku zdań na temat mądrości zgodnie z podanymi warunkami: *Napisz dzieśięć wyrazów, które kojarzą ci się ze słowem mądrość. Wybierz pięć i napisz tekst pt. W krainie mądrych ludzi.*

Niezależnie od formy zajęć i pomocy dydaktycznych, z których skorzysta nauczyciel, głównym celem powinno być skłonienie uczniów do

refleksji, rozbudzenie w nich kreatywności i chęci poszukiwania lepszych rozwiązań. Uczniowie powinni dojść do wniosku, że mądrość jest skarbem, którego warto poszukiwać, a kiedy się go już zdobędzie, to należy o niego dbać, jak o najlepszego przyjaciela. Powinni mieć świadomość, że wielkość człowieka nie jest zależna od bogactw, sławy i pieniędzy, ale przede wszystkim od jego wiedzy i mądrości.

Barbara Szymańska jest pedagogiem i nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej oraz języka angielskiego w przedszkolu i młodszych klasach szkoły podstawowej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 3 w Katowicach.

Dr Karina Stępkowska jest nauczycielem – doradcą metodycznym edukacji wczesnoszkolnej w RODN „WOM” w Katowicach.

ROK 2021 ROKIEM C. K. NORWIDA

Święto Niepodległości – myśli Cypriana Kamila Norwida o ojczyźnie

Patriotyzm nie jest funkcją niewoli, miłość do ojczyzny to świadomość korzeni i umiejętność czerpania z siły przodków. 11 listopada obchodzimy Święto Niepodległości, upamiętniamy odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 roku (po 123 latach zaborów: 1795 – 1918). Z tej okazji przypominamy kilka myśli Cypriana Kamila Norwida (1821 – 1883).

Umiemy się tylko kłócić, albo kochać, ale nie umiemy się różnić pięknie i mocno.

Kiedyś dojdziemy do dni, w których mówić o głupstwie, że jest głupstwem, nie będzie zdradą stanu?

Ojczyzna to zbiorowy – Obowiązek.

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba podnoszą z ziemi przez uszanowanie dla darów nieba Tęskno mi Panie.

Gorzki to chleb jest Polskość.

Polacy uważają sobie za patriotyzm słabych stron swoich nie znać, i nie wyrobili sobie nawet języka, aby o nich bezpiecznie z sobą mówić.

Oto, coraz więcej muszę plany wygrywać lub

przegrywać, nie zaś wykonywać plany!

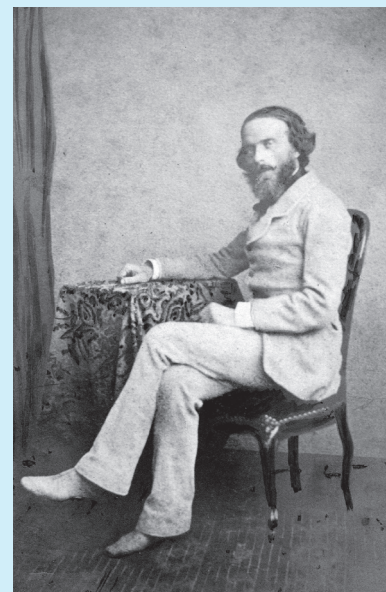
Polska jest ostatnie na globie społeczeństwo, a pierwszy na planecie naród.

Polak jest olbrzym, a człowiek w Polaku jest karzeł.

Jesteśmy żadnym społeczeństwem. Jesteśmy wielkim sztandarem narodowym.

Między dobrym uczynkiem i między dobrego uczynieniem jest różnica węgielnie, że tak powiem, patriotyzm polski obchodząca. Dobrych uczynków nie brak u nas, ale brak dobrego uczynienia.

Tyle i takiej egzystencji naród ma, ile i jak jest w stanie Człowieka uszanować.

Wybór: dr Mirella Zajęga

Dr Mirella Zajęga jest konsultantem w Pracowni Edukacji Międzykulturowej i Informacji Pedagogicznej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

CZAS NA WAKACJE...

rozwiązujemy zadania tekstowe

DARIUSZ PIETRZAK

Poniższy scenariusz zajęć
I miejsce w konkursie dla nauczycieli
Matematyka jest miarą wszystkiego,
organizowanym w maju 2021 roku
w ramach

V Śląskiego Kongresu Nauczycieli Wychowania Przedszkolnego
i I Śląskiego Kongresu Nauczycieli Edukacji Wczesnoszkolnej.
Jury konkursu wyróżniło scenariusz przesłany przez Dariusza
Pietrzaka za kreatywne połączenie edukacji matematycznej z edu-
kacją przyrodniczą oraz muzyczną, a także różnicowanie metod
pracy i wykorzystanie nowoczesnych narzędzi TIK
w pracy z dzieckiem.

Scenariusz zajęć edukacji matematycznej

➤ **Klasa:** trzecia

➤ **Czas trwania zajęć:** 90 min.

➤ **Cele zajęć**

➤ **Cel główny:**

➤ doskonalenie umiejętności rozwiązywania problematycznych zadań z zastosowaniem rachunków, obliczeń zegarowych i pieniężnych oraz opisywanie interesujących miejsc na świecie.

➤ **Cel sformułowany w języku ucznia:**

➤ Na dzisiejszych zajęciach poćwiczysz rozwiązywanie zadań związanych z przeliczaniem pieniędzy, upływem czasu oraz wypowiesz się na temat możliwości spędzenia wakacji w Afryce.

➤ **Cele szczegółowe**

Uczeń potrafi:

➤ wykonać podstawowe działania matematyczne: dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie w zakresie 1000 poznanymi metodami,
➤ wymienić podstawowe jednostki czasu: godzina, minuta i sekunda,
➤ wykorzystać obliczenia pieniężne i zegarowe w praktycznych sytuacjach,
➤ zaprezentować ciekawostki związane z Afryką.

➤ **Cele terapeutyczne:**

➤ doskonalenie umiejętności komunikowania się w sposób werbalny,

➤ budzenie wiary we własne możliwości poprzez pozytywną ocenę wysiłku ucznia,
➤ wyrabianie nawyku staranności i dokładności w pracy oraz doprowadzania rozpoczętych działań do końca.

➤ **Forma zajęć:** indywidualna, zbiorowa.

➤ **Metody pracy:** słowna, oglądowa, praktyczna.

➤ **Środki dydaktyczne:** karty pracy, komputer, projektor multimedialny, głośniki, tablet, przybory do pisania i rysowania, klej, nożyczki, zeszyt przedmiotowy.

➤ **Przebieg zajęć:**

1. Witamy! Witamy się! Powitanie nauczyciela z uczniami.
2. Ilu nas dzisiaj jest? Sprawdzenie stanu liczebnego klasy.
3. Co tam w zeszytach? Sprawdzenie oraz omówienie poprawności wykonania zadania domowego.
4. Tajemniczy szyfr... Odkodowanie przez uczniów szyfru, ustalenie i zapisanie tematu lekcji. Każdy uczeń otrzymuje planszę z szyfrem. Nauczyciel weryfikuje pracę dzieci. Udziela wskazówek, pomocy, gdy jest to konieczne.

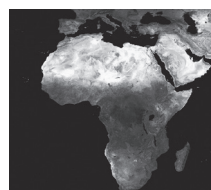
	⬢	⬤	⌘	○	▲	♥
1.	a	ą	b	c	ć	d
2.	e	ę	f	g	h	i
3.	j	k	l	ł	m	n
4.	ń	o	p	r	s	t
5.	u	ó	w	x	y	z

1	5	1	4								
⬢	♥	⬤	▲								
3	1										
♥	⬤										
5	1	3	1	1	3	2					
⌘	⬤	⬤	⬤	○	⬤	⬤					
4	4	5	5	2	1	5	5	3	2	3	5
○	⬤	♥	⌘	♥	⬤	♥	⬤	⬤	⬤	▲	▲
5	1	1	1	3	2	1					
♥	⬤	♥	⬤	♥	♥	⬤					
4	2	3	4	4	4	5	2				
♥	⬤	⬤	▲	♥	⬤	⌘	⬤				

➤ **Rozwiązanie: Czas na wakacje... rozwiązujemy zadania tekstowe.**

5. Puzzle, ach te puzzle... Ułożenie mapy Afryki z przygotowanych puzzli. Przyklejenie mapy do zeszytu przedmiotowego¹.

Rozwiązanie:

¹ <https://pixabay.com/pl/photos/afryka-kontynent-mapa-afryki-60570/>

6. Piękna i dzika Afryka... Prezentacja krótkiego materiału filmowego ilustrującego piękno Afryki. Swobodne wypowiedzi uczniów na temat kontynentu afrykańskiego; przypomnienie wiadomości już poznanych i prezentacja nowych ciekawostek o Afryce². Rozmowa o możliwości

spędzenia wakacji na tym kontynencie.

7. Waka, Waka dance... Przerwa międzylekcyjna w tanecznym rytmie...³ Próba odtworzenia układu tanecznego.
8. Bilety na wakacje kupione... Rozwiązanie zadania z karty pracy.

Karta pracy nr 1

Zapoznaj się z informacją⁴ i rozwiąż zadanie.

Katowice (Polska) ↔ Hurghada (Egipt) Bilet tam i z powrotem	
3 Czerwiec Wylot	10 Czerwiec Powrót
14:40 (Czw) Katowice, Pyrzowice	19:50 (Czw) Hurghada, Hurghada Intl Airport
18:50 (Czw) Hurghada, Hurghada Intl Airport	00:10 (Pią) Katowice, Pyrzowice
W cenie: Bagaż Opłaty lotniskowe	
1 456 PLN Rezerwuj >	

Państwo Turystyczni postanowili wybrać się na wakacje do jednego z krajów afrykańskich – do Egiptu. Zainteresowali się lotem 3 czerwca z Katowic do Hurghady. Ustal, na podstawie zamieszczonej ulotki, ile zapłacą za 2 bilety lotnicze. Wykonaj obliczenia i zapisz starannie odpowiedź.

► Rozwiązanie (przykładowe):

$1456 \text{ zł} + 1456 \text{ zł} = 1000 + 1000 + 400 + 400 + 50 + 50 + 6 + 6 \text{ [zł]} = 2000 + 800 + 100 + 12 \text{ [zł]} = \mathbf{2912 \text{ [zł]}}$
Odp.: Państwo Turystyczni zapłacą za bilety 2912 zł.

9. Czas na lot... Rozwiązanie zadania z karty pracy.

Karta pracy nr 2

Przeczytaj ponownie powyższą informację i rozwiąż zadanie. Państwo Turystyczni wykupili lot z Katowic do Egiptu o godzinie 14:40. Ile czasu będzie trwał ich lot, jeśli w Egipcie mają planowo wylądować o godzinie 18:50? Wykonaj obliczenia i zapisz starannie odpowiedź.

► Rozwiązanie (przykładowe):

14:40 à 15:00: 20 min
15:00 à 18:00: 3 h

18:00 à 18:50: 50 min

Przypomnienie:

1 h = 60 min
2 h = 120 min
3 h = 180 min

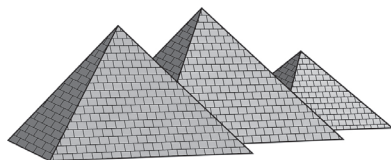
$180 \text{ min} + 20 \text{ min} + 50 \text{ min} = 250 \text{ min} = \mathbf{4 \text{ h } 10 \text{ min}}$

Odp.: Lot państwa Turystycznych trwać będzie 4 h 10 min.

10. Krótka wizyta w Egipcie... Prezentacja krótkiego materiału filmowego ilustrującego piękno Egiptu⁵. Rozmowa z uczniami o możliwości spędzenia wakacji w Egipcie.

11. Tajemnicze piramidy...

Karta pracy nr 3

- a) Za dwa bilety na zwiedzanie piramid państwo Turystyczni zapłacili 690 zł. Ile kosztował jeden bilet? Wykonaj obliczenia i zapisz starannie odpowiedź.

► Rozwiązanie (przykładowe):

$690 : 2 = (600 : 2) + (90 : 2) = 300 + 45 = \mathbf{345 \text{ [zł]}}$

Odp.: Jeden bilet kosztował 345 zł.

- b) Turyści zwiedzali piramidy 190 minut. Rozpoczęli o godzinie 10:30. Ustal, o której godzinie zakończą wędrówkę. Wykonaj obliczenia i zapisz starannie odpowiedź.

► Rozwiązanie (przykładowe):

$190 \text{ min} = 3 \text{ h } 10 \text{ min}$
 $+ 3 \text{ h } + 10 \text{ min}$
 $10:30 \text{ à } 13:30 \text{ à } 13:40$

Odp.: Państwo Turystyczni zakończą zwiedzanie o godz. 13:40.

12. Promienny uśmiech... Podsumowanie zajęć z emotkami w tle. Uczniowie otrzymują planszę z emotkami. Wycinają te, które określają ich emocje po zakończonych zajęciach i prezentują je na forum klasy.

² <https://www.youtube.com/watch?v=iXw18CzSGUY>

³ https://www.youtube.com/watch?v=gVfgTw_W_JY

⁴ https://biletylotnicze.itaka.pl/loty-czarterowe?sort_type=1#changed

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=BapSQFJPM0>

powieź na ewentualne pytania oraz pokazuje i przypomina, jak odczytywać kody, wykorzystując tablet.

Wybrani (chętni) uczniowie kończą zdanie. Dzisiaj nauczylam się/nauczyłem się...

Treść zadania: Stolicą Egiptu jest...

13. W domu... wykonam... Zadanie pracy domowej. Nauczyciel rozdaje uczniom kody QR z treścią zadania. Uczniowie wklejają je do zeszytu. Nauczyciel udziela od-

14. Do widzenia mówię Wam... Zakończenie zajęć i pożegnanie z uczniami.

Dariusz Pietrzak jest nauczycielem w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 21 im. Henryka Sienkiewicza w Gliwicach.

Elżbieta Brol: *Mindfulness, czyli zabawa w spokojny umysł*

Współczesne dzieci są często rozkojarzone, zestresowane, przebudźcowane, mają trudności ze skupieniem uwagi. Jak im pomóc uspokoić się i skupić uwagę na chwili obecnej?

Coraz większą popularność zdobywa idea MINDFULNESS. Termin ten oznacza dosłownie *pełnię umysłu*. W języku polskim tłumaczony jest jako *uważność*. Prof. J. K. Zinn (twórca najbardziej znanego programu opartego na uważności) definiuje uważność jako bycie skoncentrowanym w określony sposób: świadomie, tu i teraz, bez oceniania i wartościowania. E. Snel (autorka książki *Uważność i spokój żabki*) określa ją jako *odczuwanie promieni słonecznych na skórze, słonych kropli spływających po policzku, odczuwanie rozdrażnienia, dyskomfortu bez natychmiastowego reagowania*.

Coraz powszechniejsze staje się ćwiczenie uważności, także w szkołach. Na całym świecie opracowano i z wielkim sukcesem wdrożono liczne programy dla dzieci, m.in.:

- brytyjski *b* stworzony przez Mindfulness in Schools Project (dla młodzieży w wieku 11 – 15 lat),
- *Uwaga, to działa* E. Snel (dla dzieci od 5 roku życia),
- *Inner Kids* S. Kaiser Greenland (dla dzieci od 4 roku życia).

W Wielkiej Brytanii techniki mindfulness zostały wprowadzone do prawie 400 szkół jako przedmiot obowiązkowy. I nie bez powodu. Uważność to umiejętność, która zasługuje na status superbohatera. Udowodniono, że pomaga uczniom:

- zmniejszyć stres i niepokój,
- zwiększyć koncentrację i zaangażowanie,
- lepiej spać w nocy,
- rozpoznawać własne emocje,
- kształtować umiejętność podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów,
- komunikować uczucia werbalnie zamiast fizycznie,
- zwiększyć zdolność do współczucia i empatii.

Mimo że trening mindfulness ma podobny charakter do medytacji, to jest aktywną praktyką, która wymaga skupienia na tym, co odczuwamy w danej chwili. W tym celu możemy wykorzystać to, co zawsze mamy przy sobie, czyli oddech i zmysły. Proste ćwiczenia oddechowe, wykorzystanie muzyki relaksacyjnej, uważne jedzenie czy spacer – to na początek wystarczy. Najważniejsza jest systematyczność i cierpliwość.

Wskazówki dla nauczycieli:

- Jeśli nigdy wcześniej nie ćwiczyłeś/eś uważności, poświęć trochę czasu na samodzielne ćwiczenia, zanim zabierzesz je do swojej klasy.
- Niech minilekcje uważności będą wyjątkową porą dnia. Wystarczy 5 minut dziennie.
- Ćwicz nazywanie emocji – pomoże to uczniom lepiej rozpoznawać i przetwarzać własne emocje.
- Bądź elastyczna/y. Wypróbuj różne ćwiczenia. Niektóre mogą nie być odpowiednie dla Twojej klasy albo obecnego nastroju uczniów.
- Puść oczekiwania. Nie oczekuj nagłej zmiany. To umiejętność, która wymaga czasu.
- Nigdy nie używaj praktyk uważności jako kary.
- I najważniejsze – po prostu spróbuj!

Elżbieta Brol jest konsultantem w Pracowni Wychowania, Kształcenia Ogólnego i Zawodowego w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

ZABAWY LOGOPEDYCZNE

wspierające rozwój dziecka w wieku przedszkolnym

AURELIA MALICKA
DOROTA KOZIOŁ- ŻURAWSKA

Każdego dnia mały człowiek budzący się rano staje przed nowymi wyzwaniami. Przemierza drogę do przedszkola, w którym spędza większą część dnia. W placówce utrwała umiejętności wyniesione z domu oraz nabywa nowych. Oprócz umiejętności i sprawności motoryki dużej, do której zaliczamy m.in. chodzenie i bieganie, trenuje także motorykę małą – precyzyjne ruchy rąk, które przekładają się na umiejętności artykulacyjne. Przedszkole jest idealnym miejscem, w którym dzieci, pod czujnym okiem opiekuna mogą się prawidłowo rozwijać. Nauczyciel przedszkola, znając etapy rozwoju dziecka, może wychwycić wszelkie nieprawidłowości i w odpowiednim momencie skierować dziecko do specjalisty – w tym zajmującego się terapią mowy i myślenia. Przedszkole oraz żłobek to te miejsca, w których dziecko jest otoczone większą liczbą osób nastawionych na wchodzenie z nim w relacje. A. Sowa powołując się na J. Strelau pisze: *Każdy człowiek rozwija się przez relacje z drugą osobą. To samo zjawisko dotyczy dzieci w wieku niemowlęcym oraz poniemowlęcym – nawiązuje ono relacje dwukierunkowe: wewnętrzne, dotyczące organizacji własnego „ja”, oraz zewnętrzne, łączące je z otaczającym światem. Dla kształtowania się funkcji poznawczych i komunikacyjnych dziecka najważniejsza jest wymiana osobowa z drugim człowiekiem*¹. Nauczyciel przedszkola realizując podstawę programową, ma znaczący wpływ na rozwój kompetencji językowych u dzieci.

Opracowujący plan pracy pedagog

ma bezpośredni wpływ na sposób, w jaki podopieczni kształcą swój język. Pedagodzy mogą w bardzo dużym stopniu wspomagać logopedów pracujących w placówkach przedszkolnych. Wieloletnie doświadczenie w pracy z dziećmi, w tym prowadzenie zajęć grupowych dla dzieci zdrowych oraz dzieci z niepełnosprawnościami, pozwala mi na stwierdzenie, że wspólne zabawy, spędzany razem czas pozytywnie wpływają na rozwój mowy u dzieci z diagnozą opóźnionego rozwoju mowy, natomiast u dzieci z prawidłowo rozwijającym się systemem językowym są okazją do utrwalania nabytych umiejętności. Znacząco wzrasta również poczucie wartości u dzieci.

By rozwijać mowę dzieci, nauczyciele przedszkola mogą do planu dnia wpleść elementy ćwiczeń logopedycznych. Zaproponowane poniżej ćwiczenia mogą znacząco poprawić sprawności motoryczne oraz orofacjalne.

Dzieci mogą rozpoczynać dzień od zabawy w parateatr. Parateatr jest jednym z elementów stosowanych w ćwiczeniach energetyzujących, które są wykorzystywane w metodzie Dyna-Lingua M.S.². Ćwiczenia polegają na wczuwaniu się w odgrywane role i scenki. Istotne by ćwiczenia za każdym razem były wykonywane z pełnym zaangażowaniem o czym pisze Renata Gorbenko³.

W przywoływanej metodzie zabawa w parateatr jest określana mianem rozgrzewki, po której następują ćwiczenia ugruntowujące ciało (związane z propriocepcją, czuciem głębokim; dziecko ma dobry kontakt z podłożem, stoi sta-

bilnie na dwóch nogach) oraz ćwiczenia koordynacyjne. Poniżej opisana zabawa jest wzorowana na tych, które są proponowane w metodzie psychostymulacyjnej.

Zabawa polega na wyruszaniu we wspólną podróż wybranym środkiem lokomocji. Jej tematem może być też naśladowanie czynności dnia codziennego, jak pranie, gotowanie, sprzątanie. W przypadku podróży dodatkowo wykonujemy ćwiczenia, które ugruntowują ciało poprzez mocne stąpanie i bieganie. Dzieci udając jazdę autobusem, mogą posługiwać się wyrażeniami dźwiękonaśladowczymi: *brrrrrruuuum, bruuuum, bruuuum, tidit, tidit* – wyrażeniami *ciuf ciuf ciu ciuf* – kiedy jadą pociągiem, mogą też kłaskać językiem, jeśli jadą bryczką. Ważnym aspektem jest połączenie dźwięku z ruchem – im szybciej tym głośniejsze. Pedagog prowadzący zabawę powinien pamiętać o zaangażowaniu w wykonywanie ćwiczenia każdego uczestnika podróży. Szczególną uwagę należy skupić na pracy narządów mowy – ruchy mogą być przesadne. Dzieci mogą podpowiadać, w jakie miejsce dotarli: jeżeli nad morze, to pływają – noskiem wciągają powietrze, ustami *pod wodą* wypuszczają, udają ruchy ustami, które wykonują ryby. Ryby mogą łowić w sieci, które są bardzo ciężkie, trudno wydobyć je z morza – wołamy więc *uffffff uffffff ufffff*, przecieramy czoło raz jedną ręką, raz drugą. Wyłowione ryby można upiec na grillu. Dzieci, udając krojenie ręką, wołają: *ciach, ciach, ciach*. Ryba świetnie smakuje skropiona cytryną – druga ręka wyciska sok z owocu. To bardzo trudne ćwiczenie, które świetnie wpływa na komunikację między dwiema półkulami mózgu i wprowadza elementy ćwiczeń koordynacyjnych. Dzieci udają, że smażą rybkę, a ona skwierczy *sssssszzzz*. Zjadają przygotowane danie. Sprzątają po sobie na plaży i wracają do pociągu. Biegając na stację, wołają: *aaaaaaaaaaaaa/ooooooooo*. Uczestnicy zabawy mogą sami wybrać samogłoskę. Ważne by buzia *mocno ćwiczyła*, a dzieci wołały głośno. Idąc przez las, muszą szeptać, na

¹ A. Sowa: *Czy to już mutyzm wybiórczy? Trudności w adaptacji dziecka do żłobka a występowanie wtórnych zaburzeń komunikacji językowej*, „Forum Logopedyczne” nr 21/2013, s. 164.

² Metoda Dyna-Lingua M.S. jest stosowana w terapii dzieci i osób dorosłych z różnymi zaburzeniami mowy, zwykle znacznego stopnia, których etiologia ma najczęściej charakter neurologiczny. W: M. Młynarska, T. Smereka: *Psychostymulacyjna metoda kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia*. WSiP, Warszawa 2000.

³ R. Gorbenko: *Ćwiczenia energetyzujące i oddechowo-głosowe w metodzie psychostymulacyjnej Dyna-Lingua M.S.* <https://docplayer.pl/4574719-66-cwiczenia-energetyzujace-i-oddechowo-glosowe-w-metodzie-psychostymulacyjnej-dyna-lingua-m-s-67.html> [Dostęp 20.01.2021 r.].

stacji głośno wołać, by konduktor o nich nie zapomniał. Podróżować można w różne miejsca, np. na wieś. Tam zbierać drewno, kroić kiełbaski jedną ręką, a drugą mieszać sałatkę.

Wyobraźnia u małych dzieci zostanie pobudzona. Istotne, by wykorzystać do tej zabawy onomatopeje. Dzieci, które mają opóźniony rozwój mowy, będą mogły wzbogacać swoje słownictwo, natomiast dzieci, które rozwijają się prawidłowo usprawniają narządy artykulacyjne. Po zakończonej zabawie można

usiąść z dziećmi i poprosić, by opowiedziały gdzie były, co robiły – w ten sposób trenują pamięć słuchową, powtarzając wyrazy dźwiękonaśladowcze, oraz myślenie przyczynowo-skutkowe. Ćwiczenia energetyzujące są także okazją do ćwiczeń emisji głosu: cicho – głośno, tempa mowy szybko – wolno.

Duże zaangażowanie nauczyciela w zabawę wywołuje pozytywny nastrój u dzieci, rozbudza w nich pokłady energii, które uwalniają hormony szczęścia.

Wprowadzenie tego typu ćwiczeń

jest świetnym narzędziem nie tylko terapeutycznym, ale także diagnostycznym. Pedagodzy mogą podczas tej zabawy zaobserwować, z którym aspektem dziecko ma trudności: dużą i małą motoryką, koordynacją wzrokowo-ruchową, artykulacją, a także rozumieniem mowy. Potraktowanie tej formy pracy jako narzędzia diagnostycznego daje możliwość wdrożenia dodatkowej terapii, która może być potrzebna: logopedycznej, rehabilitacyjnej czy pedagogicznej.

Aurelia Malicka jest logopedą i neurologopedą. Prowadzi terapię neurologopedyczną z dziećmi urodzonymi przedwcześnie, pacjentami z dysfagią, zaburzeniami neurorozwojowymi, psychicznymi, a także z wadami genetycznymi. Dorota Koziół-Żurawska jest doradcą metodycznym wychowania przedszkolnego w RODN „WOM” w Katowicach, czynnym nauczycielem wychowania przedszkolnego w Miejskim Przedszkolu nr 93 w Katowicach, oligofrenopedagogiem, kynoterapeutą, arteterapeutą, specjalistą terapii pedagogicznej i wczesnego wspomagania rozwoju dziecka.

Edyta Kowal-Wencel: *Bajka terapeutyczna – jak rozmawiać o akceptacji i tolerancji?*

Czego boi się dziecko w szkole? Niepowodzenia na sprawdzianie, tego że zapomni część definicji, wzoru, a może konsekwencji braku pracy domowej?

Wydaje się, że wszystkie powyższe stwierdzenia MOGĄ być prawdziwe. Jednakże spośród wszystkich szkolnych lęków dzieci najbardziej boją się odrzucenia, braku akceptacji, niechęci i wykluczenia przez rówieśników.

Dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych nie są wyjątkiem. Jak my wszyscy, pragną uznania, uwagi i akceptacji. Szybko jednak dostrzegają, że różnią się od grupy rówieśniczej; czasami sposobem reagowania na bodźce zewnętrzne, a czasem problemami edukacyjnymi, jakie napotykają podczas szkolnej nauki. Co ciekawe, w czasach nastawionych na indywidualizację, jednostkę i jej samorozwój uczniom tym ciężko współistnieć w grupie rówieśniczej bez poczucia, że są na jej obrzeżach lub zupełnie poza nią.

Jak przezwyciężyć ten lęk? Jak radzić sobie w takiej sytuacji? I w końcu; jak my – nauczyciele, wychowawcy możemy próbować pracować z uczniami temat odmienności, tolerancji i akceptacji ludzi lub rzeczy, którzy różnią się od naszych wyobrażeń i oczekiwań.

Moją propozycją jest bajka o charakterze terapeutycznym, którą można wykorzystać w pracy indywidualnej, grupowej, ale również w pracy z całą klasą. Może nam też zastąpić wstęp podczas spotkania z rodzicami – szczególnie w sytuacji, gdy do wykluczenia dziecka (dzieci) w zespole klasowym przyczyniają się właśnie rodzice wypowiadający do swych dzieci opinie i stwierdzenia typu: *Z nim/nią się nie baw, On/Ona jest głupia, To nie jest kolega/koleżanka dla ciebie.*

Niech postaci z bajki przypomną odbiorcom, że wszyscy jesteśmy wyjątkowi i niepowtarzalni. Jeśli damy sobie i innym szansę, odnajdziemy potencjał i możliwości, o istnieniu, których nikt by nas nie podejrzewał. Razem możemy przecież zrobić więcej niż każde z nas z osobna!

Stefan i Julian

Rybek Stefan i kot Julian nieustannie się sprzecali. Kto piękniejszy, kto mądrzejszy, kogo dziś się bardziej chwali. Kto ma wąsy, a kto futro, kogo łatwiej sportretować. Kogo ludzie pokochali, a kto się przed nimi chowa... Rybek Stefan, choć malutki – to o ludziach wiedział wiele.

Wszak pod wanną siedział kiedyś; dwie a może trzy niedziele! Mokre, ciemne środowisko, to jest właśnie jego życie, Które wiecie spokojniutko, w łazienkowym dobrobycie. *Jestem piękny i powabny* – często mawia rybek Stefan, *Gdy nadejdzie me 5 minut, to karocą będę jechał!* Kocur Julian tak mu na to, liżąc łapkę odpowiedział: *Lepiej Stefan żebyś nadal pod tą wanną sobie siedział!* On zaś szybko się położy, na kanapie, na salonach, Aż Marysia go wygłaszcze, od podgardla do ogona. Aż się nim zachwyci wujek, a mamusia da wątróbkę. Wtedy w dal odejdą wszystkie, najdziwniejsze kocie smutki... Śmiał się rybek do rozpuku, gdy usłyszał kota słowa. Stefan wszak jest jak rusałka, Julian niczym wiewełka krowa! A do tego jest leniwy i wciąż leży na kanapie, Stefan biega bardzo szybko, kot na pewno go nie złapie!

I tak Julian ze Stefanem prowadzili swą dysputę, Aż trafili dnia pewnego na czerwonych mrówek grupę. Rzekła wtedy im królowa, siedząc kotu na łopacie: Nie sądzę Julian, nie sądzę Stefan – żadnej książki po okładce! Nie sądzę innych swoją miarą i nie skupiaj się na ciele, Każde z nas jest wyjątkowe, choć na świecie jest nas wiele! Chociaż łapki mamy różne, czułki, ogon oraz wąsy, Pamiętajcie mądrość wielką; inny – nie oznacza gorszy! I zawstydził się kot Julian, a i Stefan coś posmutniał, Bo zrozumiał jeden z drugim, że to była głupia kłótnia!...

xxxx

Od spotkania małej mrówki w zgodzie żyje rybek z kotem, Byli już na Galapagos i lecieli samolotem. Zamiast kłócić się i sprzeczać, przypisując innym winy, Wędrowali po Bieszczadach odwiedzając swe rodziny. Oto finał tej historii, która krąży gdzieś po „sieci”, Ja ją tylko zapisałam, ku uciesze wszystkich dzieci.

▣ Literatura

1. Brett D.: *Bajki, które leczą*. Część 1. GWP, Gdańsk 2016.
2. Brett D.: *Bajki, które leczą*. Część 2. GWP, Gdańsk 2016.
3. Tomaszewska J., Kołyszko W.: *Garść radości, szczypta złości. Mnóstwo zabawnych ćwiczeń z uczuciami*. GWP, Gdańsk 2009.

Edyta Kowal-Wencel jest nauczycielem wspomagającym w klasie III oraz doradcą zawodowym w Szkole Podstawowej im. T. Kościuszki w Zbrosławicach.

DBAM O ZIEMIĘ

– potrafię segregować odpady

EWA ĆWIKIEL

Jednym z podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2021/2022 jest *Wzmocnienie edukacji ekologicznej w szkołach. Rozwijanie postawy odpowiedzialności za środowisko naturalne*¹.

Naszym zadaniem jako nauczycieli jest wskazywanie uczniom możliwości działania na rzecz ochrony środowiska. W gospodarstwach domowych produkujemy ogromne ilości odpadów komunalnych, dlatego ważnym działaniem w zakresie edukacji ekologicznej jest nauka ich poprawnej segregacji. Większość odpadów to nie śmieci, lecz surowce, które możemy ponownie wykorzystać. Zebranie 1 tony makulatury pozwala na wyprodukowanie 900 kg papieru i chroni przed wycinką 15 do 17 drzew. Segregacja odpadów to nasz obowiązek. Dzięki niej powstanie mniej wysypisk, a te, które już są, będą mogły być dłużej wykorzystywane.

Zasady segregacji odpadów określa *Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z 10 maja 2021 r. w sprawie sposobu selektywnego zbierania wybranych frakcji odpadów*². Selektywnie zbiera się: papier do pojemnika niebieskiego, szkło do zielonego, metale i tworzywa sztuczne oraz odpady opakowaniowe wielomateriałowe do żółtego, odpady ulegające biodegradacji do brązowego.

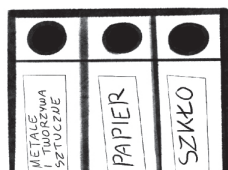
Pozostałości po segregacji, czyli to, czego nie można wrzucić do powyższych pojemników, wrzucamy do pojemnika czarnego na odpady zmieszane. Nie oznacza to jednak, że możemy tam wrzucać wszystko. Musimy pamiętać, że są odpady, które należy dostarczyć do punktów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych (PSZOK). Są to: odpady remontowe, budowlane, wielkogabarytowe, sprzęt elektryczny i elektroniczny, baterie i akumulatory, przeterminowane lekarstwa, opony.

Przeterminowane leki przyjmowane są przez niektóre apteki. Czyste i nadające się do noszenia ubrania wrzucamy do pojemników Polskiego Czerwonego Krzyża, a drobny sprzęt elektryczny i elektroniczny do pojemników na *elektrośmieci*.

Segregacja odpadów może wydawać się prosta – wystarczy podzielić je ze względu na rodzaj materiału i umieścić w odpowiednim pojemniku. Jednak wcale prosta nie jest. Podczas sortowania niektóre odpady sprawiają nam kłopot i w efekcie popełniamy błędy podczas segregacji.

W celu nauki zasad segregacji odpadów proponuję grę edukacyjną, którą można przeprowadzić dla dzieci w każdym wieku na lekcjach przyrody, godzinie wychowawczej, podczas zajęć świetlicowych.

Gra edukacyjna Dbam o Ziemię – potrafię segregować odpady

► Rekvizyty dla młodszych dzieci:

- dla każdego uczestnika pięć karteczek: niebieska z napisem *papier*, zielona z napisem *szkło*, żółta z napisem *metale i tworzywa sztuczne*, brązowa z napisem *BIO*, czarna z napisem *odpady zmieszane*.

► Rekvizyty dla starszych dzieci i młodzieży:

- dla każdego uczestnika dziesięć karteczek: niebieska, zielona, żółta, brązowa, czarna, biała z napisem *PSZOK*, biała z napisem *pojemnik na drobne elektrośmieci*, biała z napisem *apteka*, biała z napisem *pojemnik na odzież używaną*, czerwona z rysunkiem *Ekoludka*.
- Zestaw odpadów zależny od wieku uczestników.

► Przebieg gry dla młodszych dzieci

Każdy uczestnik samodzielnie przygotowuje zestaw pięciu karteczek lub otrzymuje go od prowadzącego grę.

Prowadzący pokazuje odpad. Uczestnicy podnoszą do góry karteczkę symbolizującą pojemnik, do którego powinien on trafić. Za dobrą odpowiedź każdy uczestnik otrzymuje 1 punkt. Prowadzący podaje właściwą odpowiedź, wyjaśnia ją uczestnikom i zapisuje punkty. Wygrywa osoba z największą liczbą punktów.

► Przebieg zabawy dla starszych dzieci i młodzieży

Każdy uczestnik samodzielnie przygotowuje zestaw dziesięciu karteczek lub otrzymuje go od prowadzącego grę.

Prowadzący pokazuje odpad. Uczestnicy jak najszybciej podnoszą do góry karteczkę symbolizującą pojemnik, do którego powinien on trafić. Za dobrą odpowiedź każdy uczestnik otrzymuje 1 punkt. Osoba, która pierwsza podniosła właściwą karteczkę może zdobyć dodatkowy 1 punkt za wyjaśnienie, dlaczego dokonała takiego wyboru.

Uwaga! Niektóre odpady trzeba po rozdzieleniu wrzucić do dwóch pojemników. W tym przypadku uczestnik gry otrzymuje 1 punkt tylko wtedy, kiedy poprawnie wskazał obydwa pojemniki, czyli podniósł do góry dwie karteczki równocześnie. Niektórych odpadów nie wrzucamy wprost do pojemnika – trzeba je np. wcześniej zgnieść lub odkręcić zrobioną z innego materiału nakrętkę. Wtedy wraz z kartą symbolizującą pojemnik, do którego należy wrzucić odpad, używamy czerwonej karty *Ekoludka*. Za jej poprawne użycie uczestnik otrzymuje dodatkowy 1 punkt. Prowa-

¹ <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20212022>

² Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, dnia 17 maja 2021 r. poz. 906.

dający sumuje punkty, wygrywa osoba z największą liczbą punktów.

Zasady segregacji przykładowych odpadów

Poniżej zestawiono przykładowe odpady i wyjaśniono, do jakiego pojemnika należy je wrzucić i dlaczego.

▶ Zakręcona plastikowa butelka po wodzie mineralnej, z etykietą.

Gdzie należy wrzucić? Do żółtego pojemnika na metale i tworzywa sztuczne, ale najpierw trzeba odkręcić nakrętkę i zgnieść butelkę. Nie usuwamy etykiety.

Dlaczego? Butelka wykonana jest z poli(tereftalanu etyleny), powszechnie znanego jako PET, a nakrętka z polietyleny wysokiej gęstości – HDPE. Etykieta zazwyczaj wykonana jest z tego samego tworzywa co butelka.

Skąd to wiemy? Sześć najpopularniejszych tworzyw sztucznych zostało oznakowanych kodem. Liczba oznaczająca kod materiału znajduje się wewnątrz trójkąta utworzonego przez trzy strzałki, a pod trójkątem umieszczony jest skrót literowy. Symbol znajduje się na etykiecie, lub wytłoczony jest na wyrobie.

Rys.1. Kody tworzyw sztucznych: 1 – poli(tereftalan etyleny), 2 – polietylen (wysokiej gęstości), 3 – polichlorek winylu, 4 – polietylen (niskiej gęstości), 5 – polipropylen, 6 – polistyren, 7 – inne.

▶ Zużyta plastikowa szczoteczka do zębów.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Plastikowa szczoteczka do zębów jest przedmiotem wykonanym z co najmniej dwóch rodzajów tworzyw sztucznych trwale ze sobą połączonych. Z innego tworzywa zrobiona jest rączka, a z innego włosie. Do recyklingu nadają się przedmioty zrobione z jednego rodzaju tworzywa, lub takie, w których różne tworzywa można łatwo rozdzielić.

▶ Zużyta bambusowa szczoteczka do zębów opisana przez producenta jako biodegradowalna.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Odpadów higienicznych nie wolno wrzucać do kontenerów na bioodpady!

▶ Lepki słoik po miodzie lub dżemie z papierową etykietą.

Gdzie należy wrzucić? Do zielonego pojemnika na szkło.

Dlaczego? Nie szkodzi, że jest lepki i że ma papierową etykietę, wystarczy, że opróżnimy go łyżeczką. Nie trzeba zrywać etykiet. Przed przetworzeniem szkło jest myte.

▶ Częściowo potłuszczony karton po pizzie.

Gdzie należy wrzucić? Potłuszczone kawałki odrywamy i wrzucamy do czarnego pojemnika na odpady zmieszane, pozostałą czystą część do niebieskiego pojemnika na papier.

Dlaczego? Brudne, mokre, zatłuszczone odpady papierowe trzeba wyrzucać razem z odpadami zmieszanymi. Takiego papieru nie można przerobić w papierni. Papierowe talerzyki po jedzeniu, rysunki wykonane kredkami świecowymi lub pastelami powinny trafić do pojemnika na odpady zmieszane.

▶ Paragon.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Paragon drukowany jest na papierze termicznym. Zawiera on warstwę emulsji termoczułej podatnej na działanie temperatury głowicy drukarki. Ten rodzaj papieru nie jest jeszcze przetwarzany.

▶ Czysty papier do pieczenia.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Papier do pieczenia pokryty jest silikonem, czyli syntetycznym polimerem i z tego powodu nie nadaje się do przetwarzania w papierni.

▶ Pierogi z jagodami

Gdzie należy wrzucić? Do brązowego pojemnika na odpady BIO.

Dlaczego? Z odpadów kuchennych (obierek, ogryzków, fusów po kawie i herbacie, makaronów, resztek ziem-

niaków i innych warzyw, chleba, ciast) można wyprodukować kompost, który wykorzystujemy do użytkowania gleby. Odpady biodegradowalne to cenny surowiec, z którego możemy także otrzymać biogaz.

Uwaga – odpadów biodegradowalnych nie wolno wyrzucać w zwykłych foliowych workach, bo gdy w sortowni trafią do rozrywarki zanieczyszczą folię pozostałe odpady, uniemożliwiając wyprodukowanie z nich kompostu.

▶ Pierogi z mięsem, sałatka z kurczakiem lub tuńczykiem, bigos.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Ponieważ zawierają resztki odzwierzęce.

▶ Aluminiowa puszka po napoju.

Gdzie należy wrzucić? Do żółtego pojemnika na metale i tworzywa sztuczne. Po zgnieceniu!

Dlaczego? Zgniatanie opakowań to ważna rzecz! Jeśli tego nie robimy, to kontenery bardzo szybko się zapełniają, a my płacimy za wywóz powietrza. W Polsce zużywa się około 400 mln puszek aluminiowych rocznie. Produkcja aluminium z rud jest dużo bardziej niekorzystna dla środowiska niż uzyskanie go z procesu recyklingu³.

▶ Szklanka.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Do pojemników na szkło można wrzucać tylko butelki i słoiki. Inne przedmioty szklane (szyby okienne, szklanki, znicze, bombki choinkowe, żarówki, wazon, termometry, naczynia laboratoryjne) produkuje się z różnych rodzajów szkła, różniących się od siebie składem chemicznym, przez co inna jest ich temperatura topnienia, co stwarza problemy w przetwarzaniu.

▶ Gąbka kąpielowa.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? W Polsce nie przetwarza się jeszcze tego rodzaju tworzywa sztuczne.

³ <http://ekoswiat.eu/proces-recyklingu-aluminium/>

▶ Butelka z resztką syropu na kaszel.

Gdzie należy wrzucić? Do PSZOK lub do specjalnego pojemnika w niektórych aptekach.

Dlaczego? A może by tak wylać syrop, a butelkę wrzucić do pojemnika na szkło? Leki, zdatne do użycia i prze terminowane, uznaje się za odpady niebezpieczne. Syropów i kropli nie wolno wylewać do zlewu ani toalety. Leki stwarzają zagrożenie dla środowiska naturalnego i zdrowia człowieka. Jeśli trafią na wysypisko śmieci zawarte w nich związki chemiczne przenikają do gleby i wody zatruwając rośliny i zwierzęta oraz stanowiąc zagrożenie dla zdrowia ludzi.

▶ Tabletki w blistrze i kartonowym opakowaniu z ulotką na której jest sposób użycia.

Gdzie należy wrzucić? Tabletki w blistrze do PSZOK lub do specjalnego pojemnika w niektórych aptekach, a kartonowe opakowanie i ulotkę do niebieskiego pojemnika na papier.

Dlaczego? Tabletki lub kapsułki powinno się wyrzucać w blistrach. Utylizacja leków jest droga i dlatego, żeby zmniejszyć jej koszty, papierowe opakowanie i ulotkę wrzucamy do pojemnika na papier.

▶ Żarówka tradycyjna.

Gdzie należy wrzucić? Do czarnego pojemnika na odpady zmieszane.

Dlaczego? Tradycyjna żarówka zbudowana jest ze szklanej bańki w której znajduje się drut wolframowy, całość osadzona jest na metalowym trzonku. W tradycyjnej żarówce nie ma elementów elektronicznych ani innych materiałów, które mogłyby stanowić zagrożenie dla ludzi lub środowiska.

▶ Lampa fluorescencyjna nazywana potocznie świetłówką, jarzeniówką lub neonówką.

Gdzie należy wrzucić? Do PSZOK.

Kupując nową świetłówkę masz prawo oddać zużytą w sklepie. Pamiętajmy, że oddajemy ją w opakowaniu, żeby nie uległa rozbiciu.

Dlaczego? Świetłówka to rura szklana, pokryta od wewnątrz luminoforem, wypełniona parami rtęci i argonem. Zawiera ona groźne substancje, które mogą zostać uwolnione w przypadku uszkodzenia szklanej obudowy. Rtęć jest bardzo szkodliwa dla zdrowia i dla środowiska. Należy zapobiegać jej uwalnianiu. Proces utylizacji świetlówek przeprowadzany jest w taki sposób, aby opary rtęci nie dostały się do atmosfery.

▶ Żarówka LED.

Gdzie należy wrzucić? Do PSZOK lub do pojemnika na elektrośmieci.

Dlaczego? Żarówki LED nie zawierają materiałów niebezpiecznych dla środowiska, jednak niedozwolone jest ich wyrzucanie do odpadów zmieszanych. Prawidłowo zutylizowane nie trafią na wysypisko – istnieją możliwości recyklingu niektórych ich elementów.

Uwaga: tradycyjną żarówkę żarnikową łatwo jest rozpoznać, w przypadku innych źródeł światła należy obejrzeć grafiki naniesione na podstawie nad gwintem żarówki. Znak przekreślonego kontenera (rys. 2) informuje nas o zakazie umieszczania ich w pojemniku na odpady zmieszane.

Rys. 2. Znak ze skreślonym pojemnikiem umieszczany na urządzeniach elektrycznych i elektronicznych, których nie wolno wrzucać do pojemnika na odpady zmieszane.

▶ Nieumyty plastikowy kubek po jogurcie.

Gdzie należy wrzucić? Do żółtego pojemnika na metale i tworzywa sztuczne.

Dlaczego? Wydaje się, że kubek powinniśmy umyć, jednak mycie nie jest zasadne. Podczas recyklingu linia przetwarzania jest dostosowana do kubków nieumytych. Gdyby tak nie było wszyscy musieli by myć swoje kubeczki po jogurtach, a to spowodowałoby zwiększenie zużycia wody, co jest nieekologiczne.

▶ Karton po mleku lub soku z plastikową nakrętką.

Gdzie należy wrzucić? Do żółtego pojemnika na metale i tworzywa sztuczne. Najpierw należy odkręcić nakrętkę.

Dlaczego? Nazwa *karton* sugeruje, że należy umieścić to opakowanie w pojemniku na papier. Jednak gdyby opakowanie do płynnej żywności było zrobione z samego kartonu, przeciekałoby. Kartony przeznaczone do przechowywania produktów w lodówkach wykonane są z papieru (tektury) i polietylenu, a te, które można przechowywać na półkach z papieru (tektury), polietylenu i aluminium⁴. Są to więc opakowania wielomateriałowe.

Z kartonów odzyskuje się włókno celulozowe, które jest przerabiane w papierniach. Zmieszane aluminium i folia polietylenowa jako tzw. PolyAl stosowane jest do produkcji np. płyt dachowych, mebli ogrodowych, skrzynek, ogrodzeń, długopisów⁵.

Zmieniając nawyki, zmieniamy świat⁶. Człowiek odpowiedzialny za środowisko naturalne segreguje odpady. Im więcej odpadów trafi do właściwego pojemnika, tym więcej zostanie poddanych recyklingowi i zamiast śmieciem stanie się surowcem. Jeśli mamy wątpliwości sprawdźmy, możemy to zrobić, korzystając np. ze strony internetowej Ministerstwa Klimatu i Środowiska⁷. Ziemia jest naszym domem, dbajmy o nią!

Ewa Ćwikiel jest nauczycielem współorganizującym kształcenie integracyjne w Szkole Podstawowej nr 3 im. Janusza Korczaka w Czeladzi, doktorem nauk technicznych, wcześniej nauczycielem akademickim na Wydziale Informatyki i Nauki o Materiałach Uniwersytetu Śląskiego, autorką publikacji naukowych w recenzowanych czasopismach polskich i zagranicznych.

⁴ <https://www.forummleczarskie.pl/RAPORTY/553/opakowania-do-mleka?strona=2>

⁵ <https://www.tetrapak.com/en-pl/sustainability/recykling-w-polsce>

⁶ Knapek J.: *Na pomoc Ziemi – sztuka i ekologia*, „Forum Nauczycieli” nr 2 (80-81) 2021, s. 18 – 21.

⁷ <https://naszesmieci.mos.gov.pl/>

SZUKAJ SŁÓW SZELESZCZĄCYCH SIANEM

– ósmoklasista czyta O. Tokarczuk

URSZULA WYKURZ

Chłopiec Który Miał Żółtego Psa robił z kasztanów ludziki. Zbierał zioła, poił konie, rozpałał ogniska. Tęsknym okiem spoglądał na przyjaciela, na jego sierść w kolorze wiosennego słońca, odpustowego pierścionka, smażonych przez sąsiadkę naleśników. Piękna Pani W Kapeluszu piła gorącą czekoladę, a długie włosy w odcieniach jesiennych kasztanów czesała szylkretowym grzebykiem. Zakładała koronkowe rękawiczki i czekała na Młodzieńca Z Amuletem. Mężczyzna Od Wielkich Interesów wrócił zmęczony do domu. Z okien biblioteki obserwował gwiazdy debatujące zawzięcie między sobą. Młodzieniec Z Amuletem przypominał groźnego czarno-księżnika. Potrafił układać wyrazy w finezyjne dowcipy i tańczące w mroku niewiedzy zaklęcia.

Chłopiec Który Miał Żółtego Psa tęsknił do słów wypowiedzianych, wykrzyczanych, wyszeptanych, wypłakanych, wyhaftowanych. Piękna Pani W Kapeluszu pielęgnowała sny o kwiatkach i sukniach, o drzewach i dyliżansach. Młodzieniec Z Amuletem pragnął poznać formuły, które złość zamieniają w złoty popiół. Mężczyzna Od Wielkich Interesów chciał zgromadzić wszystkie przedmioty: i te używane na co dzień, i te wyciągane z dna kufra na specjalne okazje.

Wielka woda ludzkich spraw zabierała niespokojne sny, upragnione słowa, recytowane prawidła, zbierane w pośpiechu wytwory drżących rąk. Zostały Sarny, Wilki, Lisy i Jelenie.

Karta pracy nr 1

Przeczytaj tekst, a następnie podejmij wyzwania 1 – 5.

Znając słowo – zna się rzecz. Wypowiadając słowo – ma się władzę nad rzeczą. Kiedy układa się i wiąże słowa z innymi słowami – tworzy się nowe układy rzeczy, tworzy się świat. Dobywając właściwych słów, zabarwiając je uczuciem, odcieniami nastroju, przydając im znaczeń, brzmień, muzyki – kształtuje się wszystko, co istnieje.

O. TOKARCZUK: *PODRÓŻ LUDZI KSIĘGI*. WL, KRAKÓW 2020, s. 10.

- **Wyzwanie 1.** Połącz cztery dowolne słowa ze sobą, tak aby: powstało zdanie, powstała metafora, powstał aforyzm.
- **Wyzwanie 2.** Ludzie, którzy szukają Księgi, wierzą, że za pomocą słów tworzy się świat. Weź udział w projekcie Siła Słów. Pomyśl, jak może przebiegać proces stwarzania świata ze słów. Ustal, kto w nim będzie uczestniczył. Zdecyduj, jakich słów należy użyć, by powołać świat do istnienia. Przygotuj krótki opis.
- **Wyzwanie 3.** W końcu słowo to też pewien rodzaj magii. Zamyka w dźwięku lub symbolu istotę rzeczy i przytwarza ją do ucha, papieru lub kamienia¹. Wybierz dziesięć wyrazów, które powinny znaleźć się w Słowniku Słów Baśniowych. Wypisz je w porządku alfabetycznym. Każdemu z nich przyporządkuj odpowiedni piktogram, awatar lub emotikonę.

- **Wyzwanie 4.** Słowa wyrastają na rzeczach i dopiero wtedy są dojrzałe w sens, gotowe do wypowiedzenia, gdy rosną w krajobrazie². Poszukaj słów, które brzmią jak muzyka. Zannotuj słowa, które wiele znaczą dla rodzica, dla dziecka, dla artysty.

➤ Wyzwanie 5.

- **5.1.** Wyjaśnij znaczenie związków frazeologicznych: *gorzka prawda, mijać się z prawdą, naga prawda, nie przebierać w słowach, dać komuś słowo, puste słowa.*
- **5.2.** Ustal, do których bohaterów *Zemsty* Aleksandra Fredry mogą odnosić się powyższe frazeologizmy. Swoją wybiórkę krótko uzasadnij.
- **5.3.** Skomentuj fraszkę Jana Sztudyngera:
*Złe słowo
Zastąpić umie bombę atomową³.*

Karta pracy nr 2

Przeczytaj tekst, a następnie podejmij wyzwania 1 – 5.

Na początku podróży nie tyle ważny jest cel, ile samo przesuwanie się w przestrzeni i czasie. Myśl ma wtedy tyle miejsca, że może leniwie płynąć, a wzrok prostuje się na rozległym krajobrazie jak płatki rozkwitającego maku. Krawędzie niepokoju i lęków stają się łagodniejsze, jakby umowne. Świat widziany z poruszającego się punktu wygląda na bardziej harmonijny i ostateczny w swym kształcie. [...]

Podróżujący ludzie stają się mądrzejsi nie tylko dlatego, że wciąż doświadczają nowych widoków i zdarzeń, ale przez to, że sami dla siebie stają się mijanym pejzażem, na który można popatrzeć z kojącego dystansu. Dostrzega się wtedy więcej.

O. TOKARCZUK: *PODRÓŻ LUDZI KSIĘGI*. WL, KRAKÓW 2020, s. 51 – 52.

- **Wyzwanie 1.** Ustal, o jakich zaletach podróżowania jest mowa w tekście. Przygotuj krótki tekst będący pochwałą podróżowania.
- **Wyzwanie 2.** Jak sądzisz, dlaczego warto patrzeć na siebie z perspektywy *kojącego dystansu*? Zapisz swoje skojarzenia z terminami *ukojenie, dystans*.

¹ K. Barnhill: *Syn wiedzy*. Przeł. Ł. Małecki. WL, Kraków 2019, s. 37.

² O. Tokarczuk: *Dom dzienny, dom nocny*. WL, Kraków 2020, s. 234.

³ J. Sztudynger: *Złe słowo*. W: tegoż: *Nie tylko „Piórka”. Fraszki, wiersze, bajki*. Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1986, s. 245.

➤ **Wyzwanie 3.** Udowodnij, że powyższy tekst ma charakter metaforyczny. Pomyśl, do jakich wniosków, refleksji może nas zaprowadzić.

➤ **Wyzwanie 4.** Zdecyduj, dla którego bohatera mitycznego podróż była poznawaniem świata i samego siebie.

➤ **Wyzwanie 5.** Marek Kamiński twierdzi, że w życiu doświadczamy szczęścia tylko w pewnych momentach. *Udało nam się coś zrobić, ominęło nas coś złego albo spotkało nas coś wyjątkowo dobrego – w takich chwilach jesteśmy szczęśliwi. Dostrzegamy je, gdy jesteśmy uważni i wsłuchujemy się w samych siebie. Dlatego ważne jest nie tylko obserwowanie świata zewnętrznego, ale także zrozumienie, że jesteśmy częścią tego świata i należy poznać samego siebie, aby być szczęśliwym⁴.* Uzasadnij słuszność tezy: poznawanie świata to także poznawanie samego siebie. Formułując odpowiedź, odwołaj się do fragmentu powieści Olgi Tokarczuk, słów Marka Kamińskiego oraz własnych przeżyć.

Karta pracy nr 3

Przeczytaj tekst, a następnie podejmij wyzwania 1 – 5.

Słońce, czerwone i rozedrgane po całym dniu żaru, wisiało nad zachodnią częścią miasta. Wydawało się, że stanęło, że zatrzymało się tam raz na zawsze, żeby z miasta wydobyć jego bajkową umowność. Wieże, kominy, strome dachy były niczym wzór misternej czarnej koronki, w którą stroi się świat przed nocą – codzienne misterium wieczoru. Widać było, jak w stronę otwartych jeszcze bram ciągną drobne ludzkie figurki: konno, pieszo, wozami, karetami. Jak dzieci wracają z zabaw nad stawem. Wszyscy boją się spotkania z nocą. [...]

Gdy stali na wzniesieniu, zanim zanurzyli się w dolinę, byli świadkami milczącej wojny – zmagania się dwóch najpotężniejszych sił. Nadciągającej ze wschodu nieodwołalnej ciemności i resztek kapitulującej na zachodzie jasności.

Wreszcie słońce zadrżało jeszcze raz i powoli, jakby zachowując pozory honorowej przegranej, zniknęło za horyzontem.

O. TOKARCZUK: *PODRÓŻ LUDZI KSIĘGI*. WL, KRAKÓW 2020, s. 73.

➤ **Wyzwanie 1.** Zapisz po dwa synonimy do wyrazów: *umowny, misterny, kapitulacja*.

➤ **Wyzwanie 2.** Korzystając ze słownika wyrazów obcych, wyjaśnij znaczenie terminu *misterium*.

➤ **Wyzwanie 3.** Ustal, jakiemu zabiegowi stylistycznemu poddane zostało słowo: *słońce*. Wskaż przykłady, które o tym świadczą.

➤ **Wyzwanie 4.** W tekście jest mowa o *milczącej wojnie*. Pomyśl, jakich słów, zwrotów, figur retorycznych użyłby bohaterowie Twoich lektur, by opisać zachodzące słońce: Papkin (*Zemsta*), Petroniusz (*Quo vadis*). Zanotuj, do którego boga z greckiego panteonu należał słoneczny rydwan.

➤ **Wyzwanie 5.**

➤ **5.1.** Dokończ zdania tak, by powstały porównania.

Świat jest jak

.....

.....

Świat niczym

.....

.....

Świat na kształt

.....

➤ **5.2.** W powieściowym królestwie Olgi Tokarczuk świat stroi się w wieże, dachy, kominy, lasy, pola przykryte śniegiem. W co Ty chciałabyś (chciałbyś) ubrać świat?

➤ **5.3.** Przeczytaj tekst, a następnie wybierz te stwierdzenia, z którymi się zgadzasz.

Bo cały świat wygląda jak brudna

piłka, z przewagą koloru niebieskiego i z żółto-zielonymi plamami. Ta piłka jest trochę spłaszczona, taka jak do gry w rugby.

Jak posłuchać całego świata, to słyszeć tylko wielogłosny bełkot, strzały, wybuchy i brzęczenie pojazdów i urządzeń mechanicznych.

Jak powąchać cały świat, to ogólną spaleniznę się czuje, świeży plastik, wyziewy samochodowe, bo samochodów jest więcej niż drzew, więc drzew nie czuje się przy ogólnym wachaniu.

Kiedy dotknąć całego świata, to może być albo twardo od skał lub budynków, albo mokro od wody. Jest też mała szansa na to, że trafi się na sierść lub liście⁵.

Odbieramy świat za pomocą zmysłów. Dopisz swoje propozycje do każdej kategorii. Jak:

- widzę świat,
- czuję świat,
- odbieram świat, wachając go,
- słyszę świat.

Karta pracy nr 4

Przeczytaj tekst, a następnie podejmij wyzwania 1 – 5.

Wtedy zobaczyłam szybki i zwrotny rój Kwiczołów. To są Ptaki, które zawsze widuję tylko w stadzie. Poruszają się zwinnie, jak jeden wielki, ażurowy organizm powietrzny. Czytałam gdzieś, że gdyby zaatakował je Drapieżnik, na przykład jeden z tych znudzonych Jastrzębi, które kołyszą się jak duchy święte na niebie, będą się bronić. Stado bowiem potrafi walczyć, dość specyficznie i perfidnie, umie się też zemścić – szybko wzbija się w powietrze i jak na komendę wypróżnia się na prześladowcę, dziesiątki białych ptasich kup spadają na piękne skrzydła Jastrzębia, brudzą je, skleją, kwas żre pióra. Drapieżnik musi się opamiętać w tej sytuacji, zaprzestać pogoni i, zniesmaczony, lądować na trawie.

O. TOKARCZUK: *PROWADŹ SWÓJ PŁUG PRZEZ KOŚCI UMARŁYCH*. WL, KRAKÓW 2019, s. 120.

➤ **Wyzwanie 1.** Jak sądzisz, dlaczego rzeczowniki pospolite zapisane zostały wielką literą? Sformułuj własne hipotezy interpretacyjne.

⁴ M. Kamiński: *Wyprawa*. Instytut Marka Kamińskiego, Gdańsk 2012, s. 24.

⁵ B. Stenka: *Masło przygodowe*. Literatura, Łódź 2012, s. 5.

- **Wyzwanie 2.** Podkreśl w tekście porównania. Ustal, jaką pełnią funkcję.
- **Wyzwanie 3.** Zgromadź informacje o kwiczołach. Nadaj im formę notatki encyklopedycznej (występowanie, wygląd, głos, zachowanie, środowisko, pożywienie).
- **Wyzwanie 4.** Odwiedź portale ornitologiczne. Sprawdź, jak zachowuje się słonecznica w sytuacji zagrożenia.
- **Wyzwanie 5.** Podaj tytuły obowiązkowych lektur szkolnych, w których pojawili się ptasi bohaterowie. Przypomnij, jaką odgrywali rolę, rzeźnikami jakich wartości byli, z kim tworzyli przyjaźnie, sojusze, komu (czemu) stawiali czoła.

Karta pracy nr 5

Przeczytaj tekst, a następnie podejmij wyzwania 1 – 5.

Przeglądałam się Srokom, które kąpały się w kałuży po roztopionym śniegu. Popatrywały na mnie z ukosa, ale widocznie się mnie nie bały, bo śmiało rozpryskiwały wodę skrzydłami i zanurzały w niej głowę. Oglądając ten radosny trzepot, nie można było mieć wątpliwości, jak bardzo taka kąpiel musi być przyjemna.

Sroki nie mogą podobno żyć bez częstych kąpeli. Poza tym są inteligentne i bezczelne. Wszyscy wiedzą, że kradną materiał na gniazda innym Ptakom i potem znoszą do nich błyszczące przedmioty. Słyszałam też, że czasami mylą się i przynoszą do gniazda żarzące się niedopałki; w ten sposób stają się podpalaczkami budynku, na którym uwiły sobie gniazdo.

O. TOKARCZUK: *PROWADŹ SWÓJ PŁUG PRZEZ KOŚCI UMARŁYCH*. WL, KRAKÓW 2019, s. 121 – 122.

- **Wyzwanie 1.** Podkreśl fragmenty, w których ujawnia się narrator. Ustal, jakie cechy można mu przypisać. Określ, jaki jest jego stosunek do opisywanego świata.
- **Wyzwanie 2.** Weź udział w projekcie Re-Wizje. Zdecyduj, w której baśni umieścisz inteligentne, bezczelne Sroki, by zmieniły bieg wydarzeń.
- **Wyzwanie 3.** Wypisz z tekstu wypowiedzenie wielokrotnie złożone.

Sporządź wykres. Opisz stosunki składniowe.

- **Wyzwanie 4.** Wyjaśnij znaczenie związków frazeologicznych, a następnie z każdym z nich zbuduj zdanie: **gapić się jak sroka w gnat; trzymać dwie sroki za ogon; nie wypaść sroce spod ogona.**
- **Wyzwanie 5.** Wybierz się na wirtualne poszukiwania. Odkryj krainy, w których przebywa orłosęp brodaty, sylfik strojny, latawiec krasnogrzbisty. Sprawdź, jak wyglądają gniazda remiza zwyczajnego, wikłacza baletnika.

Karta pracy nr 6

Przeczytaj tekst, a następnie podejmij wyzwania 1 – 5.

Z bardzo daleka zobaczyłam też znajomego Lisa, o którym mówię Konsul – taki jest wytworny i dobrze wychowany. Wędruje zawsze tymi samymi ścieżkami; zima odkrywa jego trasy – proste jak linijka, zdecydowane. To stary samiec, przychodzi z Czech i tam wraca, widocznie ma tutaj jakieś swoje transgraniczne interesy. Obserwowałam go przez lornetkę: żywo szedł w dół, lekkim truchtem, po śladach, które zostawił na śniegu ostatnim razem – chyba dlatego, żeby ewentualnym tropicielom wydawało się, iż szedł tędy tylko raz.

O. TOKARCZUK: *PROWADŹ SWÓJ PŁUG PRZEZ KOŚCI UMARŁYCH*. WL, KRAKÓW 2019, s. 122.

- **Wyzwanie 1.** Korzystając ze słownika języka polskiego, wyjaśnij, kim był konsul. Ustal, jaką funkcję pełnił konsul w starożytnym Rzymie.
- **Wyzwanie 2.** Bohater powieści Olgi Tokarczuk zasłużył sobie na miano Konsula. Podaj swoje kandydatury. Kto mógłby być konsulem wśród ryb, ptaków, owadów?
- **Wyzwanie 3.** Sprawdź, w dostępnych Ci źródłach, czym jest współpraca transgraniczna.
- **Wyzwanie 4.** Prześledź, jak przedstawiany jest lis w bajkach (Ezop, Ignacy Krasicki). Zwróć uwagę na alegoryczny charakter tego gatunku literackiego. Zdecyduj, jakie symboliczne znaczenie można przypisać lisowi z utworu *Mały Książę*. Przeczytaj o *Szelmostwach lisa Witalisa*, które spisał Jan Brzechwa.
- **Wyzwanie 5.** Zgromadź ciekawostki na temat lisów (z kim są spokrewnio-

ne, które z nich chowają pazury, czy śpią na drzewach, gdzie ukrywają się przed drapieżnikiem, które z nich mają doskonały słuch).

ZADANIA

- **Zadanie 1.** Ustal, które wyrażenia mają znaczenie dosłowne, a które znaczenie przenośne (metaforyczne). Wpisz odpowiednią literę: **D** – znaczenie dosłowne; **M** – znaczenie metaforyczne.

	kryształowe lustro
	zaczarowane lustro
	portrety przodków
	morze miłości
	wielkie królestwo
	królestwo rozumu
	zmarszczki goryczy
	gorycz porażki
	refren piosenki
	refren codzienności

- **Zadanie 2.** Określ funkcję litery „i” w podanych wyrazach. Otocz kółkiem właściwy symbol w tabeli.

	Wyraz	Funkcja litery „i”				
1.	ptaki	☐	☐	☒	☐	☐
2.	alchemia	☐	☐	☒	☐	☐
3.	podróżnik	☐	☐	☒	☐	☐
4.	księga	☐	☐	☒	☐	☐
5.	interwencja	☐	☐	☒	☐	☐
6.	koic	☐	☐	☒	☐	☐
7.	kwiczoł	☐	☐	☒	☐	☐
8.	perfumeria	☐	☐	☒	☐	☐

☐	„i” jest tylko znakiem zmiękczenia
☐	„i” jest odrębną głoską
☒	„i” jest znakiem zmiękczenia oraz odrębną głoską
☒	„i” oznacza połączenie głosek ji
☒	„i” jest znakiem zmiękczenia oraz oznacza głoskę j

➤ **Zadanie 3.** W Twojej szkole organizowany jest konkurs na projekt makiety Muzeum Książki Młodzieżowej. Napisz ogłoszenie, w którym zachęcisz swoich rówieśników do wzięcia udziału w tym konkursie. Użyj dwóch argumentów.

➤ **Zadanie 4.** Napisz opowiadanie z dialogiem, opisem postaci i kra-

jobrazu. Zastosuj narrację trzecioosobową. Wybierz zarys historii nr 1 lub zarys historii nr 2. Postaraj się, by Twoja opowieść była ilustracją odpowiedniego przysłowia.

➤ Zarys historii nr 1: Zamożny inwestor kupił kawałek lasu. Zamierza wybudować tu osiedle albo hotel. W lesie mieszka Leontyna, która

mówi o sobie, że jest opiekunką kniei.

Przysłowie: *Starych drzew się nie przesadza.*

➤ Zarys historii nr 2: Detektyw bada sprawę zniknięcia paśników. Trop urywa się przy starej chatce leśnika. Przysłowie: *Im dalej w las, tym więcej drzew.*

Urszula Wykurz jest nauczycielem j. polskiego w Szkole Podstawowej nr 80 im. Wojciecha Bogusławskiego w Krakowie.

Redakcja „Forum Nauczycieli”

zaprasza do współpracy i do dzielenia się uwagami o zamieszczanych w piśmie artykułach.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysyłać pocztą elektroniczną pod adresem: forumnauczycieli@gmail.pl

Czy wiesz że...

Wymagania niezbędne do uzyskania stopnia nauczyciela dyplomowanego obejmują:

- 1) umiejętność wykorzystania w pracy metod aktywizujących ucznia oraz narzędzi multimedialnych i informatycznych, sprzyjających procesowi uczenia się;
 - 2) **umiejętność dzielenia się wiedzą i doświadczeniem z innymi nauczycielami**, w tym przez prowadzenie zajęć otwartych, w szczególności dla nauczycieli stażystów i nauczycieli kontraktowych, prowadzenie zajęć w ramach wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego lub innych zajęć dla nauczycieli;
 - 3) poszerzenie zakresu działań szkoły, w szczególności dotyczących zadań dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych;
 - 4) realizację co najmniej dwóch z następujących zadań:
 - a) opracowanie i wdrożenie programu, innowacji lub innych działań dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych związanych z oświatą, powiązanych ze specyfiką szkoły, w szczególności na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
 - b) wykonywanie zadań opiekuna stażu, opiekuna praktyk pedagogicznych, nauczyciela-doradcy metodycznego, przewodniczącego zespołu nauczycieli, koordynatora wolontariatu, koordynatora projektu, kuratora społecznego, egzaminatora okręgowej komisji egzaminacyjnej, rzeczoznawcy do spraw podręczników, a w przypadku nauczycieli szkół artystycznych – także nauczyciela-konsultanta współpracującego z Centrum Edukacji Artystycznej,
 - c) uzyskanie umiejętności posługiwania się językiem obcym na poziomie podstawowym, a w przypadku nauczycieli języków obcych – umiejętności posługiwania się drugim językiem obcym na poziomie podstawowym,
 - d) **opracowanie autorskiej pracy z zakresu oświaty lub rozwoju dziecka opublikowanej w czasopiśmie branżowym lub w formie innej zwartej publikacji** (§8 ust. 3 rozporządzenia w sprawie awansu zawodowego).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (§ 8 ust. 3 pkt 4)

Warto wiedzieć!

Kryteria dokonywania oceny dorobku zawodowego nauczyciela zgłoszonego do nadania tytułu honorowego profesora oświaty:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 września 2008 r. w sprawie Kapituły do Spraw Profesorów Oświaty § 6 ust. 2, pkt 4:

Kapituła bierze także pod uwagę szczególne osiągnięcia kandydata związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela, takie jak:

- 1) opracowanie własnego programu wychowania przedszkolnego lub programu nauczania cieszącego się uznaniem nauczycieli;
- 2) uznany dorobek zawodowy potwierdzony Medalem Komisji Edukacji Narodowej, nagrodami ministra, kuratora oświaty lub organów prowadzących szkoły i placówki;
- 3) znaczący udział w przygotowaniu zawodowym przyszłych nauczycieli;
- 4) **publikacje dotyczące oświaty i problematyki edukacyjnej.**

JAK TRENY to tylko Kochanowski?

NATALIA RUSIN

Twórczość Jana Kochanowskiego poznają dzieci w szkole podstawowej. Prócz pieśni i sonetów, ważnym gatunkiem są treny. Zresztą to po nich rozpoznają najczęściej tego poetę.

W szkole nigdy nie darzyłam sympatią twórczości Kochanowskiego, i nie zmieniło się to bardzo w późniejszym życiu. Kiedy zapytamy dorosłego człowieka, kto pisał treny, odpowie bez zająknięcia, że Jan Kochanowski. I niby to dobrze, a jednak jakiś niedosyt się u mnie pojawia. Być może z tego powodu, iż nie umniejszając wartości klasyka, to treny Władysława Broniewskiego zajmują mnie bardziej. Zdecydowanie mocniej przeżywam stratę i ból opisany przez tego poetę.

Po omówieniu z uczniami kilku trenów Jana Kochanowskiego, postanowiłam zatem przeczytać im utwory Broniewskiego. Następnie zestawiłam obu twórców na zasadzie podobieństw i różnic. Podobieństwem podstawowym jest w obu przypadkach śmierć córki. Urszulka zmarła mając niespełna 3 lata, natomiast Joanna Broniewska-Kozicka, którą ojciec pieszczotliwie nazywał Anką, zmarła w wieku 25 lat. Największą różnicę stanowił natomiast światopogląd poetów, na który bardzo wpłynęła wiara. Jak doskonale wiemy, Jan Kochanowski w Boga wierzył, o czym świadczą słowa: *Czyś ty nad wszystkie nieba wysoko wniesiona/ I tam w liczbę aniołków małych policzona? Czyliś do raju wzięta?* Zastanawiając się, gdzie może przebywać dusza jego córki, brał pod uwagę jej obecność w niebie, raju pośród aniołów. Broniewski był ateistą. Nie

odnajdywał pociechy płynącej z wiary, która zakłada życie wieczne w szczęśliwości i bez bólu. Jak pisał w swoim trenie ****Anka i choć twardość sobie wbijam w łeb, nie widzę cię w żadnym niebie i nie chcę takich nieb!* Poeta jasno dał do zrozumienia, iż żadna religia nie pomoże pogodzić się z przedwczesną śmiercią córki.

W trenach Kochanowskiego odnajdujemy wiele nawiązań do postaci mitologicznych, jak również do natury, która jest jednym z elementów łączących obu twórców. W Trenie V poeta przyrównuje Urszulkę do drzewka oliwnego: *Jako oliwka mała pod wysokim sadem*, a jej śmierć w trenie przedstawia jako winę sadownika przycinającego gałęzie. Z kolei u Broniewskiego w drugiej strofie trenu *Brzoza* czytamy, m.in.:

*Córko moja nieżywa,
o! brzoza!
pieśni nić niegodziwa
chce mnie spętać trumiennie
i – zatruta – być we mnie,
o! brzoza!*

Tytułowa brzoza to w tym przypadku symbol śmierci i żałoby. Według wierzeń ludowych brzoza była uznana za drzewo święte przez wzgląd na chowającą się pod nią Rodzinę Świętą. Z kolei według wierzeń serbskich jest to drzewo przeklęte, ponieważ jego gałązki służyły do chłostania Chrystusa¹.

W Trenie X Jan Kochanowski prosi córkę, aby przyszła do niego i pocieszyła ojca po stracie: *Pociesz mię, jako możesz, a staw się przede mną/ Lubo snem, lubo cieniem, lubo marą nikczemną.* Również Broniewski w swoich tre-

nach prosi o to córkę nieraz. Wręcz widzi ją, czy też chce widzieć. W wierszu *Firanka* czytamy:

O! pokaż mi się od tamtej strony!

Jesteś? Jak miło!...

*Jak miło... jak miło... jak strasznie,
moja miła...*

Ja już chyba nie zasnę...

Firanka?... Czy tyś tu była?

Bardzo widoczny jest w każdym kolejnym trenie upływ czasu; m.in. w utworze Broniewskiego pt. *Anka* czytamy:

Aniu, mówię na głos, ale cichutko, bo tak mi lepiej, żeby się myśl najczulsza nie umknęła,

Aniu, już prawie rok idę, jak idą ślepi, za tobą, któraś mi się umknęła.

a w utworze ***

Anka, to już trzy i pół roku,

długo ogromnie,

a nie ma takiego dnia, takiego kroku, żebym nie wspomniał o mnie:

Jak widzimy poeta zakreśla upływ czasu, który minął po śmierci jego ukochanej córeczki. U Jana Kochanowskiego czas nie jest opisany dokładnie, jednakże treny od I do XIX pokazują swego rodzaju etapy żałoby.

Uważam, że przy omawianiu Trenów Jana Kochanowskiego powinniśmy pokazać również treny innego twórcy. Da się zauważyć, iż młodzi ludzie mają coraz większe trudności w rozumieniu utworów pisanych staropolszczyzną. Utwory renesansowego poety mogą sprawiać im ogrom trudności. Zestawienie ich z utworami współczesnymi pomoże uczniom zrozumieć gatunek oraz przekrój emocjonalny, który wpisany jest w ich konstrukcję.

W klasach licealnych można dodatkowo wspomnieć o utworze wpisanym w obręb form sylwicznych, jakim jest *Matka odchodzi* Tadeusza Różewicza. Może uczniowie dzięki takiemu przedstawieniu tych kwestii zapamiętają, iż nie tylko Jan Kochanowski pisał treny, a utwory te poświęcone są nie tylko zmarłym córkom, a w ogóle o zmarłym bliskim.

Natalia Rusin jest nauczycielką języka polskiego, reżyserką, scenarzystką i aktorką.

¹ M. Marczevska: *Aspekty wierzeniowe w językowym obrazie drzew*. https://www.academia.edu/1849992/Aspekty_wierzeniowe_w_rekonstrukcji_j%C4%99zykowe-go_obrazu_drzew [Dostęp: 27.10.2021 r.]

**REGIONALNY OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI „WOM”**
40-132 Katowice
ul. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego 7

adres internetowy:
strona internetowa:
centrala telefoniczna:

DYREKTOR
dr Jerzy Grad

WICEDYREKTOR
Iwona Kruszewska-Stoły

**ZASTĘPCA DYREKTORA DS.
ADMINISTRACYJNO-EKONOMICZNYCH**
Beata Żurowicz

**PRACOWNIA WYCHOWANIA, KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO
I ZAWODOWEGO**

Anna Czarlińska-Wężyk – kierownik
Elżbieta Brol
dr Barbara Czwartos
Joanna Drażek
dr Tomasz Grad
Maria Kaczmarek
Marianna Kłyk
Mariola Lux
Maria Syta

PRACOWNIA ZARZĄDZANIA I ANALIZ OŚWIATOWYCH

Cezary Lempa – kierownik
Krzysztof Bednarek
dr Ewa Chorąży
dr Paweł Matyszkiewicz
Marek Szafraniec

**PRACOWNIA EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ
I INFORMACJI PEDAGOGICZNEJ**

Andrzej Musiał – kierownik
Marta Cichoń-Sendor
Aleksandra Gorzelik
Aldona Ferdyn
dr Mirella Zajęga

PRACOWNIA DORADZTWA METODYCZNEGO
Adam Pukocz – kierownik

DZIAŁ SZKOLEŃ

GŁÓWNY KSIĘGOWY – Elżbieta Wiktorzak

KADRY – Gabriela Wróbel
Dorota Lis

sekr@womkat.edu.pl
www.womkat.edu.pl
32 258 13 97, 32 203 59 67

tel. 32 258 22 09; e-mail: jgrad@womkat.edu.pl

tel. 32 258 22 09; e-mail: istoly@womkat.edu.pl

tel. 32 203 59 67 w. 220; e-mail: bzurowicz@womkat.edu.pl

tel. w. 223; e-mail: aczarli@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 48; w. 212; e-mail: ebrol@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 258 38 01; w. 122; e-mail: bczwartos@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 258 38 01; w. 122; e-mail: jdrazek@womkat.edu.pl
tel. w. 208; e-mail: tg@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 48; w. 212; e-mail: mkaczmarek@womkat.edu.pl
tel. w. 224; e-mail: mk@womkat.edu.pl
tel. w. 119; e-mail: ml@womkat.edu.pl
tel. w. 119; e-mail: msyta@womkat.edu.pl

tel. w. 221; e-mail: cezaryl@womkat.edu.pl
tel. w. 221; e-mail: kb@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 35; w. 203; e-mail: echorazy@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 35; w. 203; e-mail: pm@womkat.edu.pl
tel. w. 217; e-mail: mszafraniec@womkat.edu.pl

tel. bezp. 32 203 78 46; w. 120; e-mail: amusial@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: mcichonsendor@womkat.edu.pl
tel. w. 201, e-mail: agorzelik@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 203 78 46; w. 120; e-mail: aferdyn@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: mzajega@womkat.edu.pl

w. 223; e-mail: apukocz@womkat.edu.pl

tel./fax 32 203 66 56; 32 203 66 40; w. 206, 207, 219, 123
e-mail: kursy@womkat.edu.pl, szkolenia@womkat.edu.pl

tel. bezp. 32 259 98 69; w. 204 i 205

tel. w. 214; e-mail: kadry@womkat.edu.pl
tel. w. 209; e-mail: dliis@womkat.edu.pl

ROK 2021 – ROKIEM STANISŁAWA LEMA

Stanisław Lem (1921 – 2006) – pisarz, przedstawiciel polskiej fantastyki naukowej, futurolog, filozof, eseista, autor tekstów satyrycznych. Jego książki przetłumaczono na ponad 40 języków.

*Marzenia zawsze zwyciężają rzeczywistość, gdy im na to pozwolić.
Kongres futurologiczny*

*Człowiek wyruszył na spotkanie innych światów, innych cywilizacji, nie poznawszy
do końca własnych zakamarków, ślepych dróg, studni, zabarykadowanych,
ciemnych drzwi.
Solaris*

*Człowiek stawia hipotezy zawsze, nawet kiedy ma się na baczności,
nawet kiedy o tym nie wie.
Solaris*

*Skoro maszyny cyfrowe nie są ani zacne, ani nielogiczne... Więc w takim
rozumieniu człowieczeństwo jest to suma naszych defektów, mankamentów,
naszej niedoskonałości, jest tym czym chcemy być, a nie potrafimy, nie możemy, nie
umiemy, to jest po prostu dziura między ideałami a realizacją...
Opowieści o pilocie Pirxie*

*Książkę można czytelnikowi głowę, owszem, przemeblować o tyle, o ile jakieś
meble już w niej przed lekturą stały.
Doskonała próżnia. Wielkość urojona*

*Nie ma dobrej odpowiedzi na źle postawione pytanie.
Pokój na ziemi*

*Nie ma sprawiedliwości tam, gdzie jest prawo głoszące wolność najwyższą...
Dzienniki gwiazdowe*

*Starożytni mawiali: „mundus vult decipi, ergo decipiatur”. Świat łaknie oszustw,
więc jest oszukiwany.
Okamgnienie*

*Nauka nie zajmuje się takimi własnościami bytu, do których należy śmieszność.
Nauka objaśnia świat, ale pogodzić z nim może jedynie sztuka.
Bajki robotów*

*Zauważ, proszę, że świat zniewolony do samego dobra jest takim samym
przybytkiem niewoli jak świat zniewolony do samego zła
Dzienniki gwiazdowe*

*Żadna maszyna nie uczyni człowieka zbyt cennym
Astronauta*

*Język zarazem odzwierciedla oraz kształtuje świat człowieka
Sława i Fortuna*

*Wskutek braku czasu i niesprzyjających okoliczności większość ludzi schodzi z tego
świata, nie zastanawiając się nad nim.
Sto trzydzieści siedem sekund*

Wybór: dr Mirella Zajęga

